

Азия/Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 7-ші жылы, №68, Желтоқсан (12) 2021

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

TACİKİSTAN'IN SU KAYNAKLARI PROBLEMİ: BUZULLARIN ERİMESİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

ТӘЖİKСТАННЫҢ СУ МӘСЕЛЕСІ: МҰЗДЫҚТАРДЫҢ ЕРУІ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

СҰХБАТ RÖPORTAJ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОРТАЛЫҚ
МЕМЛЕКЕТТІК АРХИВІНІҢ ДИРЕКТОРЫ,
ТАРИХ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ
СӘБИТ ШІЛДЕБАЙ

KAZAKISTAN CUMHURİYETİ MERKEZ
DEVLET ARŞIVİ'NİN MÜDÜRÜ,
DOÇ. DR. SABİT ŞİLDEBAY

THE FUTURE
WORK IS A
HYBRID MODEL

РАБОТА БУДУЩЕГО - ЭТО
ГИБРИДНАЯ МОДЕЛЬ

GULNAR NADIROVA

21

TURKEY AS THE MOST
IMPORTANT NON-EU PARTNER
OF MOLDOVA

ТУРЦИЯ КАК НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЙ
ПАРТНЕР МОЛДОВЫ ВНЕ ЕВРОПЫ

KANAT MAKHANOV

28

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Suat Beylur

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Baljan Eshmetova

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Omurbek Hanayı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Suat Beylur
Dr. Gulnar Nadirova

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Sürelî yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Haberleşme ve İletişim Bakanlığı tarafından verilmiştir.

Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Tiraj: 300 adet. Her ay yayınlanmaktadır. Dağıtımı Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır. Dağıtımı ücretsizdir.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі тарапынан берілді.

Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады.

Тираж: 300 дана. Ай сайын жарияланады. Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасы аумағында тегін таратылады.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Kıymetli okuyucularımız,

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne bağlı Avrasya Araştırma Enstitüsü olarak Asya Avrupa dergimizin 68. Sayısı ile karşınızdayız.

Geçtiğimiz ay, Türk Dünyası için tarihi günler yaşadık. 10 ve 11 Kasım günlerinde, İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Konseyi Zirvesi'nde alınan kararlar ile, Türk Devletleri'nin pek çok alanda güçlerini birleştirme iradelerini kuvvetle teyit etmiş; ve gerek birbirleriyle, gerekse kolektif olarak dış dünyayla olan ilişkilerine yeni ve önemli boyutlar eklemiştir. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adının Türk Devletleri Teşkilatı'na dönüştürülmesi, bu kararlar arasında en önemlilerinden biridir. Kurumsallaşmada yeni bir düzeye işaret eden bu gelişme, gelecekte yeni ve daha büyük ortak işlerin başarılabileceğini de müjdelemektedir. Öte yandan, Türk Devletleri'nin gelecek ufkunu gözler önüne sere "Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesi"nin de Zirve'de kabul edildiğini vurgulamak gerekir. İstanbul Zirvesi'nin bir diğer önemli yönü, Türkmenistan'ın gözlemci üye olması oldu. Bu karar, gelecekte Türkmenistan'ın tam üye olması perspektifi de dikkate alındığında, Türk Dünyası'nın bütünlüğü ve etkisi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu kararlar aynı zamanda Avrasya'nın istikrar ve refahına önemli katkılar yapma potansiyeli bulunan nitelikler de arz etmektedir. Her alanda, karşılıklı bağlantılarını geliştirilmesi ve ilişkilerin derinleştirilmesi, orta ve uzun vadede, Türk Dünyası'ndan başlayarak tüm Avrasya'da bir istikrar ikliminin hakim olmasına destek verecektir. Yirmibirinci Yüzyıl'da tarihin sarkacı uzun bir inkıtanın ardından yeniden Asya'ya doğru hareket etmektedir. Dünya ekonomisi ve dünya tarihinin gidişatı artan ölçüde Asya'dan belirlenmeye başlamıştır. İşte bu tarihi dönemde Türk Dünyası'nın bir ve beraber olarak hareket etme iradesi hem çok değerli hem de stratejik bağlamda çok vizyoner bir iradedir.

Kısacası, Türk Dünyası'ndaki bütünleşme çabalarının geldiği aşama gelecek için büyük umutlar beslememize imkan tanıyor. Birliğimiz daim olsun!

Yeni sayımızda görüşebilmek dileğiyle!

Құрметті оқырмандар,

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ай сайын шығаратын «Азия-Еуропа» журналы 68-ші санына жетті.

Өткен айда Түркі әлемі үшін айтулы тарихи сәттерді бастан өткердік. 10-11 қарашада Ыстанбұлда өткен Түркі кеңесі саммитінде қабылданған шешімдер Түркі елдерінің көптеген салаларда күш біріктіруге деген ерік-жігерін қуаттаумен қатар, өзара және жалпы сыртқы әлеммен қарым-қатынастарына жаңа әрі маңызды өлшемдер қосты. Түркітілдес мемлекеттер ынтымақтастық кеңесінің атауын Түркі мемлекеттері ұйымына айналдыру – осы қарарлардың ең маңыздыларының бірі болмақ. Құрылымданудың жаңа деңгейін көрсететін бұл өзгеріс болашақта жаңа әрі ауқымды бірлескен нәтижелерге қол жеткізуге болатынын білдіреді. Сонымен қатар, Саммитте түркі мемлекеттерінің болашақ көкжиегін айқындайтын «Түркі әлемінің келешегі – 2040» стратегиялық құжатының қабылданғанын атап өту керек. Ыстанбұл саммитінің тағы бір маңызды тұсы Түркіменстанның бақылаушы мүше болуы болды. Түркіменстанның болашақта толыққанды мүше болу перспективасын ескере отырып, бұл шешім Түркі әлемінің тұтастығы мен ықпалы тұрғысынан үлкен маңызға ие.

Бұл шешімдер Еуразияның тұрақтылығы мен өркендеуіне елеулі үлес қосатын әлеуетті де көрсетеді. Әр салада өзара байланыстарды дамыту және қарым-қатынастарды тереңдету орта және ұзақ мерзімде Түркі әлемінен бастап бүкіл Еуразия аймағының тұрақтылығына ықпал етеді. ХХІ ғасырда тарих үдерісі ұзақ үзілістен кейін қайтадан Азияға қарай ойыса бастады. Дүниежүзілік экономика мен дүниежүзілік тарихтың ауқымын Азия көбірек анықтауда. Осы тарихи бетбұрыс тұсында Түркі әлемінің біртұтас және бірге әрекет ету ерік-жігері стратегиялық тұрғыдан өте маңызды, әрі өте табанды құлшыныс.

Түйіндей келе, Түркі әлеміндегі ықпалдастық күш-жігері болашақтан үлкен үміт күттіреді. Бірлігіміз жасай берсін!

Жаңа санымызда қайта қауышқанша!

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DOÇ. DR. VAKUR SÜMER.....1

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОРТАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК АРХИВІНІҢ
ДИРЕКТОРЫ, ТАРИХ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ
СӘБИТ ШІЛДЕБАЙ
KAZAKISTAN CUMHURİYETİ MERKEZ DEVLET ARŞİVİ'NİN MÜDÜRÜ,
DOÇ. DR. SABİT ŞİLDEBAY.....4

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

TACİKİSTAN'IN SU KAYNAKLARI PROBLEMİ: BUZULLARIN
ERİMESİ VE ÇÖZÜM YOLLARI
ТӘЖİKІСТАННЫҢ СУ МӘСЕЛЕСІ: МҰЗДЫҚТАРДЫҢ ЕРҮІ ЖӘНЕ
МӘСЕЛЕНІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ
ZHANDOS KUDAIBERGENOV14

THE FUTURE WORK IS A HYBRID MODEL
РАБОТА БУДУЩЕГО - ЭТО ГИБРИДНАЯ МОДЕЛЬ
GULNAR NADIROVA21

TURKEY AS THE MOST IMPORTANT NON-EU
PARTNER OF MOLDOVA
ТУРЦИЯ КАК НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЙ ПАРТНЕР
МОЛДОВЫ ВНЕ ЕВРОПЫ
KANAT MAKHANOV28

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN CENTRAL ASIA
AND THE EUROPEAN UNION
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИЕЙ
И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ
AZIMZHAN KHITAKHUNOV35

<i>COP26: CENTRAL ASIA'S VOICE</i> <i>COP26: ГОЛОС ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ</i> ALBINA MURATBEKOVA	42
<i>THE INTERNET, GLOBAL PANDEMIC AND THE STATE OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN CENTRAL ASIA</i> <i>ИНТЕРНЕТ, ГЛОБАЛЬНАЯ ПАНДЕМИЯ И СОСТОЯНИЕ КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ</i> ZHARMUKHAMED ZARDYKHAN	55
<i>THE ROLE OF NATURAL GAS TRANSFER IN TURKMENISTAN-CHINA ENERGY COOPERATION</i> <i>РОЛЬ ТРАНСПОРТИРОВКИ ПРИРОДНОГО ГАЗА В ТУРКМЕНО-КИТАЙСКОМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ</i> ZHULDYZ KANAPIYANOVA	62
<i>THE ORGANIZATION OF THE TURKIC STATES AND TURKMENISTAN: NEUTRALITY VS OPENNESS</i> <i>ОРГАНИЗАЦИЯ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ И ТУРКМЕНИСТАН: НЕЙТРАЛИТЕТ И ОТКРЫТОСТЬ</i> KANAT MAKHANOV	69
<i>HOW DOES EMISSIONS TRADING WORK: LESSONS FOR EURASIAN COUNTRIES</i> <i>КАК РАБОТАЕТ ТОРГОВЛЯ ЭМИССИОННЫМИ КВОТАМИ: УРОКИ ДЛЯ СТРАН ЕВРАЗИИ</i> VIKTOR KARVATSKYY	77

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

..... 86

İNFOGRAFIK ИНФОГРАФИКА

..... 102

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КАЗАКІСТАН CUMHURİYETİ
ОРТАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК MERKEZ DEVLET
АРХИВІНІҢ ДИРЕКТОРЫ, ТАРИХ АРŞIVI'NİN MÜDÜRÜ,
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ DOÇ. DR. SABİT ŞİLDEBAY
СӘБИТ ШІЛДЕБАЙ

Журналымыздың бұл санында Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің директоры, тарих ғылымдарының кандидаты Сәбит Шілдебаймен жүргізген сұхбатты назарларыңызға ұсынып отырмыз.

Құрметті Сәбит Шілдебай, оқырмандарымыз үшін өзіңіз туралы және ғылымға келу жолыңыздан әңгімелеп беруіңізді сұраймыз.

Мен Түркістан облысы Түлкібас ауданының тумасымын. 1994 жылы Абай атындағы Алматы мемлекеттік университеті Тарих факультетіне оқуға түстім. 1998 жылы қызыл дипломмен оқуымды бітіріп шықтым. Сол жылдың желтоқсан айында аспирантураға оқуға қабылданып, «Тұтас Түркістан идеясының тарихы» деген тақырыпты диссертациялық тақырып ретінде таңдап алдым.

**АРХИВТІҢ
ҚОРЫНДА
ҚАЗІРГІ ТАҢДА
1,5 МИЛЛИОНҒА
ЖУЫҚ ҚҰЖАТ
БАР. ТҮПНҰСҚА
ҚҰЖАТТАР
1733 ЖЫЛДАН
БАСТАЛАДЫ**

**АРŞIVDE BUGÜN
İTİBARİYLE YAKLAŞIK
1,5 MİLYON BELGE
VARDIR. ORİJİNAL
BELGELER 1733
YILINA KADAR
UZANMAKTADIR**

Dergimizin bu sayısında Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi'nin Müdürü, Doç. Dr. Sabit Şildebay ile gerçekleştirdiğimiz röportaja yer veriyoruz.

Sayın Şildebay, okuyucularımız için kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

Ben Türkistan bölgesi Tulkibas ilçesinde doğdum. 1994 yılında Abay Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi'ni kazandım. 1998 yılında üniversiteyi birincilikle bitirdim. Aynı yıl, yüksek lisans programına başvuru yaptım ve tez konusu olarak da "Türkistan Düşüncesinin Tarihi" ni seçerek çalıştım.

Bize yönettiğiniz Merkez Devlet Arşivi'nin tarihçesinden bahsedebilir misiniz?

Merkez Devlet Arşivi, 100 yıl önce 1 Eylül 1921 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Orınbor'da (Kazakistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti - Kazak SSR) kurulmuştur. Beş kişiden

Өзіңіз басшылық етіп отырған Орталық мемлекеттік архивтің тарихы туралы айтып беруіңізді сұраймыз.

Орталық мемлекеттік архив бұдан 100 жыл бұрын 1921 жылы 1-қыркүйекте Қазақстанның (Қазақстан Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасы – ҚазАКСР) сол кезеңдегі астанасы Орынборда құрылған. Бес адамдық штатпен жұмысын бастаған архив 1925 жылға дейін Орынбор қаласында болды. 1925-1929 жылдар аралығында Ақмешітте (Қызылорда) қызмет етті. 1929 жылдан бастап Алматыға көшірілген. Содан бастап Алматы қаласында қызмет етіп келеді. Архивтің қорында қазіргі таңда 1,5 миллионға жуық құжат бар. Түпнұсқа құжаттар 1733 жылдан басталады. Ал, көшірме құжаттар бұдан да арыға кетеді. 16 ғасырдағы Қазақ хандығына қатысты тарихи құжаттардың көшірмелері бар. Орталық мемлекеттік архив – құжаттарының көнелігі жөнінен Қазақстандағы бірден-бір тарихи архив.

олуған personelle faaliyetine başlayan Arşiv, 1925 yılına kadar Orınbor'da 1925'te Akmeşit'e (Kızılorda) ve daha sonra da, 1929 yılında Almatı'ya taşınmıştır. Bu tarihten itibaren de Almatı'da bulunmaktadır. Arşivde bugün itibariyle yaklaşık 1,5 milyon belge vardır. Original belgeler 1733 yılına kadar uzanmaktadır. Kopya belgeler ise daha eski tarihlere dayanmaktadır. 16. yüzyıl Kazak Hanlığı ile ilgili tarihi belgelerin nüshaları da arşivde bulunmaktadır. Merkezi Devlet Arşivi, barındırdığı eski belgeler açısından Kazakistan'daki tek tarihi arşivdir.

1950'li yıllardan itibaren Merkez Devlet Arşivi bağımsız bir arşiv olarak hizmet vermektedir. 1991'de bağımsızlığını ilan edilmesine kadar ki dönemde, arşiv belgelerine erişim oldukça kısıtlıydı. Çünkü arşiv materyalleri üzerinde yalnızca tarihçilerin çalışmasına izin verilmekteydi. Materyaller yayımlanmadan önce belirli sansür süreçlerinden geçirdi.

Merkez Devlet Arşivi'ne başkanlık eden yöneticilerin yaptıkları özel çalışmaları ve

1950 жылдарының ортасынан бастап Орталық мемлекеттік архиві дербес архив ретінде қызмет етті. 1991 жылы Тәуелсіздік алғанға дейін архив құжаттарына қол жеткізу аса қиын болған. Тек қана тарихшылар ғана архив материалдары бойынша жұмыс істеу мүмкіндігі берілген. Оның өзінде олардың материалдары жарияланбай тұрып, қатаң цензурадан өтетін.

Орталық мемлекеттік архивті басқарған директорлардың айрықша еңбегі және архивтің халық өміріндегі айрықша маңыздылығына тоқталуыңызды сұраймыз.

Ғасырлық архивті көптеген адамдар басқарған. Солардың ішінде еліміз Тәуелсіздік алғанда 20 жылдан астам уақыт архивтің директоры болған Марат Жақсыбайұлы Хасанаев Мәскеуде тарихшы-архивист мамандығы бойынша білім алған бірден-бір маман еді. Ол 1992 жылы құрылған «Әділет» тарихи-ағарту қоғамын құрушылардың да бірі еді. Марат Хасанаев 1992-95 жылдарда архивтің құпия құжаттарын терең сүзгіден өткізіп, көпшілігін халықтың танысып-білуіне мүмкіндік туғызған. Соның арқасында қазақ тарихының ақтаңдақтары ашаршылық, репрессия, қуғын-сүргін нәубет жылдарындағы құжаттардың негізгі бөлігі сол тұста құпиясыздандырылған. Содан бастап тарихшыларымыз құпия болып келген жайттарды зерттеп, жарыққа шығара бастады. Бұл үдеріс халықтың тарихи санасына көптеген өзгерістер әкелгені күмәнсіз. Жалпы архивтің халықтың тарихи санасын жаңғыртудағы рөлі өте үлкен. Мемлекет идеологиясының және шегарасының да тарихи құжаттық негізі ол – архив. Осыдан-ақ, архивтің аса құнды стратегиялық

“

СОЛАРДЫҢ ІШІНДЕ ЕЛІМІЗ ТӘУЕЛСІЗДІК АЛҒАНДА 20 ЖЫЛДАН АСТАМ УАҚЫТ АРХИВТІҢ ДИРЕКТОРЫ БОЛҒАН МАРАТ ЖАҚСЫБАЙҰЛЫ ХАСАНАЕВ МӘСКЕУДЕ ТАРИХШЫ-АРХИВИСТ МАМАНДЫҒЫ БОЙЫНША БІЛІМ АЛҒАН БІРДЕН-БІР МАМАН ЕДІ

BAĞIMSIZLIKTAN BU YANA 20 YILDAN FAZLA BİR SÜREDİR ARŞİV MÜDÜRÜ OLAN MARAT JAKSYBAYOGLU HASANAYEV, MOSKOVA'DA TARİHÇİ-ARŞİV UZMANI OLARAK TAHSİL ALAN TEK UZMANDI

”

arşivin insanların hayatındaki önemi üzerindeki görüşlerinize paylaşabilir misiniz?

Asırlık geçmişe sahip olan arşiv birçok kişi tarafından yönetilmiştir. Bunlar arasında, bağımsızlıktan bu yana 20 yıldan fazla bir süredir arşiv müdürü olan Marat Jaksybayoglu Hasanayev, Moskova'da tarihçi-arşiv uzmanı olarak tahsil alan tek uzmandı. 1992'de kurulan "Adalet, Tarih ve Eğitim Vakfı'nın" kurucularından biriydi. 1992-1995 yılları arasında Marat

мемлекеттік мекеме екенін білуге болды.

Орталық мемлекеттік архивтің халқымыздың тарихына қатысты құжаттар мен құнды деректерді елге әкелу мен шетелдің архивтерімен ынтымақтастық байланыстары туралы да айтып беруіңізді сұраймыз.

Орталық мемлекеттік архивіне шетелдегі құжаттарды жеткізуді ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Н. Назарбаев бастап берді. Ол 2001 жылы «Жаңа Сорбонна – Париж III» университетінің (Франция) университетаралық Шығыс тілдері кітапханасында

Hasanayev, arşivin gizli belgelerini, belirli bir filtreleme süreci sonrasında kamuoyunun kullanımına sunmuştur. Bu tür çalışmalar sayesinde, Kazak tarihinin gizli sayfalarından kıtlık, siyasi baskı ve sürgün yıllarına ait belgelerini açığa çıkarılmıştır. O andan itibaren tarihçilerimiz gizli evrakları incelemeye ve yayımlamaya başladılar. Hiç şüphe yok ki bu süreç insanların tarih bilincinde birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Genel olarak arşivin halkın tarih bilincinin canlanmasındaki rolü çok büyüktür. Devlet ideolojisinin ve sınırlarının tarihsel belgesel temeli arşivdir. Bundan dolayıdır ki arşivin, çok değerli stratejik bir devlet

сақталған М.Шоқай құжаттарының микрофильмдерін біздің архивке тапсырған болатын. Осыдан бастап шетелмен байланыс орнатуға даңғыл жол ашылды. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында да тарихымызға қатысты көптеген құжаттарды елге жеткізуге мол мүмкіндік туды. Бұлардың ішінде Мәскеудегі Ресейдің Орталық мемлекеттік архивтерінің қазақ тарихына қатысты көптеген құжат көшірмелері әкелінді. М.Шоқайдың басқа түркі халықтарының зиялыларымен жазысқан хаттарына да осы кезеңде қол жеткізілді. «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында «Архив-2025» бағдарламасы қабылданып, кешенді жұмыс жүргізіле бастады. 2019 жылы бұл бағдарлама бойынша қарқынды жұмыс жүргізілгенімен пандемияға байланысты соңғы 2 жылда шетел архивтеріне бару біраз тоқтады. 2022 жылы бұл жұмыс қайта қолға алынады деп күтілуде.

Архив қорындағы құжаттармен жұмыс талаптары туралы да айтып өтсеңіз.

Ғылыми-зерттеумен айналысатын ізденушілерге архив әрқашан ашық. Өзі жұмыс

kurumu olduğunu ifade edebiliriz.

Halkımızın tarihine ilişkin belge ve değerli verilerin Merkez Devlet Arşivi'ne getirilmesi ve yabancı arşivlerle yapılan işbirliği hakkında bilgi verebilir misiniz?

Yurt dışındaki bazı belgelerin Merkez Devlet Arşivi'ne teslimi Kazakistan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı - N. Nazarbayev tarafından gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında "Yeni Sorbonne - Paris III" (Fransa) Üniversitesi Doğu Dilleri Üniversitelerarası Kütüphanesi'nde saklanan Mustafa Şokay'ın belgelerinin mikrofilmli arşivimize teslim edilmiştir. O andan itibaren yabancı ülkelerle bu yönde temaslar artırılmıştır. "Kültürel Miras" Devlet Programı çerçevesinde tarihimizle ilgili birçok belgeyi ülkeye ulaştırmak için büyük bir fırsat oluşturulmuştur. Bunların arasında, Moskova'daki Rusya Merkez Devlet Arşivleri'nden Kazak tarihiyle ilgili birçok belgenin kopyaları ülkemize ulaştırıldı. Mustafa Şokay'ın diğer Türk halklarının aydınlarına yazdığı mektuplar da bu dönemde elimize ulaşmıştır. "Manevi Canlanma" programı çerçevesinde "Arşiv 2025" programı kabul edilerek kapsamlı çalışmalara başlandı. 2019 yılın-

істейтін университеттен немесе институттардан рұқсат хаты болса, еш қиындық жоқ. Жеке адамдар да келіп зерттеу жұмыстарын жүргізе алады. Мәселен, өзінің ата-бабасына қатысты құжаттарды іздеуге де мүмкіндіктері бар. Сонымен қатар, әулетінің тарихы Қазақстанмен қатысы бар посткеңестік елдердің азаматтары да архивке келіп іздеу жұмыстарын жүргізуіне жағдай жасалған. Алдағы уақытта кәсіби тарихшылардың архив қорымен еркін жұмыс істеуіне арнайы бағдарлама қабылдайтын боламыз.

Шетел азаматтарының Орталық мемлекеттік архивте жұмыс істеу мәселесі жолға қойылған ба?

Шетел азаматтары да біздің азаматтар сияқты еркін жұмыс жасай алады. Мәселен, біз де шетелдің архивтеріне қалай еркін кіріп, жұмыс істесек, шетелдіктер де баршаға ортақ талапты орындау арқылы архив қызметін пайдалана алады. Мәселен, «Аштық жайлаған дала» кітабының авторы, америкалық ғалым Сара Камерон 2007 жылдары бір жылдай архивімізде жұмыс жасаған. Неміс ғалымы Роберт Киндлер қазақ жеріндегі аштық туралы монографиялық еңбегін жазуда біздің архивтің құжаттарын кеңінен пайдаланған. Француз ғалымы Изабель Огаян, америкалық профессор Мэттью Пейн, итальяндық ғалым Никкола Пьянчоло секілді өзім осы архивте көрген ғалымдардың аз бөлігін айтып отырмын. Ал бұдан басқа қаншама ғалымдар бар...

Сұхбат басында таңдаған тақырыбыңыздың бекітілмегеніне қарамай, сол тақырып бойынша зерттеулеріңізді тоқтатпай 17 мақала жазғаныңызды айт-

**ОЛ 2001 ЖЫЛЫ
«ЖАҢА СОРБОННА
– ПАРИЖ III»
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
(ФРАНЦИЯ)
УНИВЕРСИТЕТ-
АРАЛЫҚ
ШЫҒЫС ТІЛДЕРІ
КІТАПХАНАСЫНДА
САҚТАЛҒАН М.ШОҚАЙ
ҚҰЖАТТАРЫНЫҢ
МИКРОФИЛЬМДЕРІН
БІЗДІҢ АРХИВКЕ
ТАПСЫРҒАН
БОЛАТЫН**

**2001 YILINDA «YENİ
SORBONNE - PARIS
III» (FRANSA)
ÜNİVERSİTESİ
DOĞU DİLLERİ
ÜNİVERSİTELERARASI
KÜTÜPHANESİNDE
SAKLANAN
MUSTAFA ŞOKAY'IN
BELGELERİNİN
MİKROFİMLERİ
ARŞİVİMİZE TESLİM
EDİLMİŞTİR**

da bu program üzerinde yoğun çalışmalara rağmen salgın nedeniyle son 2 yıldır yurt dışı arşivlere ziyaretler durduruldu. Bu çalışmanın 2022'de yeniden başlatılması beklenmektedir.

Bize arşivlerdeki belgelerle ilgili çalışma talepleri ve kuralları hakkında bilgi verir misiniz?

Arşiv her zaman bilimsel araştırma yapan araştırmacıların kullanımına açıktır. Bağlı bulunulan üniversiteden veya kurumdan araştırma izin mektubunuz olması halinde Arşiv belgelerine ulaşabilirsiniz. Bireylerin de araştırma yapmalarına hiçbir engel bulunmamaktadır. Örneğin, atalarıyla ilgili belgeler üzerinde araştırma yapmak isteyenler de arşivlerimizden faydalanabilir. Ayrıca hanedan tarihinin Kazakistan ile ilişkilendirildiği Sovyet sonrası kurulan ülkelerdeki vatandaşların da arşivlere gelip araştırma yapma imkanı bulunmaktadır. Gelecekte, tarihçilerin arşivlerde daha rahat çalışabilmeleri için özel bir program tasarlamayı planlamaktayız.

Yabancıların Merkez Devlet Arşivi'ndeki belgelerle çalışma prosedürleri nasıldır?

Yabancılar da bizim vatandaşlarımız gibi arşivlerde özgürce çalışabilirler. Örneğin, bizim yabancı arşivlere ücretsiz erişim ve çalışma imkanına sahip olduğumuz gibi, yabancılar da ortak bir talep karşılığında bizim ülkenin arşiv hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Örneğin, 2007 yılında "Açlık Yaşanan Bozkır" kitabının yazarı Amerikalı bilim adamı Sarah Cameron, yaklaşık bir yıl arşivlerimizde çalıştı. Alman bilim adamı Robert Kindler, Kazak topraklarındaki açlık üzerine hazırladığı monografisini yazarken arşivimizin belgelerinden yararlanmıştı. Fransız bilim adamı

тыңыз. Сол тақырыптан айнып кетпеуге не себеп болды? Оның үстіне ол уақытта мұндай тақырып соншалықты маңызды емес еді. Сол туралы тереңірек айтып берсеңіз.

Ауылда туып-өстік. Ауылдың жағдайы ол кезде қазіргімен салыстырғанда әлде қайда төмен болатын. Теледидар біз үшін үлкен арман еді. Әр кезеңнің өз қызығы мен артықшылығы бар емес пе? Ол кезде адамдар көп кітап оқитын. Мектеп жасында мектеп кітапханасындағы барлық кітаптарды оқыдым десем болады. Сол кітаптардың ішінде 4-5 сыныптарда оқыған Шерхан Мұртазаның «Қызыл жебе» рома-

Isabel Ohayon, Amerikalı profesör Matthew Payne, İtalyan bilim adamı Nicola Pianciola gibi araştırmacılar, arşivimizde çalışan uzmanlardan bazılarıdır.

Röportajın başında, seçtiğiniz tez konusunun onaylanmamasına rağmen, konuyla ilgili 17 makale yazdığınızı söylediniz. Bu konuda vazgeçmemenizin nedenini biraz daha açabilir misiniz?

Ben köyde doğdum ve köyde büyüdüm. O zamanlar köydeki yaşam düzeyi ve durum şimdikinden daha çok ağırdı. Televizyon izlemek bizim için büyük bir hayaldi. Her dönemin kendi cazip tarafları da vardır, öyle değil

ны маған қатты әсер етті. Бұл кітаптың Тұрар Рысқұловқа арналғаны белгілі. Одан кейін де қаншама кітапты оқығаныммен, ондағы бас кейіпкердей аса әсер ете қоймады. «Қызыл жебені» оқыған адам Тұрар Рысқұлов сияқты болғысы келеді. Соған еліктейді, соған ұқсағысы келеді. Әсіресе, әкесі Рысқұлдың түрмеде жатқан Тұрарға: «Балам, жағаңды кірлетпе!» деген сөзі маған қатты әсер етті. Өмір бойына осы сөзді ұстанып келемін. Біз жоғарғы сыныпта оқып жүрген кезде «Тамұқ» жари-

“

**«РУХАНИ
ЖАҢҒЫРУ»
БАҒДАРЛАМАСЫ
АЯСЫНДА
«АРХИВ-2025»
БАҒДАРЛАМАСЫ
ҚАБЫЛДАНЫП,
КЕШЕНДІ ЖҰМЫС
ЖҮРГІЗІЛЕ
БАСТАДЫ**

**“MANEVİ
CANLANMA”
PROGRAMI
ÇERÇEVESİNDE
“ARŞİV 2025”
PROGRAMI KABUL
EDİLEREK KAPSAMLI
ÇALIŞMALARA
BAŞLANDI**

”

mi? O zamanlar insanlar çok okurdu. Okul çağında okul kütüphanesindeki kitapların neredeyse hepsini okudum. Bu kitapların içinde 4. ve 5. sınıflarda okuduğum Şerhan Murtaza'nın “Kırmızı Ok” adlı romanı bende derin bir iz bırakmıştı. Biliyorsunuz, bu kitap Turar Riskulov'a ithaf edilmiştir. Ondan sonra nice kitaplar okudum, fakat hiçbir eser beni bu kitap ve bu kahraman kadar etkileyememiştir. “Kırmızı Ok” eserini okuyan herkes Turar Riskulov'u taklid eder, onun gibi olmak isterdi. Özellikle babası Riskul'un hapiste yatan Turar'a söylediği şu cümleler: “Oğlum, yakanı kirletme!”... Bu sözler beni çok etkilemişti. Bu sözler, benim hayata bakışımın temel ilkesi haline gelmiştir. Ben lisedeyken Murtaza'nın “Cehennem” adlı kitabı yayımlandı. Eserde, yazar, Turar Riskulov'un Tüm Türkistan fikrini ortaya koymayı başarmıştı. Öte yandan, tüm bunlar, anavatanımızın eski Çarlık rejiminin Türkistan bölgesi ve daha sonra Türkistan Cumhuriyeti'nin bir parçası haline gelen Sır-Derya bölgesi olması gerçeğinden etkilenmiş durumda bulunmam idi. Sonra Mustafa Şokay'ın eserlerini çok okudum. Bütün bunlardan sonra kendimde güçlü bir pozisyon geliştirdim ve tezimi savundum. Akademisyen hocam Profesör Doktor Kenes Nurpeisov'un bu konunun öneminin farkında olarak tezimi onaylamasında olumlu katkısı olmuştur. Sonra, 1999 yılında Nursultan Nazarbayev'in yayımladığı “Tarihin Akışında” adlı kitabı Türk Dünyası çalışmaları adına güzel bir başlangıçtı. Kitap şu fikirleri içeriyordu: Türk Dünyası'nın geleceği ve entegrasyonu bugün belirsiz ve inanılmaz görünebilir (1999). Ancak kitapta ilk kez uzun vadede Kazaklar'ın ve diğer Türk halklarının tüm fırsatlarını usanmadan aramaktan başka çarelerinin olmadığı fikri dile getirildi.

Böylece, Kurucu Cumhurbaşkanımızın,

яланды. Жазушы Шерхан Мұртаза Тұрар Рысқұловтың Тұтас Түркістан идеясын ашып көрсете білді. Екінші жағынан, біздің туған жеріміз бұрынғы патша өкіметіне қарасты Түркістан өлкесі, кейіннен Түркістан Республикасы құрамында болған Сырдария облысы болғандықтан, мұның бәрі әсер еткен болуы керек. Одан кейін М.Шоқайдың еңбектерін көп оқыдым. Осылардың бәрінен кейін менде берік ұстаным қалыптасты да сол тақырыптан айнамай, қорғап шықтым. Кеңес Нұрпейісов деген академик ағамыз осы тақырыптың болашағына сеніп, бекітілуіне оң ықпал жасады. Одан кейін Н. Назарбаевтың 1999 жылы «Тарих толқыны» атты кітабы жарық көріп, ол да түркі әлемі үшін көп жақсылыққа жол ашты. Сол кітапта мынадай ойлар бар. Түркі әлемінің болашағы мен интеграциясы қазіргі таңда (1999 жыл) сенімсіз болып көрінуі мүмкін. Дегенмен, перспективалық тұрғыдан алып қарағанда қазақтар мен өзге де түркі халықтары үшін барлық мүмкіндіктерді жатпай-тұрмай іздестіруден басқа жол жоқ деген мағынадағы ойларды сол кітапта алғаш рет айтқан болатын. Міне, Елбасымыздың осы сөздерінен бастап, Т.Рысқұлов, М.Шоқай одан әрі Ысмайыл Ғаспралы және басқа да түркі бірлігіне сенген зиялылардың сөзінен сілтеме келтіре отырып, диссертациямызды жазып шықтық. Қазір көріп отырмыз, түркі болашағының бірлігіне үмітіміз бізді алдамапты. Қараша айында Ыстамбұлда өткен түркі мемлекеттері басшыларының кездесуінде «Түркі Кеңесінің» «Түркі мемлекеттерінің ұйымы» ретінде құрылуы – біздің бірлігіміз бен ауызбіршілігіміздің одан ары нығая түскендігінің тағы бір айғағы болып отыр.

**ҚАРАША АЙЫНДА
ЫСТАМБҰЛДА
ӨТКЕН ТҮРКІ
МЕМЛЕКЕТТЕРІ
БАСШЫЛАРЫНЫҢ
КЕЗДЕСУІНДЕ «ТҮРКІ
КЕҢЕСІНІҢ» «ТҮРКІ
МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ
ҰЙЫМЫ» РЕТІНДЕ
ҚҰРЫЛУЫ – БІЗДІҢ
БІРЛІГІМІЗ БЕН
АУЫЗБІРШІЛІГІМІЗ-
ДІҢ ОДАН АРЫ
НЫҒАЯ
ТҮСКЕНДІГІНІҢ ТАҒЫ
БІР АЙҒАҒЫ БОЛЫП
ОТЫР**

**TÜRK KONSEYİ'NİN
KASIM AYINDA
İSTANBUL'DA
DÜZENLENEN TÜRK
DEVLET BAŞKANLARI
TOPLANTISINDA
ADINI "TÜRK
DEVLETLERİ
TEŞKİLATI" OLARAK
DEĞİŞTİRMESİ
DE BİRLİK VE
BERABERLİĞİMİZİN
DAHA DA
GÜÇLENDİĞİNİN BİR
BAŞKA KANITIDIR**

Turar Riskulov'un, Mustafa Şokay'ın ve İsmail Gaspralı'nın düşüncelerine ve Türk birliğine inanan diğer Türk aydınlarının bu sözlerinden yola çıkarak tezimizi yazdık. Şimdi Türk dünyasındaki işbirliğinin geleceğine yönelik atılan adımların bizi yanıltmadığını görüyoruz. Türk Konseyi'nin Kasım ayında İstanbul'da düzenlenen Türk devlet başkanları toplantısında adını "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirmesi de birlik ve beraberliğimizin daha da güçlendiğinin bir başka kanıtıdır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın geleceğinden beklentileriniz nelerdir? Ne tür çalışmalara önem verilmelidir?

Türk Devletleri Teşkilatı 2009 yılında Nahçıvan'da kurulduğunda, İstanbul'daki binasının önüne altı sütun dikilmiş, bunlardan dördü Türk Konseyi'nin kurucu üyelerinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye) bayraklarını taşıırken, ikisi boş bırakılmıştır. Bu iki boş sütuna gelecekte Türkmenistan ve Özbekistan bayraklarının asılması umulmaktaydı. Aradan 12 yıl geçtikten sonra, gerçekten, o sütuna ait olan ülkelerin bayraklarını ve bağımsız Türk devletlerinin bayraklarını görüyoruz. Gelecekte örgütü bir ittifaka dönüştürmekten ve birlikte çalışmaktan başka bir yol yoktur. Genel olarak dünyada "kardeş ülkeler" kavramı sadece Türk devletleri arasında bulunmaktadır. Günümüzde, 140 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük dokuzuncu, yüzölçümü bakımından yedinci sırada yer alan altı bağımsız Türk devletinin ekonomik potansiyeli 1,5 trilyon dolarlık gayrisafi yurtiçi hasıla ile on üçüncü en büyük ekonomi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle Türk devletlerinin birliği Kazakistan ve diğer Türk devletleri için çok önemlidir. Genel entegrasyon çerçevesinde kültürel ve manevi entegrasyonu derinleştirmenin anlamı

Түркі мемлекеттері ұйымының болашағынан күтеріңіз қандай? Нендей әрекеттерді қолға алуымыз керек?

2009 жылы Нахчыванда Түркі Кеңесі құрылған кезде, оның Ыстамбұлдағы ғимаратының алдына алты бағана тігіліп, төртеуіне Түркі Кеңесін құрушы елдер: Әзербайжан, Қазақстан, Қырғызстан және Түркияның байрақтары ілінеді де екі баған бос қалады. Болашақта әлгі екі бос бағанға Түркіменстан мен Өзбекстанның тулары ілінеді деп сенім білдірілді. Арада 12 жыл уақыт өткенде шынымен-ақ әлгі бағанға тиісті елдердің байрағы ілініп, тәуелсіз түркі мемлекеттерінің тулары қатар желбіреп тұрғанын көріп отырмыз. Болашақта ұйымды одаққа айналдырып, бірлесіп әрекет етуден басқа жол жоқ. Жалпы, әлемде «бауырлас елдер» деген ұғым тек қана түркі мемлекеттерінің арасында ғана бар. Қазіргі кездегі тәуелсіз алты түрік мемлекетінің әлеуетін қосқанда 140 миллион халық санымен әлемде тоғызыншы орында, жер көлемі бойынша жетінші орында, 1,5 триллион долларлық жалпы ішкі өніммен он үшінші орында тұрады. Сондықтан, түрік мемлекеттерінің бірлігі Қазақстан үшін де, өзге түрік мемлекеттері үшін де аса маңызды. Жалпы интеграцияның бірнеше түрі болса солардың ішінде мәдени және рухани интеграцияны тереңдете түсу аса маңызды. Түркі халықтары, соның ішінде қазақ халқы қазір латын әліпбиіне ауысып жатырмыз. Өкінішке қарай, И. Ғаспра-

oldukça mühimdir. Kazak halkı da dahil olmak üzere Türk halkları artık Latin alfabesine geçmenin eşiğindedir. Maalesef, İsmail Gasprali döneminde kullanılan ortak alfabeyi bırakınca, zamanla birbirimizi anlamaz hale gelmiştik. Aynı geçmişe ve aynı kelimelere sahip olmamıza rağmen, farklı yazımlarımız vardı ve birbirimizi anlayamadık. Ortak bir Türk alfabemiz olsaydı daha da kolay anlaşabilirdik. Konuştukça birbirimize daha da yakınlaşırdık. Aynı zamanda, dilbilimcilerin yapacak çok işi vardır. Tarihçiler birliğimizi desteklemeye devam etmeli. Türk birliğinin geleceğine yürekten inanıyorum.

Bize zaman ayırarak röportajınızla dergimize katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

лы кезінде болған ортақ әліпбиден бөлек кетіп, осы аралықта бірін-бірімізді түсінбейтін жағдайға жеттік. Түбіміз бір, сөзіміз бір болғанымен, жазу әліпбиіміз әртүрлі болып, сөйлеу барысында түсінсе алмайтын болдық. Егер ортақ түркі әліпбиі болса, тіліміз жақындай түсер еді. Тіліміз жақындаса мәдениеттегі жақындығымыз арта түсер еді. Осы тұста тіл білімі ғалымдарына көп жүк түсіп тұр. Ал тарихшылар бірлігімізді насихаттай беруіміз керек. Жеке өзім түркі бірлігінің болашағына қатты сенемін.

Уақыт бөліп, сұхбат бергеніңізге алғыс айтамыз.

TACİKİSTAN'IN SU KAYNAKLARI PROBLEMİ: BUZULLARIN ERİMESİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

ZHANDOS KUDAIBERGENOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ

ТӘЖІКСТАННЫҢ СУ МӘСЕЛЕСІ: МҰЗДЫҚТАРДЫҢ ЕРУІ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Topraklarının %93'ü dağlık arazi ile kaplı bir coğrafi konuma sahip olan Tacikistan, bugünlerde küresel iklim değişiminden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Son yıllarda küresel ısınma nedeniyle ülkenin buzulları hızla eriyip su kaynaklarının azaldığı fark edilmektedir. Buzullar dünyanın içecek temiz su kaynaklarından birisidir. Tacikistan su kaynaklarının 460 km³ miktarını buzullardan, 46 km³ göllerden, 6.6 km³ yeraltı sularından ve 56.8 km³ miktarını yenilenebilir nehir akışından almaktadır (Mukhabbatov, 2016). Orta Asya ülkelerindeki dağ buzullarının alanı yaklaşık 17.000 km² olup, bunların %60'ından fazlası Tacikistan'a aittir (Mfa.tj, 2021). Bu ülkede toplam alanı 11.146 km² olan 14.509 tane buzul bulunmaktadır. Yani Tacikistan topraklarının %8'ini buzullar oluşturmaktadır. Toplam buzulların %60'ını Ismoili Somoni (7495 m) ve Lenin (7134 m) zirvelerinin bitişiğinde yerleşen en büyük dendritik buzullar Fedchenko (651.7 km²), Grum-Grzhimailo (143 km²), Garmo (114.6 km²) ve 30 km²'den büyük onlarca başka buzullar oluşturmaktadır. Alanı 1 km²'den fazla olan buzullar, toplam buzul sayısının sadece %20'sini kapsamaktadır. Buzullardaki toplam buz miktarı yaklaşık 845 km³ olup, ülkedeki tüm nehirlerin yıllık akışının 13 katına denk

**BUZULLAR
DÜNYANIN
İÇEÇEK TEMİZ SU
KAYNAKLARINDAN
BİRİSİDİR**

**МҰЗДЫҚТАР – ТҰЩЫ
СУДЫҢ НЕГІЗГІ
ӘЛЕМДІК КӨЗІ**

Территориясының 93%-ы таулы аймақ болып есептелетін күрделі географиялық жағдайға ие Тәжікстан бүгінде әлемдік климаттың өзгеруі сияқты құбылыстарға қарсы төтеп беруде осалдық танытатын елдердің бірі болып табылады. Соңғы жылдары жаһандық жылынудың салдарынан елдегі мұздықтардың тез еруі және су ресурстарының азаюы байқалады. Ал, мұздықтар тұщы судың негізгі әлемдік көзі екендігін айта кету керек. Тәжікстанның су ресурстарының жалпы көлемі – мұздықтардағы су қоры 460 км³, көлдердегі су қоры 46 км³, жер асты суларының қоры 6,6 км³ және жыл сайынғы жаңартылатын өзен ағыны 56,8 км³ құрайды (Мухаббатов, 2016). Орта Азия республикаларының тау мұздықтарының ауданы шамамен 17 000 км² құраса, оның 60%-дан астамы Тәжікстан территориясында орналасқан. Бұл елде жалпы мұздану ауданы 11 146 км² болатын 14 509 мұздық бар. Яғни, Тәжікстан территориясының 8%-ын мұздықтар алып жатыр. Елдегі жалпы мұздықтың 60%-ын құрайтын ең ірі мұздық аймағы – Исмоили Сомони (7495 м) және Ленин (7134 м) шыңдарына іргелес жатқан ең ірі дендрит мұздықтары орналасқан Федченко (651,7 км²), Грум-Гржимайло (143 км²), Гармо (114,6 км²)

гelmektedir (Zakon.kz, 2015). Ancak küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma sonucunda Tacikistan dağlarındaki 13.000 buzulun 1.000'den fazlası tamamen erimmiştir. Son on yıl içerisinde Fedchenko Buzulu'nun alanı 11 km² azalmıştır (Eadaily.com, 2021). Ülkede ise toplam buzul sayısı üçte birine inmiştir. Tüm bu sorunlar, Tacikistan'da ortalama sıcaklığın bir derece artmasından kaynaklanmaktadır (Stanradar.com, 2021).

Buzulların azalması nehir sularını doğrudan etkilemektedir. Kar ve buzulların erimesinden oluşan su, Tacikistan'daki toplam nehir kaynaklarının %90'ını oluşturmaktadır. Bu nedenle buzullar tarım ve hidroelektrik üretimi için en önemli su kaynağıdır. Buzulların erimesi nedeniyle yaz aylarında bazı nehirlerde su akışında hafif bir artış olmasına karşın, bu durum uzun vadeli gelecekte su akışının azalmasına ve bazı buzulların kaybolmasına neden olacaktır. Gelecekte buzulların ortadan kalkması ve ortalama sıcaklığın daha da artması, Amu Derya nehrinin akışını önemli ölçüde azaltacaktır. Aynı zamanda küçük buzullar tarafından beslenen küçük nehirlerde ise bu hemen çok daha hızlı bir şekilde fark edilerek bu nehirlerin birkaç yıl içerisinde tamamen kurumalarına sebebiyet verebilir. Aşağı havzada bu tür nehirlerin kıyısına yerleşen nüfus şimdiden su sıkıntısı yaşamaktadır. Böyle devam ederse gelecekte Tacikistan'ın çoğu bölgesinde önemli bir su sıkıntısı ortaya çıkabilir. Bu durum sadece su kaynaklarının azalması

және 30 км²-нан асатын ондаған басқа мұздықтардан тұрады. Ауданы 1 км²-нан асатын мұздықтар жалпы мұздықтардың санының 20%-ын ғана құрайды. Мұздықтардағы мұздың жалпы қоры шамамен 845 км³ құрап, елдегі барлық өзендердің жылдық ағынынан 13 есе көп көлемді қамтып отыр (Zakon.kz, 2015). Алайда, әлемдік климаттың өзгеруі және бұрын-соңды болмаған жаһандық жылыну нәтижесінде Тәжікстан тауларындағы 13 000 мұздықтың 1000-нан астамы толығымен еріп кеткен. Соңғы онжылдықта Федченко мұздығының ауданы 11 км²-ға азайған (Eadaily.com, 2021). Ал, елдегі мұздықтардың жалпы көлемі үш есеге дейін түскен. Бұлардың барлығы Тәжікстанда ауа-райының орташа температурасы бір градусқа көтерілу салдарынан туындап отырған мәселелер (Stanradar.com, 2021).

Мұздықтардың азаюы өзен суларына тікелей әсер етеді. Қар мен мұздықтардың еруі нәтижесінде пайда болған су Тәжікстандағы өзендердің жалпы қорының 90%-ын құрайды. Осы себепті мұздықтар суармалы егіншілік пен су электр энергиясын өндіру үшін ең маңызды су көзі болып табылады. Мұздықтардың еруіне байланысты жаз айларында кейбір өзендердегі су ағынының шамалы артқаны байқалғанымен, алдағы болашақта су ағыны мүлдем азаяды және кейбір мұздықтар жоғалады. Болашақта мұздықтардың жоғалуы мен орташа тем-

ile sınırlı kalmayarak bölgesel ekosistem ve tüm çevreyi de etkileyecektir. Çünkü Orta Asya bölgesinin ana su kaynağı Kırgızistan ve Tacikistan'daki bu buzullardır. Bir diğer önemli faktör olan yağış oranında ise Orta Asya ülkeleri 250-650 mm yıllık ortalama yağış almakta olup bölgesel açıdan en az yağışı Türkmenistan ve Özbekistan alırken en çok yağış Kırgızistan ve Tacikistan'da görülmektedir (Dünya Bankası, 2017). Yani yağış alma açısından zengin bir iklime sahip olmayan bölge için özellikle Tacikistan'daki buzullar su kaynakları açısından hayati öneme sahiptir.

Küresel ısınma nedeniyle buzulların erime süreci normal mevsiminden daha erken başlayıp geç bitmektedir. Bu süreç aynı zamanda toprak kayması, sel ve kuraklık gibi doğal afetler ve verimliliğin düşmesine bağlı olarak su ve gıda eksikliğinden kaynaklanan insani krizler gibi ciddi sonuçlara da yol açmaktadır. Örneğin, 2000 yılında Tacikistan'da yaklaşık 3 milyon insanı etkileyen büyük bir kuraklık yaşanmıştır. 2006 yılında ise, nüfusun %36'sı toprak kayması ve sel riski altında olup, yaklaşık 13.000 kişi selden zarar görmüştür (Cawater-info.net, 2021). Bu tür felaketlerin ülke ekonomisine büyük zarar verdiği bilinmektedir. Mesela, evler, okullar, fabrikalar, yollar, barajlar, köprüler gibi altyapılar zarar görmüştür. İnsan kaybı, kalifiye personel eksikliği ve eğitim kurumlarının zarar görmesi de kendi başına insan kaynaklarının azalmasına yol açacaktır. Aynı zamanda böyle bir durum kaçınılmaz olarak doğal kaynakları da etkileyecektir. Örneğin, kuraklık toprak verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır. İstatistiklere göre, 2020 yılında toplam 141 ev hasar görmüştür. Bunlardan 41'i tamamen yıkılmış, 100 evin büyük onarımlara ihtiyacı vardır. Ayrıca 22 okul ve anaokulu binası, 89 km yol, 14 köprü, 15 km elektrik hattı, 18.8 bin hektar tarım arazisi hasar

**ORTA ASYA
ÜLKELERİNDEKİ
DAĞ BUZULLARININ
ALANI YAKLAŞIK
17.000 KM2
OLUP, BUNLARIN
%60'INDAN FAZLASI
TACİKİSTAN'A AİTTİR**

**ОРТА АЗИЯ
РЕСПУБЛИКАЛАРЫ-
НЫҢ ТАУ
МҰЗДЫҚТАРЫНЫҢ
АУДАНЫ ШАМАМЕН
17 000 КМ2 ҚҰРАСА,
ОНЫҢ 60%-ДАН
АСТАМЫ ТӘЖІКСТАН
ТЕРРИТОРИЯСЫНДА
ОРНАЛАСКАН**

ператураның көтерілуі Амудария өзенінің ағынын әлдеқайда азайтады. Ал, шағын мұздықтармен қоректенетін кішігірім өзендерде бұл дереу байқалып, тіпті, бірнеше жылдан кейін сол өзендердің толық жойылып кетуі де әбден мүмкін. Осындай өзендердің төменгі ағысында орналасқан кейбір елді-мекендер қазірдің өзінде су тапшылығы мәселесін бастан кешіріп отыр. Осылай жалғаса берсе болашақта Тәжікстанның басым бөлігінде судың айтарлықтай тапшылығы мәселесі туындауы мүмкін. Дегенмен, мұздықтардың еруі тек су ресурстарына ғана әсер етпейді. Аймақтық экожүйе мен бүкіл қоршаған орта зардап шегеді. Себебі Орта Азия аймағының негізгі су көзі Қырғызстан мен Тәжікстандағы мұздықтар болып табылады. Тағы бір маңызды фактор ретінде Орта Азия елдерінде жауын-шашынның орташа көрсеткішін айтса болады. Мысалы, аймақта жауын-шашынның жылдық орташа мөлшері 250-650 мм болса, мұның ең аз мөлшері Түркіменстан мен Өзбекстанға, ал ең көп жауын-шашын Қырғызстан мен Тәжікстанға тиесілі болып отыр (Дүниежүзілік банк, 2017). Жауын-шашынға бай климаты жоқ аймақ үшін, әсіресе Тәжікстан үшін мұздықтар су ресурсы ретінде өте маңызды.

Жаһандық жылыну салдарынан мұздықтардың еру процесі әдеттегі мерзімнен ерте басталып кеш бітеді. Сондай-ақ, бұл процес сел жүру, су тасқыны, қуаңшылық сияқты табиғи апаттар, сонымен қатар, өнімділіктің төмендеуіне байланысты су мен азық-түліктің жетіспеуі салдарынан гуманитарлық дағдарыс сияқты ауыр зардаптарға әкеледі. Мысалы, 2000 жылы Тәжікстанда ең қатты қуаңшылық болып, шамамен 3 миллионға жуық тұрғынның өміріне қауіп төнді. Ал, 2006 жылы халықтың

görmüştür. Tacikistan, bunun gibi felaketlerle mücadele etmek ve onları önlemek için yaklaşık 59 milyon somoni (5.2 milyon ABD doları) harcamıştır (Tj.sputniknews.ru, 2021). 2019 yılında ise toplam harcanan miktar 3.2 milyon dolar olmuştur (Kabar.kg, 2021). Bu, her yıl iklim değişimi ile ilgili küresel ısınma nedeni olan doğal afetler yüzünden zarar gören binaları restore etme masraflarının artmakta olduğunu göstermektedir. Bu da zaten düşük ekonomik kalkınma düzeyine sahip bir ülkenin bütçesi için ek bir yük demektir. Bir doğal afetten sonra ekonomik iyileşme programı geliştirmek ve uygulamak çok karmaşık ve zor bir iştir. Yani tamamen yıkılan altyapıyı restore etmek veya yenisini oluşturmak gerekmektedir.

Bu tür afetlerin sonuçlarıyla mücadele maliyetlerini azaltmak için sel bariyerlerinin inşası, orman florasının korunması, tarımsal düzenleme mekanizmalarının geliştirilmesi ve su kaynaklarının verimli kullanılması gibi faaliyetlerin ve ilgili programların düzenlenmesi gerekmektedir. İklim değişikliğine uyum sağlamanın önemli bir alanı, tarımın iklim değişikliğine karşı direncini artırmak, kuraklığa dayanıklı ürün çeşitlerinin geliştirilmesi, su tasarrufu sağlayan ve damla sulama teknolojilerinin tanıtılarak daha yaygın bir şekilde

36%-ы көшкін мен сел қаупіне ұшыраса, 13 000-ға жуық адам су тасқынынан зардап шекті (Cawater-info.net, 2021). Мұндай апаттар ұлттық экономикаға үлкен нұқсан келтіретіні белгілі. Мысалы, тұрғын үйлер, мектептер, зауыттар, автожолдар, бөгеттер мен көпірлер сияқты инфрақұрылымға зиян келтіреді. Адамдардың қайтыс болуы, білікті мамандардың азаюы және білім беру ошақтарының зардап шегуі нәтижесінде адами капиталдың сарқылуы орын алады. Сонымен қатар, мұндай жағдай табиғи ресурстарға да зардабын тигізбей қоймайды. Мәселен, құрғақшылық топырақ құнарлылығының төмендеуіне әкеледі. Статистикаға сүйенсек, 2020 жылы жалпы 141 тұрғын үй құрылысына зиян келтірілген. Оның 41-і толығымен қирап кетсе, 100 үй күрделі жөндеу жұмыстарын қажет етті. Сондай-ақ, 22 мектеп пен мектепке дейінгі мекемелердің ғимараты, 89 шақырым автожол, 14 көпір, 15 шақырым электр желісі, 18,8 мың гектар ауыл шаруашылығы алқаптары зардап шекті. Осындай табиғи апаттардың салдарымен күресу және алдын алу шараларын жүзеге асыру жұмыстарына Тәжікстан шамамен 59 миллион сомони (5,2 миллион доллар) көлемінде қаражат жұмсады (Tj.sputniknews.ru, 2021). Ал, 2019 жылы шығын 3,2 миллион доллар-

кullanılmasıdır. Uyum, fırsatlar ve potansiyelin daha derinden anlaşılması yoluyla, özellikle iklim değişikliği olmak üzere değişime karşı direnci artırmak için politika ilkeleri ve stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkenin ulusal kurumlarının yanı sıra yetkili uluslararası kuruluşlar, buzulların erimesiyle ilgili özel programların uygulanmasına yönelik çabalarda önemli rol oynamaktadır. Elbette Tacikistan bu tür sorunları tek başına çözemez. Uluslararası kuruluşların ve bölgedeki komşularının yardımına ihtiyacı vardır. Sonuçta bu konuya olumlu bir çözüm bulunması sadece Tacikistan'ın değil tüm Orta Asya ülkelerinin refahını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, buzulların izlenmesinde uluslararası ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi önemlidir. Bu tür iş birliği, buzulların durumunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Birleşmiş Milletler çerçevesinde uluslararası bir buzul koruma fonunun kurulması, kapsamlı bir çalışma yürütmek ve bunun gibi küresel sorunu ele almak için etkili yollar önermekte önemli

ды құрады (Kabar.kg, 2021). Бұл жыл сайын климаттың өзгеруіне байланысты жаһандық жылынуудың салдары болып табылатын табиғи апаттарға байланысты қираған нысандарды қалпына келтіру шығындарының артып келе жатқанын дәлелдейді. Өз кезегінде, бұл онсыз да экономикалық даму деңгейі төмен елдің бюджетіне ауыр соққы болары сөзсіз. Табиғи апаттан кейін экономиканы қалпына келтіру бағдарламасын әзірлеу және оны жүзеге асыру өте күрделі және қиын жұмыс. Яғни, мүлдем жойылып кеткен инфрақұрылымды қайта қалпына келтіру қажет немесе оны жаңадан жасау керек.

Осындай апаттардың салдарымен күресу шығындарын азайту үшін су тасқынынан қорғайтын бөгеттер салу, орман флорасын сақтау, ауыл шаруашылығын ретке келтіру механизмін әзірлеу және су ресурстарын үнемді пайдалану сияқты іс-әрекеттер мен тиісті бағдарламаларды ретке келтіру қажет. Климаттың өзгеруіне бейім-

**SON ON YIL İÇERİSİNDE
FEDCHENKO BUZULU'NUN
ALANI 11 KM² AZALMIŞTIR**

**СОҢҒЫ ОНЖЫЛДЫҚТА
ФЕДЧЕНКО МҰЗДЫҒЫНЫҢ
АУДАНЫ 11 КМ²-ҒА
АЗАЙҒАН**

bir adım sayılacaktır. Doğal afetler ve bunların önlenmesi gibi acil sorunların ele alınması derin bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, araştırma ve strateji geliştirme ihtiyaçlarının belirlenmesinde araştırmacılar ve karar vericiler arasındaki diyalogu kolaylaştırmak amacıyla uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi lazımdır. Küresel ısınmanın, buzulların erimesinden ortaya çıkan su rezervi ve nüfus için su temininin güvenliğine etkisi konusunda verilerin sistematik bir şekilde toplanması gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir ekonomik kalkınma için gerekli faaliyetleri yerine getirmekle birlikte iklim değişikliği nedeni ile buzulların erimesi ve bunun su kaynakları üzerindeki olası etkilerini analiz ederek uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça:

1. Cawater-info.net (2021). Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerinin su yönetimi, sulama ve ekolojisi. Alınan yer: <http://www.cawater-info.net/information-exchange/e-bulletin/17-21-05-2021.pdf>. Erişim tarihi: 30.10.2021.
2. Eadaily.com (2021). Tacikistan iklim değişikliği nedeniyle yılda milyonlarca dolar kaybediyor. Alınan yer: <https://eadaily.com/ru/news/2021/09/24/rahmon-tadzhikistan-iz-za-izmeneniya-klimata-v-god-teryet-million-dollarov>. Erişim tarihi: 28.10.2021.
3. Kabar.kg (2021). Tacikistan'da son bir yılda doğal afetlerden kaynaklanan hasar 5.2 milyon doları aştı. Alınan yer: <https://kabar.kg/news/ushcherb-ot-stikhiinykh-bedstvi-za-proshlyi-god-v-tadzhikistane-prevysil-5-2-mln/>. Erişim tarihi: 30.10.2021.
4. Mfa.tj (2021). Tacikistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın su ve iklim sorunları konulu üst düzey toplantısında yaptığı konuşma. Alınan yer: <https://mfa.tj/ru/main/view/9017/vystupleniye-prezidenta-respubliki-tadzhikistan-na-zasedanii-vysokogo-urovnya-po-problemam-vody-i-klimata>. Erişim tarihi: 26.10.2021.
5. Mukhabbatov H. M., (2016). Tacikistan'ın su kaynakları ve Orta Asya'da su kullanım problemi // Problemy postsovetskogo prostranstva. – № 3. – ss. 29-45.
6. Stanradar.com (2021). Buzullar için milyonlar: Yönetim Tacikistan'ı kurtarmak için ne kadar harcayacak?. Alınan yer: <https://stanradar.com/news/full/45588-milliony-za-ledniki-skolko-potratjat-vlasti-na-spasenie-tadzhikistana.html>. Erişim tarihi: 28.10.2021.

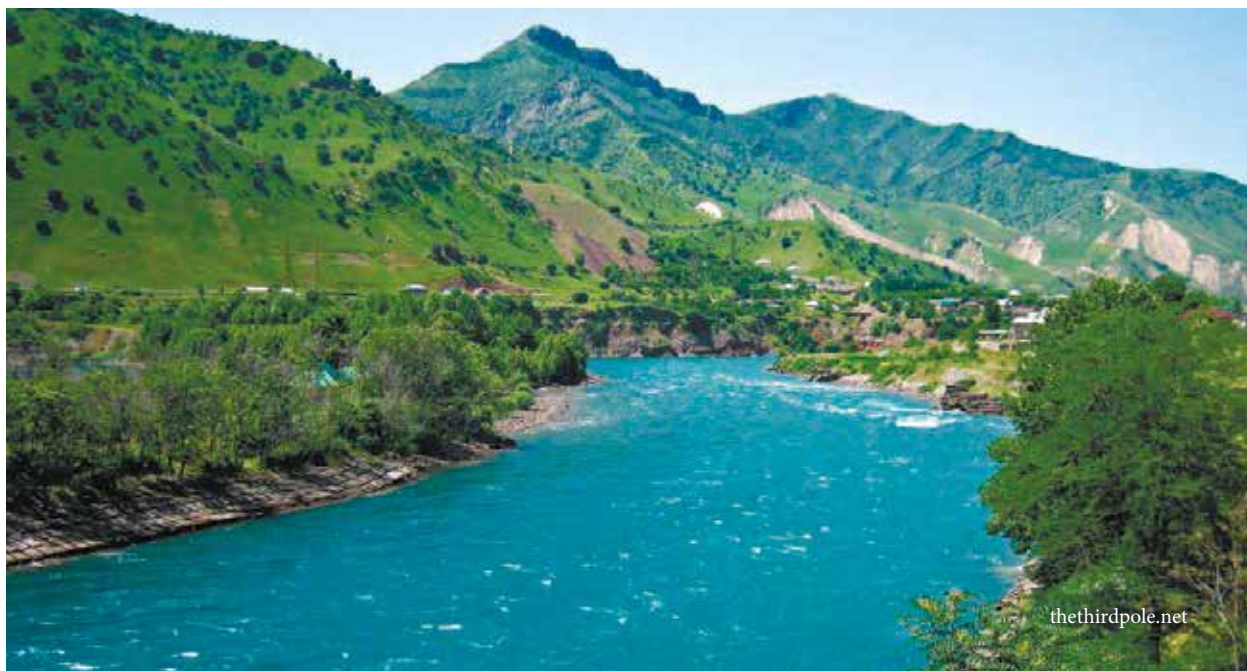
BUZULLARIN ERİMESİ NEDENİYLE YAZ AYLARINDA BAZI NEHİRLERDE SU AKIŞINDA HAFİF BİR ARTIŞ OLMASINA KARŞIN, BU DURUM UZUN VADELİ GELECEKTE SU AKIŞININ AZALMASINA VE BAZI BUZULLARIN KAYBOLMASINA NEDEN OLACAKTIR

MÜZDYKTARДЫҢ ЕРУІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ЖАЗ АЙЛАРЫНДА КЕЙБІР ӨЗЕНДЕРДЕГІ СУ АҒЫНЫНЫҢ ШАМАЛЫ АРТҚАНЫ БАЙҚАЛҒАНЫМЕН, АЛДАҒЫ БОЛАШАҚТА СУ АҒЫНЫ МҮЛДЕМ АЗАЙДЫ ЖӘНЕ КЕЙБІР МҰЗДЫҚТАР ЖОҒАЛАДЫ

делудің маңызды бағыты ауыл шаруашылығының климаттық өзгерістерге тұрақтылығын арттыру, ауыл шаруашылығы дақылдарының құрғақшылыққа төзімді сорттарын жасау, су үнемдеу және тамшылатып суару технологияларын енгізу болып табылады. Бейімделу үшін мүмкіндіктер мен әлеуетті неғұрлым терең түсіну арқылы өзгерістерге, атап айтқанда, климаттың өзгеруіне тұрақтылықты арттыру бойынша саясаттың қағидаттары мен стратегиясын әзірлеу қажет.

Мұздықтардың еруіне байланысты нақты бағдарламаларды іске асыру бойынша күш-жігер жұмсауда шешуші рөлді ұлттық мекемелермен қатар халықаралық уәкілетті ұйымдар атқарады. Әрине, Тәжікстан мұндай мәселелерді жалғыз өзі шешуі мүмкін емес. Халықаралық ұйымдар мен өз көршілерінің көмегіне сүйенуге тура келеді. Өйткені, бұл мәселенің оң шешім табуы Тәжікстанның ғана емес, бүкіл Орта Азия елдерінің әл-ауқатына тікелей әсер етеді. Сол себепті, мұздықтардың мониторингі бойынша халықаралық және аймақтық ынтымақтастықты нығайту өте маңызды. Мұндай ынтымақтастық мұздықтардың жай-күйін жақсы түсінуге ықпал етеді. БҰҰ шеңберінде халықаралық мұздықтарды қорғау қорын құру жан-жақты зерттеу жүргізу және осындай жаһандық мәселені шешудің тиімді жолдарын ұсыну үшін маңызды қадам болып табылады. Осындай табиғи апаттар мен олардың алдын алу сияқты көкейкесті мәселелерді шешу терең зерттеулерді қажет етеді. Сондықтан, зерттеулер жүргізу және стратегияларды әзірлеу үшін қажеттіліктерді айқындау кезінде зерттеушілер мен шешім қабылдаушы тұлғалар арасындағы диалогқа жәрдемдесу мақсатында халықаралық байланыстарды нығайту қажет. Жаһан-

7. Tj.sputniknews.ru (2021). Tacikistan'da doğa afetlerinden kaynaklanan hasar 1.5 kat arttı. Alınan yer: <https://tj.sputniknews.ru/20210211/Tajikistan-uscherb-stikhiya-1032807508.html>. Erişim tarihi: 30.10.2021.
8. World Bank (2017). Ortalama Yağış Oranı (mm/yıl itibariyle). Alınan yer: <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.PRCP.MM>. Erişim tarihi: 30.10.2021.
9. Zakon.kz (2015). 2016-2025 için Tacikistan Su Sektörü Reform Programı. Alınan yer: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38066588&pos=3;-70#pos=3;-70. Erişim tarihi: 27.10.2021.

дық жылындың мұздықтардың еруі салдарынан пайда болатын су қоры мен халықты сумен қамтамасыз ету қауіпсіздігіне әсері туралы мәліметтерді бір жүйеге келтіру керек. Сонымен қатар, тұрақты экономикалық даму үшін қажетті іс-қимылдарды жүзеге асырумен қатар, климаттың өзгеруінен туындаған мұздықтардың өзгерістерін және олардың су ресурстарына ықтимал әсерін талдай отырып, тиісті стратегиялар әзірлеумен қажет.

Дереккөз:

1. Мухаббатов Х. М. (2016). Водные ресурсы Таджикистана и проблемы водопользования в Центральной Азии // Проблемы постсоветского пространства. – № 3. – С. 29-45
2. Cawater-info.net (2021). Водное хозяйство, орошение и экология стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии. Сілтеме: [http://www.cawater-info.net/information-exchange/e-](http://www.cawater-info.net/information-exchange/e-bulletin/17-21-05-2021.pdf)

<bulletin/17-21-05-2021.pdf>. Қаралған күні: 30.10.2021.

3. Eadaily.com (2021). Таджикистан из-за изменения климата в год теряет миллионы долларов. Сілтеме: <https://eadaily.com/ru/news/2021/09/24/rahmon-tadzhikistan-iz-za-izmeneniya-klimata-v-god-teryaet-milliony-dollarov>. Қаралған күні: 28.10.2021.
4. Kabar.kg (2021). В Таджикистане ущерб от стихийных бедствий за прошлый год превысил \$5,2 млн. Сілтеме: <https://kabar.kg/news/ushcherb-ot-stikhiinykh-bedstviy-za-proshlyi-god-v-tadzhikistane-prevysil-5-2-mln/>. Қаралған күні: 30.10.2021.
5. Mfa.tj (2021). Выступление Президента Республики Таджикистан на заседании высокого уровня по проблемам воды и климата. Сілтеме: <https://mfa.tj/ru/main/view/9017/vystupleniye-prezidenta-respubliki-tadzhikistan-na-zasedanii-vysokogo-urovnya-po-problemam-vody-i-klimata>. Қаралған күні: 26.10.2021.
6. Stanradar.com (2021). Миллионы за ледники: сколько потратят власти на спасение Таджикистана. Сілтеме: <https://stanradar.com/news/full/45588-milliony-za-ledniki-skolko-potratjat-vlasti-na-spasenie-tadzhikistana.html>. Қаралған күні: 28.10.2021.
7. Tj.sputniknews.ru (2021). В Таджикистане в полтора раза вырос ущерб от стихийных бедствий. Сілтеме: <https://tj.sputniknews.ru/20210211/Tajikistan-uscherb-stikhiya-1032807508.html>. Қаралған күні: 30.10.2021.
8. World Bank (2017). Орташа жылына жаңбыр көлемі (мм жылына). Сілтеме: <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.PRCP.MM>. Қаралған күні: 30.10.2021.
9. Zakon.kz (2015). Программа реформы водного сектора Таджикистана на период 2016-2025 годы. Сілтеме: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38066588&pos=3;-70#pos=3;-70. Қаралған күні: 27.10.2021.

THE FUTURE WORK IS A HYBRID MODEL

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

РАБОТА БУДУЩЕГО - ЭТО ГИБРИДНАЯ МОДЕЛЬ

Traditional working models have gone through a series of changes where new working models are increasingly taking part in our lives. The majority of the working model was offline and working in the offices has gone through a major modification during the COVID-19 pandemic era forcing many to work online or combine offline and online together. Although online freelance work has existed for a long time, thanks to rapid developments in internet and computers since the 1990s this hybrid working model has grown exponentially especially for specializations like journalism, jurisprudence, computer programming, design, expert and consulting activities. Forced social isolation, with one side, and achievements in the field of technology, with the other side, made it possible to work and cooperate from any place at any time, which creates a hybrid working space. It can be an office in a company, a private apartment, or even a bench in the park. Some young people prefer to work in cafes. For joint work and the exchange of data, the place is not of great importance [Ro, 2020].

What will change in this sphere after

**WORKING IN THE
OFFICES HAS GONE
THROUGH A MAJOR
MODIFICATION
DURING THE
COVID-19 PANDEMIC
ERA FORCING MANY
TO WORK ONLINE**

**ОФИСНЫЙ ФОРМАТ
ПРЕТЕРПЕЛ
СЕРЬЕЗНЫЕ
ИЗМЕНЕНИЯ ВО
ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ
COVID-19, ВЫНУДИВ
МНОГИХ РАБОТАТЬ
ОНЛАЙН**

Традиционные форматы работы претерпели ряд изменений, и новые рабочие модели все чаще участвуют в нашей жизни. Большая часть моделей предполагала работу на рабочем месте, но офисный формат претерпел серьезные изменения во время пандемии COVID-19, вынудив многих работать онлайн или совмещать оба формата - офлайн и онлайн. Хотя внештатная работа онлайн существует уже давно, благодаря быстрому развитию Интернета и компьютеров с 1990-х годов эта гибридная модель занятости выросла в геометрической прогрессии, особенно для таких специальностей, как журналистика, юриспруденция, компьютерное программирование, дизайн, экспертная и консультационная деятельность. Принудительная социальная изоляция, с одной стороны, и достижения в области технологий, с другой, позволили работать и осуществлять сотрудничество из любого места в любое время, что создает гибридное рабочее пространство. Таким пространством может быть офис в компании, собственная квартира или даже скамейка в парке. Неко-

the end of the pandemic? Will we return to the previous formats of work or transformational processes in the spheres of our activity will become irreversible? Many experts ask similar questions and research this topic, including large-scale social surveys.

So, it became clear that 55% of employees in the US want to work in the office for two or three days a week and at home for the rest of the time [Bloom, 2020]. In the UK, employers expect that the share of permanent home-based workers will double - from 18% before the pandemic to 37% after the pandemic [CIPD, 2020]. In China, labor experts predict that in 10 years, the ratio between work in the workplace and remote work will be 60/40 [Microsoft, 2020].

The results of the research make employers look for new strategies and forms of work organization, which implies expanding diversity, flexibility and taking into account a variety of factors. Some of them allowed employees to continue working remotely, at least until

которые молодые люди предпочитают работать в кафе. Для совместной работы и обмена данными место не имеет большого значения [Ро, 2020].

Что изменится в этой сфере после окончания пандемии? Вернемся ли мы к прежним форматам работы или трансформационные процессы в сферах нашей деятельности станут необратимыми? Многие эксперты задают похожие вопросы и исследуют эту тему, проводя в том числе масштабные социальные опросы.

Таким образом, стало ясно, что 55% сотрудников в США хотят работать в офисе два-три дня в неделю, а в остальное время – из дома [Блум, 2020]. В Великобритании работодатели ожидают, что доля постоянных надомных работников удвоится - с 18% до пандемии до 37% после пандемии [CIPD, 2020]. В Китае эксперты по труду прогнозируют, что через 10 лет соотношение между работой на рабочем месте и удаленной работой будет 60/40 [Microsoft,

the end of the pandemic. Others demand the return of employees to the workplace, but according to certainly established schedules and in turn. It is clear, however, that the most promising form of hybrid work will be a combination of telecommuting with office work.

However, this option, in the face of continuing uncertainty, also has its advantages and disadvantages. For example, surveys showed that 26% of US workers are already preparing to look for new job opportunities, and 40% of workers worldwide are considering leaving their current employers by the end of the year [Currie, 2021]. The pandemic has proven that employees can work successfully from home, and they want to maintain that flexibility. Benefits such as work from home (WFH) and flexible hours are critical to attracting and retaining top talent.

It soon became clear that not all work can be done remotely; not everyone wants to work from home. Part of the workers faced the problem of inequality, expressed in the fact that the technical and living conditions at home were much worse than in offices, women were more likely to be forced to leave, as they had to pay more attention to childcare and homeschooling during isolation as a result of school closures.

The constant readiness for the call, thanks to which employees are easily accessible anytime, anywhere, including outside working hours, has led to the fact that the distinction between work and personal life has disappeared. Many people have to work outside working hours, which has dramatically upset the balance between private and professional, work and personal life. According

MANY PEOPLE HAVE TO WORK OUTSIDE WORKING HOURS, WHICH HAS DRAMATICALLY UPSET THE BALANCE BETWEEN PRIVATE AND PROFESSIONAL, WORK AND PERSONAL LIFE

МНОГИМ ЛЮДЯМ ПРИХОДИТСЯ РАБОТАТЬ В НЕРАБОЧЕЕ ВРЕМЯ, ЧТО РЕЗКО НАРУШИЛО БАЛАНС МЕЖДУ ЛИЧНЫМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ, МЕЖДУ РАБОТОЙ И ЧАСТНОЙ ЖИЗНЬЮ

2020].

Результаты исследования побуждают работодателей искать новые стратегии и формы организации труда, что подразумевает расширение разнообразия, гибкости и учет множества факторов. Некоторые из них позволили сотрудникам продолжить работу удаленно, по крайней мере, до конца пандемии. Другие требуют возвращения сотрудников на рабочие места, но по заведомо установленным графикам и в порядке очереди. Однако ясно, что наиболее многообещающей формой гибридной работы будет сочетание удаленного формата с работой в офисе.

Однако этот вариант, с учетом сохраняющейся неопределенности, имеет свои преимущества и недостатки. Например, опросы показали, что 26% работающих в США уже готовятся искать новые возможности трудоустройства, а 40% работников во всем мире рассматривают возможность ухода от своих нынешних работодателей к концу года [Карри, 2021]. Пандемия доказала, что сотрудники могут успешно работать из дома и хотят сохранить эту гибкость. Такие преимущества, как работа из дома (РИД) и гибкий график имеют решающее значение для привлечения и удержания самых талантливых.

Вскоре выяснилось, что не все работы можно выполнять удаленно; не все хотят работать из дома. Часть работников столкнулась с проблемой неравенства, выражающейся в том, что технические и жилищные условия дома были намного хуже, чем в офисах, а женщины чаще были вынуждены уйти, поскольку им приходилось уделять

to the European Parliament, 27% of people who work from home worked outside working hours, with extended hours increasing the risk of unpaid overtime. Experts also show that prolonged screen sitting and overwork causes cognitive and emotional overload and can lead to burnout, and today more than 300 million people worldwide suffer from depression and work-related mental disorders. In this regard, Parliament has proposed drafting a law allowing employees to be disconnected from work outside office hours and establishing minimum standards for WFH [EP News, 2021].

However, many managers believe that in the hybrid work model they have lost control compared to the period before the pandemic because managing remote workers is more difficult and requires specialized skills

MANY MANAGERS BELIEVE THAT IN THE HYBRID WORK MODEL THEY HAVE LOST CONTROL COMPARED TO THE PERIOD BEFORE THE PANDEMIC

МНОГИЕ МЕНЕДЖЕРЫ СЧИТАЮТ, ЧТО В ГИБРИДНОЙ МОДЕЛИ РАБОТЫ ОНИ ПОТЕРЯЛИ КОНТРОЛЬ ПО СРАВНЕНИЮ С ПЕРИОДОМ ДО ПАНДЕМИИ

больше внимания уходу за детьми и домашнему обучению в результате закрытия школ во время изоляции.

Постоянная готовность к вызову, благодаря которой сотрудники легко доступны в любое время и в любом месте, в том числе в нерабочее время, привела к тому, что исчезло различие между работой и личной жизнью. Многим людям приходится работать в нерабочее время, что резко нарушило баланс между личным и профессиональным, между работой и частной жизнью. По данным Европейского парламента, 27% людей, работающих из дома, были заняты этим в нерабочее время, при этом увеличенный рабочий день повышает риск неоплачиваемой сверхурочной работы. Эксперты также показывают, что длительное сидение перед экраном и переутомление вызывают когнитив-

[Wheatley, 2021]. This is evidenced by the results of an online survey of 200 executives in the United States, which showed that they do not fully believe in the ability of their employees to successfully handle remote work. Meanwhile, experts suggest managers do not control the entire process of employees' work, but only evaluate the results.

However, there are also examples of successful and flexible strategies. In particular, Kissflow, a digital workplace service provider with offices in the US and India, introduced a mixed work model called REMOTE +. Employees have the right to work for three weeks from anywhere and only one week at the company's office. At the same time, the company covers the living expenses during the working week for all employees arriving from far away. These and several other measures allowed a 30% increase in productivity during the WFH period [Kissflow, 2020].

In conclusion we can say that the choice of future work models will depend on the specific conditions, situations, and strategies of employers. But organizations must develop policies that recognize the diverse needs of

ные и эмоциональные перегрузки и могут привести к выгоранию, и сегодня более 300 миллионов человек во всем мире страдают от депрессии и психических расстройств, связанных с работой. В связи с этим парламент предложил разработать закон, позволяющий сотрудникам отключаться от служебных контактов в нерабочее время, и установить минимальные стандарты для РИД [EP News, 2021].

Однако многие менеджеры считают, что в гибридной модели работы они потеряли контроль по сравнению с периодом до пандемии, потому что управлять удаленными работниками сложнее, и это требует специальных навыков [Уитли, 2021]. Об этом свидетельствуют результаты онлайн-опроса 200 руководителей в США, которые показали, что они не в полной мере доверяют способности своих сотрудников успешно справляться с дистанционной работой. Между тем эксперты считают, что менеджеры и не должны контролировать весь процесс работы сотрудников, а только оценивать результаты.

image.cnbcm.com

their workforce, and flexibility must be employee-centric to ensure the best results for workers, organizations, and society.

References:

1. Bloom, Nicholas (2020). How working from home works out. Retrieved from <https://siepr.stanford.edu/research/publications/how-working-home-works-out>. Accessed on 24.11.2021.
2. CIPD (2020). Home working set to more than double compared to pre-pandemic levels once the crisis is over. Retrieved from <https://www.cipd.co.uk/about/media/press/home-working-increases>. Accessed on 25.11.2021.
3. Currie, Claire (2021). Prudential Newsroom. Increasingly, workers expect pandemic workplace adaptations to stick. Retrieved from <https://news.prudential.com/increasingly-workers-expect-pandemic-workplace-adaptations-to-stick.htm>. Accessed on 24.11.2021.
4. EP News (2021). Parliament wants to ensure the right to disconnect from work 2021. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20210121STO96103/parliament-wants-to->

Тем не менее есть и примеры успешных и гибких стратегий. В частности, компания Kissflow, поставщик услуг цифрового рабочего места с офисами в США и Индии, представила модель смешанной работы под названием REMOTE +. Сотрудники имеют право работать три недели из любого места и только одну неделю - в офисе компании. При этом компания покрывает расходы на проживание в течение этой рабочей недели всем сотрудникам, прибывающим издалека. Эти и некоторые другие меры позволили увеличить продуктивность на 30% в течение периода РИД [Kissflow, 2020].

В заключение можно сказать, что выбор будущих моделей работы будет зависеть от конкретных условий, ситуаций и стратегии работодателей. Но организации

THE CHOICE OF FUTURE WORK MODELS WILL DEPEND ON THE SPECIFIC CONDITIONS, SITUATIONS, AND STRATEGIES OF EMPLOYERS

ВЫБОР БУДУЩИХ МОДЕЛЕЙ РАБОТЫ БУДЕТ ЗАВИСЕТЬ ОТ КОНКРЕТНЫХ УСЛОВИЙ, СИТУАЦИЙ И СТРАТЕГИИ РАБОТОДАТЕЛЕЙ

ensure-the-right-to-disconnect-from-work. Accessed on 25.11.2021.

5. Kissflow (2020). Kissflow launches REMOTE+ an industry-first work model for the After-COVID era. Retrieved from <https://kissflow.com/news/kissflow-launches-remoteplus/>. Accessed on 02.11.2021.
6. Microsoft (2020). Microsoft forecasts a hybrid new normal of work in Asia-Pacific. Retrieved from <https://news.microsoft.com/apac/2020/07/29/microsoft-fcasts-a-hybrid-new-normal-of-work-in-asia-pacific/>. Accessed on 26.11.2021.
7. Ro, Christine (2020). Why the future of work might be 'hybrid'. Retrieved from <https://www.bbc.com/worklife/article/20200824-why-the-future-of-work-might-be-hybrid>. Accessed on 24.11.2021.
8. Wheatley, Daniel (2021). Hybrid working: how to make it a success. Retrieved from <https://theconversation.com/hybrid-working-how-to-make-it-a-success-165189>. Accessed on 24.11.2021.

должны разрабатывать политику, учитывающую разнообразные потребности своих сотрудников, а гибкость должна быть ориентирована на персонал, чтобы обеспечить наилучшие результаты для работников, организаций и общества.

Источники:

1. Блум, Николай (2020). Как функционирует работа из дома. Доступно по адресу: <https://siepr.stanford.edu/research/publications/how-working-home-works-out>. Дата обращения: 24.11.2021.
2. CIPD (2020). Установлено, что надомный труд увеличится более чем вдвое по сравнению с уровнем до пандемии, когда кризис закончится. Доступно по адресу: <https://www.cipd.co.uk/about/media/press/home-working-increases>. Дата обращения: 25.11.2021.
3. EP News (2021). Парламент хочет обеспечить право отключиться от служебных контактов 2021. Доступно по адресу: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20210121STO96103/parliament-wants-to-ensure-the-right-to-disconnect-from-work>. Дата обращения: 25.11.2021.
4. Карри, Клэр (2021) Prudential Newsroom. Работники все чаще ожидают, что адаптация рабочего места к пандемии сохранится. Доступно по адресу: <https://news.prudential.com/increasingly-workers-expect-pandemic-workplace-adaptations-to-stick.htm>. Дата обращения: 24.11.2021.
5. Kissflow (2020). Kissflow запускает REMOTE + - первую в отрасли модель работы для эпохи пост-COVID. Доступно по адресу: <https://kissflow.com/news/kissflow-launches-remoteplus/>. Дата обращения: 02.11.2021.
6. Microsoft (2020). Microsoft прогнозирует новую гибридную норму работы в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Доступно по адресу: <https://news.microsoft.com/apac/2020/07/29/microsoft-fcasts-a-hybrid-new-normal-of-work-in-asia-pacific/>. Дата обращения: 26.11.2021.
7. Ро, Кристина (2020). Почему будущий формат работы может быть «гибридным». Доступно по адресу: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200824-why-the-future-of-work-might-be-hybrid>. Дата обращения: 24.11.2021.
8. Уитли, Дэниел (2021). Гибридная работа: как добиться успеха. Доступно по адресу: <https://theconversation.com/hybrid-working-how-to-make-it-a-success-165189>. Дата обращения: 24.11.2021.

TURKEY AS THE MOST IMPORTANT NON-EU PARTNER OF MOLDOVA

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ТУРЦИЯ КАК НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЙ ПАРТНЕР МОЛДОВЫ ВНЕ ЕВРОПЫ

The Turkish Minister of Foreign Affairs Mevlut Cavusoglu has recently been on a working visit to Moldova where he met with the Moldovan President Maia Sandu to mainly discuss issues of bilateral economic cooperation, trade, and investments [Moldpres.md, 2021]. The sides keenly agreed to increase the amount of bilateral trade to \$1 billion taking advantage of the free trade agreement launched between the two countries in 2016 and enhancing business ties [Timeturk.com, 2021]. Following the meeting, Minister Cavusoglu held a joint press conference with his Moldovan counterpart Nicu Popescu, in which he stated that Turkey fully supported Moldova's sovereignty and territorial integrity. He also spoke in favor of the peaceful resolution of the Transnistria conflict within the framework of the territorial integrity of Moldova. The Turkish Minister also emphasized that the Gagauz Autonomous Region, which is an inseparable part of Moldova, is a bridge of friendship that strengthens relations between Turkey and Moldova [Yenisafak.com, 2021].

Although it was a short visit, the Turkish Foreign Minister Mevlut

**THE
INTENSIFICATION
OF COOPERATION
BETWEEN
MOLDOVA AND
TURKEY COULD BE
CONSIDERED AS
AN IMPORTANT
BALANCING
ELEMENT IN THE
FOREIGN POLICY OF
MOLDOVA**

**АКТИВИЗАЦИЮ
СОТРУДНИЧЕСТВА
МЕЖДУ МОЛДОВОЙ
И ТУРЦИЕЙ МОЖНО
РАССМАТРИВАТЬ
КАК ВАЖНЫЙ
БАЛАНСИРУЮЩИЙ
ЭЛЕМЕНТ ВО
ВНЕШНЕЙ
ПОЛИТИКЕ
МОЛДОВЫ**

Министр иностранных дел Турции Мевлют Чавушоглу недавно побывал с рабочим визитом в Молдове, где встретился с президентом Молдовы Майей Санду, чтобы обсудить в основном вопросы двустороннего экономического сотрудничества, торговли и инвестиций [Moldpres.md, 2021]. Стороны договорились увеличить объем двусторонней торговли до 1 миллиарда долларов, в том числе за счёт соглашения о свободной торговле, заключенном между двумя странами в 2016 году, и укрепления деловых связей [Timeturk.com, 2021]. После встречи министр Чавушоглу провел совместную пресс-конференцию со своим молдавским коллегой Нику Попеску, на которой заявил, что Турция полностью поддерживает суверенитет и территориальную целостность Молдовы. Он также высказался за мирное решение приднестровского конфликта в рамках территориальной целостности Молдовы. Турецкий министр также подчеркнул, что Гагаузская автономная область, которая является неотъемлемой частью Молдовы, является мостом дружбы, укрепляющим отношения

Cavusoglu could outline the totality of Turkish-Moldovan relations, clarifying the most sensitive points for Moldova within the current geopolitical situation. Firstly, Turkey reaffirmed its position regarding the territorial integrity of Moldova, which inspires confidence and serves as a platform for friendly relations. Another important point is that Turkey's stance does not interfere with the current priority political objective of European integration. Secondly, the intensification of cooperation between Moldova and Turkey could be considered as an important balancing element in the foreign policy of Moldova, which is putting all efforts to comply with the recommendations and requirements imposed by the EU. Strong ties with an influential partner outside of the EU in this context would be a great asset for Moldova.

Thirdly, since recently there has been a slight deceleration in the progress of the Trio format, in which Moldova has engaged itself along with two other of its partners (Georgia and Moldova) actively promoting the policy of European integration. One of the reasons for this was the recent detentions of the former Georgian President Mikheil Saakashvili on Oc-

между Турцией и Молдовой [Yenisafak.com, 2021].

Несмотря на свою непродолжительность, визит министра иностранных дел Турции Мевлюта Чавушоглу был очень содержательным и обрисовал всю совокупность турецко-молдавских отношений и прояснив наиболее чувствительные моменты для Молдовы в текущей геополитической ситуации. Во-первых, Турция подтвердила свою позицию относительно территориальной целостности Молдовы, что внушает доверие и служит платформой для дружеских отношений. Другой важный момент заключается в том, что позиция Турции не мешает текущей приоритетной политической цели европейской интеграции. Во-вторых, активизацию сотрудничества между Молдовой и Турцией можно рассматривать как важный балансирующий элемент во внешней политике Молдовы, которая прилагает все усилия для выполнения рекомендаций и требований, налагаемых ЕС. В этом контексте наличие крепких связей с влиятельным партнером за пределами ЕС является большим преимуществом.

tober 1, 2021, following his first arrival to Georgia since 2013. Although the case of Mikheil Saakashvili, who also held Ukrainian citizenship, did not really deteriorate the Georgia-Ukrainian relations, it made certain obstructing elements in the functioning of the Trio. Moreover, concerns over security risks on its eastern borders became a major issue for Ukraine recently, which also somewhat decelerated the coordinated work of the Trio format. Within this context, the timing for strengthening ties with Turkey could not be more appropriate for Moldova.

Turkey is also highly interested in improving its cooperation and partnership with Moldova, which is very consistent with what Turkey has been implementing since long ago. In spite of geographic proximity and a free trade agreement presently in force between the two countries since 2016 [Ministry of Trade of Turkey, 2016], the potential economic cooperation between Turkey and Moldova is very much untapped. In 2020, the bilateral trade was only at \$560 million, which is 7.1% of Moldova's total foreign trade [Comtrade, 2020]. The sides have therefore set a target to reach a mutual trade volume of \$1 billion [Aa.com.tr, 2021].

Moldova is a country that lies in the Black Sea basin and can be viewed as part of a larger Black Sea region from the standpoint of Turkey. Over the last 2-3 decades the strategic importance of the Black Sea has changed and it became a nodal region connecting the Middle East with Southeastern Europe, the Caucasus with the Balkans, and the Caspian Sea with the Mediterranean. Being located at this strategic spot and having the longest coastal front with the Black Sea, Turkey is active in taking initiatives to propose a regional cooperative arrangement that would ensure peace, stability, and cooperation in the region [Ministry of Foreign Affairs of Turkey, 2011]. The

CONCERNS OVER SECURITY RISKS ON ITS EASTERN BORDERS BECAME A MAJOR ISSUE FOR UKRAINE RECENTLY, WHICH ALSO SOMEWHAT DECELERATED THE COORDINATED WORK OF THE TRIO FORMAT

ОПАСЕНИЯ ПО ПОВОДУ РИСКОВ БЕЗОПАСНОСТИ НА ВОСТОЧНЫХ ГРАНИЦАХ СТАЛИ В ПОСЛЕДНЕЕ ВРЕМЯ СЕРЬЕЗНОЙ ПРОБЛЕМОЙ ДЛЯ УКРАИНЫ, ЧТО ТАКЖЕ НЕСКОЛЬКО ЗАМЕДЛИЛО СЛАЖЕННУЮ РАБОТУ ФОРМАТА ТРИО

В-третьих, с недавнего времени наблюдается небольшое замедление продвижения формата «трио», в который Молдова вовлечена вместе с двумя другими своими партнерами (Грузией и Молдовой), активно продвигая политику европейской интеграции. Одной из причин этому стало недавние задержания бывшего президента Грузии Михаила Саакашвили 1 октября 2021 года после его первого приезда в Грузию с 2013 года. Хотя дело Михаила Саакашвили, который также имеет украинское гражданство, на самом деле не существенно ухудшило грузино-украинские отношения, оно создало определенный негативный фон для дальнейшего функционирования трио. Более того, опасения по поводу рисков безопасности на восточных границах стали в последнее время серьезной проблемой для Украины, что также несколько замедлило слаженную работу формата трио. В этом контексте время для укрепления связей с Турцией как нельзя более подходящее для Молдовы.

Турция также очень заинтересована в улучшении своего сотрудничества и партнерства с Молдовой, что очень согласуется с тем, что Турция осуществляет с давних пор. Несмотря на географическую близость и соглашение о свободной торговле, которое в настоящее время действует между двумя странами с 2016 года [Министерство торговли Турции, 2016], потенциальное экономическое сотрудничество между Турцией и Молдовой в значительной степени остается неиспользованным. В 2020 году двусторонний товарооборот составил всего 560 миллионов долларов, что составляет всего 7,1% от общего объема внешней торговли Молдовы [Comtrade, 2020]. Поэтому стороны поставили цель достичь объема

gder.md

change of geopolitical interests in the Black Sea region has been extremely dynamic over the last several years. The accession of Romania and Bulgaria to NATO and EU, the rise of European aspiration of Georgia, Moldova, and Ukraine, and other geopolitical processes were the ones that Turkey had to consider in adjusting to when implementing its policy arrangements in the Black Sea region. As a major NATO member-state in the region, Turkey also implicitly acknowledges its important role in main lining the regional security as well, which became a rather delicate issue since lately. Hence, there is vast space for cooperation and partnership between Turkey and Moldova and no cause for discrepancies nor any contradictions. Moreover, Turkey's status of being a non-EU NATO member-state is actually a good point for Moldova because it allows it not to be too reliant on the EU at least on issues related to defense and security. Turkey's recent achievements in the defense industry's fruitful cooperation with Azerbaijan and Ukraine in this field are definitely motivating Moldova to consider Turkey as a key partner in security and defense.

The Autonomous Region of Gagauzia is a

взаимной торговли в 1 миллиард долларов [Aa.com.tr, 2021].

Молдова - это страна, которая расположена в бассейне Черного моря и может рассматриваться как часть более крупного черноморского региона с точки зрения Турции. За последние 2-3 десятилетия стратегическое значение Черного моря изменилось, и оно стало узловым регионом, соединяющим Ближний Восток с Юго-Восточной Европой, Кавказ с Балканами и Каспийское море со Средиземным. Находясь в этом стратегическом месте и имея самый протяженную береговую линию на Черном морем, Турция активно выступает с инициативами по предложению регионального соглашения о сотрудничестве, которое обеспечило бы мир, стабильность и сотрудничество в регионе [Министерство иностранных дел Турции, 2011]. Смена геополитических интересов в Черноморском регионе в последние несколько лет была чрезвычайно динамичной. Вступление Румынии и Болгарии в НАТО и ЕС, рост европейских устремлений Грузии, Молдовы и Украины, а также другие геополитические процессы - это те

very important element that can potentially open prospects for deeper cooperation between Moldova and Turkey as well as other Turkic states. This small autonomous region mainly populated by Orthodox Christian Turkic people is fully recognized as an inseparable part of Moldova and viewed as part of the larger Turkic world by Turkey. Gagauzia has been receiving quite a lot of assistance from Turkey and Turkic organizations in many spheres, including economic, humanitarian, medical and other areas. Turkey's contribution to the ethno-cultural revival of Gagauzia is particularly significant. In 2020, Turkey even inaugurated a new consulate general in Comrat, the capital of Gagauzia [Dailysabah.com, 2020]. For Moldova, Gagauzia is an important factor in the delicate internal political balance because the political views of the Gagauz people are in many ways contrary to that of the rest of Moldova [Makhanov, 2020]. It is also one of the poorest regions of Moldova. Therefore, different types of assistance from Turkey to Gagauzia with a friendly and respectful attitude are

TURKEY'S STATUS OF BEING A NON-EU NATO MEMBER-STATE IS ACTUALLY A GOOD POINT FOR MOLDOVA

СТАТУС ТУРЦИИ КАК ГОСУДАРСТВА-ЧЛЕНА НАТО, НЕ ВХОДЯЩЕГО В ЕС, НА САМОМ ДЕЛЕ ЯВЛЯЕТСЯ ОЧЕНЬ УДОБНЫМ ОБСТОЯТЕЛЬСТВОМ ДЛЯ МОЛДОВЫ

факторы, которые Турция должна учитывать при осуществлении своей политики в Черноморском регионе. Как крупное государство-член НАТО в регионе, Турция также косвенно признает свою важную роль в поддержании региональной безопасности, что с недавних пор стало довольно деликатным вопросом. Следовательно, существует обширное пространство для сотрудничества и партнерства между Турцией и Молдовой, и нет ни малейшего повода для разногласий или каких-либо противоречий. Более того, статус Турции как государства-члена НАТО, не входящего в ЕС, на самом деле является очень удобным обстоятельством для Молдовы, поскольку позволяет ей не слишком полагаться на ЕС, по крайней мере, в вопросах, связанных с обороной и безопасностью. Недавние достижения Турции в плодотворном сотрудничестве оборонной промышленности с Азербайджаном и Украиной в этой области определенно побуждают Молдову рассматривать Турцию в качестве ключевого партнера в об-

very much appreciated by Chisinau, which contributes to the formation of a positive image of Turkey amongst Moldovans.

Moldova and Turkey are both mutually interested in deep cooperation and partnership in a very wide range of areas. With the new election of the current Moldovan President Maia Sandu, which marked a new turn of the Moldovan policy towards European integration, we can expect an intensification of bilateral ties. Turkey has all chances to become the most important ally and partner of Moldova outside the EU, which would also perfectly fit into the general foreign policy framework of Turkey regarding the countries around the Black Sea.

References:

1. Aa.com.tr (2021). Moldova valuable friend, partner of Turkey: Turkish envoy. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/world/moldova-valuable-friend-partner-of-turkey-turkish-envoy/2424276>. Accessed on 28.11.2021.
2. Comtrade.un.gov (2020). UN Comtrade Database. Retrieved from <https://comtrade.un.org/data/>. Accessed on 28.11.2021.
3. Makhnov, Kanat (2020). Reconciling western aspirations and eastern sympathies: The case of Moldova and Gagauzia. Retrieved from <https://www.eurasian-research.org/publication/reconciling-western-aspirations-and-eastern-sympathies-the-case-of-moldova-and-gagauzia/>. Accessed on 28.11.2021.
4. Dailysabah.com (2020). Turkey inaugurates a new consulate general in Moldova's Gagauzia. Retrieved from <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-inaugurates-new-consulate-general-in-moldovas-gagauzia>. Accessed on 28.11.2021.
5. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey (2011). Turkey's approach to the Black Sea Region and to the Organization of The Black Sea Economic Cooperation (BSEC). Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-approach-to-the-black-sea-region-and-to-the-organization-of-the-black-sea-economic-cooperation_bsec_.tr.mfa. Accessed on 27.11.2021.
6. Ministry of Trade of the Republic of Turkey (2016). Free Trade Agreements. Moldova. Retrieved from <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/moldova>. Accessed on 27.11.2021.

THE AUTONOMOUS REGION OF GAGAUZIA IS A VERY IMPORTANT ELEMENT THAT CAN POTENTIALLY OPEN PROSPECTS FOR DEEPER COOPERATION BETWEEN MOLDOVA AND TURKEY AS WELL AS OTHER TURKIC STATES

АВТОНОМНАЯ ОБЛАСТЬ ГАГАУЗИЯ - ОЧЕНЬ ВАЖНЫЙ ЭЛЕМЕНТ, КОТОРЫЙ ПОТЕНЦИАЛЬНО МОЖЕТ ОТКРЫТЬ ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ БОЛЕЕ ГЛУБОКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ МОЛДОВОЙ И ТУРЦИЕЙ, А ТАКЖЕ ДРУГИМИ ТЮРКСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ

ласти безопасности и обороны.

Автономная область Гагаузия - очень важный элемент, который потенциально может открыть перспективы для более глубокого сотрудничества между Молдовой и Турцией, а также другими тюркскими государствами. Этот небольшой автономный регион, населенный в основном православным тюркским народом - гагаузами, полностью признан неотъемлемой частью Молдовы и может рассматриваться Турцией как часть большого тюркского мира. Гагаузия получает довольно большую помощь от Турции и тюркских организаций во многих сферах, включая экономическую, гуманитарную, медицинскую и т. д. Вклад Турции в этнокультурное возрождение Гагаузии особенно значителен. В 2020 году Турция даже открыла новое генеральное консульство в Комрате, столице Гагаузии [Dailysabah.com, 2020]. Для Молдовы Гагаузия является важным фактором хрупкого внутривластного баланса, поскольку политические взгляды гагаузского народа во многом противоречат взглядам остальной части Молдовы [Маханов, 2020]. Это также один из самых бедных регионов Молдовы. Поэтому различные виды помощи из Турции в Гагаузию с дружественным и уважительным отношением очень ценятся Кишиневом, что способствует формированию положительного имиджа Турции среди молдаван.

Молдова и Турция взаимно заинтересованы в глубоком сотрудничестве и партнерстве в очень широком спектре областей. С избранием нынешнего президента Молдовы Майи Санду, ознаменовавшим новый поворот молдавской политики в направлении европейской интеграции, можно ожидать активизации двусторонних связей. У Турции

7. Moldpres.md (2021). Moldovan president meets the Turkish foreign affairs minister. Retrieved from <https://www.moldpres.md/en/news/2021/11/19/21008879>. Accessed on 26.11.2021.
8. Timeturk.com (2021). Moldova valuable friend, partner of Turkey: Turkish envoy. Retrieved from <https://www.timeturk.com/en/moldova-valuable-friend-partner-of-turkey-turkish-envoy/news-48288>. Accessed on 26.11.2021.
9. Yenisafak.com (2021). Turkey stresses its support for Moldova's territorial integrity, sovereignty. Retrieved from <https://www.yenisafak.com/en/news/turkey-stresses-its-support-for-moldovas-territorial-integrity-sovereignty-3584458>. Accessed on 26.11.2021.

есть все шансы стать важнейшим союзником и партнером Молдовы за пределами ЕС, что также идеально вписалось бы в общие рамки внешней политики Турции в отношении стран, расположенных вокруг Черного моря.

Источники

1. Aa.com.tr (2021). Посол Турции: Молдова - ценный друг и партнер Турции. Доступно по адресу: <https://www.aa.com.tr/en/world/moldova-valuable-friend-partner-of-turkey-turkish-envoy/2424276>. Дата обращения: 28.11.2021.
2. Comtrade.un.gov (2020). База данных UN Comtrade. Доступно по адресу: <https://comtrade.un.org/data/>. Дата обращения: 28.11.2021.
3. Маханов, Канат (2020). Примирение западных устремлений и восточных симпатий: пример Молдовы и Гагаузии. Доступно по адресу: <https://www.eurasian-research.org/publication/reconciling-western-aspirations-and-eastern-sympathies-the-case-of-moldova-and-gagauzia/>. Дата обращения: 28.11.2021.
4. Dailysabah.com (2020). Турция открыла новое генеральное консульство в Молдавской Гагаузии. Доступно по адресу: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-inaugurates-new-consulate-general-in-moldovasgagauzia>. Дата обращения: 28.11.2021.
5. Министерство иностранных дел Турецкой Республики (2011). Подход Турции к Черноморскому региону и Организации Черноморского экономического сотрудничества (ОЧЭС). Доступно по адресу: https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-approach-to-the-black-sea-region-and-to-the-organization-of-the-black-sea-economic-cooperation-_bsec_.tr.mfa. Дата обращения: 27.11.2021.
6. Министерство торговли Турецкой Республики (2016). Соглашения о свободной торговле. Молдова. Доступно по адресу: <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/moldova>. Дата обращения: 27.11.2021.
7. Moldpres.md (2021). Президент Молдовы встретился с министром иностранных дел Турции. Доступно по адресу: <https://www.moldpres.md/en/news/2021/11/19/21008879>. Дата обращения: 26.11.2021.
8. Timeturk.com (2021). Ценный друг Молдовы, партнер Турции: посол Турции. Доступно по адресу: <https://www.timeturk.com/en/moldova-valuable-friend-partner-of-turkey-turkish-envoy/news-48288>. Дата обращения: 26.11.2021.
9. Yenisafak.com (2021). Турция подчеркивает свою поддержку территориальной целостности и суверенитета Молдовы. Доступно по адресу: <https://www.yenisafak.com/en/news/turkey-stresses-its-support-for-moldovas-territorial-integrity-sovereignty-3584458>. Дата обращения: 26.11.2021.

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN CENTRAL ASIA AND THE EUROPEAN UNION

DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИЕЙ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

Countries of Central Asia consider cooperation with the European Union (EU-27) as one of the most important strategic directions. They intend to intensify trade with the EU countries and attract investments. The EU remains important due to different factors, including the market size, income level, standards, competition, and trade rules. On November 5, 2021, the European Union – Central Asia Economic Forum took place in Kyrgyzstan within the framework of the EU Strategy on Central Asia adopted in 2019. The strategy aims to strengthen economic ties between the regions. The three main areas of the Forum were green recovery, digitalization, and a better business environment. Prime Ministers and Deputy Prime Ministers of Central Asian countries as well as Ministers and high-level officials from more than 15 EU Member States participated in the Forum. In a joint press statement participants confirmed their commitment to strengthen EU-Central Asia cooperation to support the transformation of Central Asian economies into diversified and competitive private-sector driven economies [European Commission, 2021].

Within the Forum, the Prime Minister of Kazakhstan Askar Mamin proposed to set up a European Union

**COUNTRIES
OF CENTRAL
ASIA CONSIDER
COOPERATION WITH
THE EUROPEAN
UNION (EU-27)
AS ONE OF THE
MOST IMPORTANT
STRATEGIC
DIRECTIONS**

**СТРАНЫ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
РАССМАТРИВАЮТ
СОТРУДНИЧЕСТВО
С ЕВРОПЕЙСКИМ
СОЮЗОМ (ЕС-
27) КАК ОДНО
ИЗ ВАЖНЕЙШИХ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ
НАПРАВЛЕНИЙ**

Страны Центральной Азии рассматривают сотрудничество с Европейским Союзом (ЕС-27) как одно из важнейших стратегических направлений. Они намерены активизировать торговлю со странами ЕС и привлекать инвестиции. Рынок ЕС остается важным из-за различных факторов, включая численность населения, уровень доходов, стандарты, конкуренцию и правила торговли. 5 ноября 2021 года в Кыргызстане прошел Экономический форум Европейский Союз - Центральная Азия в рамках Стратегии ЕС по Центральной Азии, принятой в 2019 году. Стратегия направлена на укрепление экономических связей между регионами. Тримя основными направлениями Форума были экологическое восстановление, цифровизация и улучшение деловой среды. В Форуме приняли участие премьер-министры и заместители премьер-министров стран Центральной Азии, а также министры и высокопоставленные официальные лица из более чем 15 стран-членов ЕС. В совместном заявлении участники подтвердили свою приверженность укреплению сотрудничества между ЕС и Центральной Азией для поддержки трансформации экономик Центральной Азии в диверсифицированные и конкурентоспособные

– Central Asia Business Council, which would bring together representatives of governments and financial institutions, as well as businesses to facilitate trade and investment. The Prime Minister mentioned that over the past 10 years, EU member states had invested more than €105 billion or \$121.3 billion in Central Asian countries, which exceeds 40% of the total amount of foreign direct investment in the region. The EU accounts for more than a third of total foreign trade in Central Asia. Mamin proposed to boost European investments in the region using the Astana International Financial Centre as nearly 70 European companies are registered in the center and enjoy a favorable tax, visa, and labor regime offered for the center's partners [Astana Times, 2021].

Recently, the President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev had a meeting with the President of the European Council Charles Michel. The parties discussed the state and prospects for strategic partnership between Kazakhstan and the European Union with a focus on political, trade, and economic cooperation. President Tokayev noted that for the past three years Kazakhstan and the EU

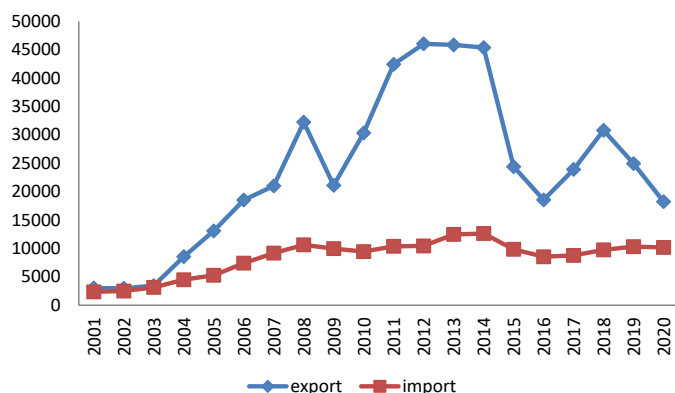
экономики, движимые частным сектором [Европейская комиссия, 2021].

В рамках Форума премьер-министр Казахстана Аскар Мамин предложил создать Деловой совет «Европейский Союз - Центральная Азия», в который вошли бы представители правительств и финансовых институтов, а также бизнеса для содействия торговле и инвестициям. Премьер-министр отметил, что за последние 10 лет страны-члены ЕС инвестировали в страны Центральной Азии более €105 миллиардов или \$121.3 миллиардов, что превышает 40% от общего объема прямых иностранных инвестиций в регионе. На ЕС приходится более трети общего объема внешней торговли Центральной Азии. Мамин предложил увеличить европейские инвестиции в регион с помощью Международного финансового центра «Астана», поскольку около 70 европейских компаний зарегистрированы в центре и пользуются благоприятным налоговым, визовым и трудовым режимами, предлагаемыми для партнеров центра [Астана Таймс, 2021].

На днях Президент Казахстана Касым-Жо-

Figure 1. Bilateral trade between the EU states and Central Asia, billion \$
Рисунок 1. Двусторонняя торговля между странами ЕС и Центральной Азией, млрд. \$.

Source: The Author's compilation based on the International Trade Centre data (2021).

Источник: Составлено автором на основе данных Центра международной торговли (2021).

built strong relations, based on trust, mutual respect, and common priorities. The Head of State also highlighted the dynamic development of trade, economic, and investment ties. The President mentioned that the EU is one of the largest investors in Kazakhstan's economy with a total amount of investments of \$160 billion [Kazinform, 2021].

Indeed, the European Union countries remain a strategic trade partner for the Central Asian states, in particular for Kazakhstan. Figure 1 shows that in 2001, Central Asia's exports to the EU exceeded \$3 billion, while its imports amounted to \$2.4 billion. In the following period, the region's exports increased significantly and the trade balance also widened. Central Asia's exports peaked in 2012 exceeding \$46 billion. The global financial crisis and the drop in oil prices negatively affected the region's supply.

As a result, the exports of Central Asia to the EU market decreased to \$18.6 billion in 2016. In 2020, the indicator amounted to \$18.2 billion, remaining the lowest level during the last decade. In the same year, the EU's exports to Central Asia equaled

ON NOVEMBER 5, 2021, THE EUROPEAN UNION – CENTRAL ASIA ECONOMIC FORUM TOOK PLACE IN KYRGYZSTAN WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EU STRATEGY ON CENTRAL ASIA ADOPTED IN 2019

5 НОЯБРЯ 2021 ГОДА В КЫРГЫЗСТАНЕ ПРОШЕЛ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФОРУМ ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ - ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ В РАМКАХ СТРАТЕГИИ ЕС ПО ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ, ПРИНЯТОЙ В 2019 ГОДУ

март Токаев встретился с Президентом Европейского Совета Шарлем Мишелем. Стороны обсудили состояние и перспективы стратегического партнерства между Казахстаном и Европейским Союзом с акцентом на политическое и торгово-экономическое сотрудничество. Президент Токаев отметил, что за последние три года Казахстан и ЕС построили прочные отношения, основанные на доверии, взаимном уважении и общих приоритетах. Глава государства также отметил динамичное развитие торгово-экономических и инвестиционных связей. Президент подчеркнул, что ЕС является одним из крупнейших инвесторов в экономику Казахстана с общим объемом инвестиций в \$160 миллиардов [Казинформ, 2021].

Действительно, страны Европейского Союза остаются стратегическим торговым партнером для государств Центральной Азии, в частности, для Казахстана. На рисунке 1 показано, что в 2001 году экспорт Центральной Азии в ЕС превысил \$3 миллиарда, а импорт составил \$2.4 миллиардов. В последующий период экспорт региона значительно увеличился, а также расширился торговый баланс. Экспорт из Центральной Азии достиг пика в 2012 году и превысил \$46 миллиардов. Мировой финансовый кризис и падение цен на нефть негативно повлияли на предложение из региона.

В результате экспорт Центральной Азии на рынок ЕС снизился до \$18.6 миллиардов в 2016 году. В 2020 году показатель составил \$18.2 миллиардов, оставаясь самым низким уровнем за последнее десятилетие. В том же году экспорт ЕС в Центральную Азию составил \$10.2 миллиардов.

Доля Казахстана в общем экспорте

\$10.2 billion.

Kazakhstan's share in Central Asia's total exports remains significant. The indicator changed from 64% in 2001 to 97% in 2020. At the same time, the share of Kazakhstan in the region's total imports demonstrates a reduction. It decreased from 64% in 2001 to 57% in 2020. For the reported period, Uzbekistan started to purchase more products from the EU countries. The country's share in the region's total imports increased from 22% in 2001 to almost 33% in 2020. The shares of other countries remain insignificant. In 2020, the indicator for Turkmenistan amounted to almost 6%, while the value of Kyrgyzstan and Tajikistan correspondingly equaled 3% and 2%.

Central Asia's exports to the European Union market mainly consist of mineral fuels. In 2001, the share of the mineral fuels exports in total exports amounted to 41% and increased to 90% in 2020. Thus, the export structure became less diversified, which puts the countries of Central Asia at additional risks. For instance, as was mentioned above, a decrease in oil prices led to a significant reduction in export values, increasing macro-economic risks for Central Asia. At the same time, the countries of the region should take into consideration the energy policy of the

Центральной Азии остается значительной. Показатель изменился с 64% в 2001 году до 97% в 2020 году. При этом доля Казахстана в общем импорте региона демонстрирует снижение. Она снизилась с 64% в 2001 году до 57% в 2020 году. За отчетный период Узбекистан стал закупать больше товаров из стран ЕС. Доля страны в общем импорте региона увеличилась с 22% в 2001 году до почти 33% в 2020 году. Доли других стран остаются незначительными. В 2020 году показатель Туркменистана составил почти 6%, тогда как значения Кыргызстана и Таджикистана соответственно достигли 3% и 2%.

Экспорт Центральной Азии на рынок Европейского Союза в основном состоит из минерального топлива. В 2001 году доля экспорта минерального топлива в общем объеме экспорта составила 41%, а в 2020 году увеличилась до 90%. Таким образом, структура экспорта стала менее диверсифицированной, что подвергает страны Центральной Азии дополнительным рискам. Например, как упоминалось выше, снижение цен на нефть привело к значительному снижению стоимости экспорта, увеличивая макроэкономические риски для Центральной Азии. В то же время страны региона должны учитывать энергетическую политику Европейского

European Union, which aims to develop renewable energy. Therefore, demand for fossil fuels may decrease, which can lead to further reduction of fossil fuel prices. The remaining exports of Central Asia consist of inorganic chemicals, metals, fertilizers, and agricultural products. Central Asia's import from the EU countries is diversified and mainly consists of manufacturing products. For instance, in 2020, the shares of machinery in Central Asia's total imports from the EU amounted to 32%, pharmaceutical products – 14%, electrical machinery, and equipment – 7%.

Implementation of institutional reforms affects bilateral relations of the Central Asian states and the EU members. For instance, the European Union granted Uzbekistan privileges of the Generalized System of Preferences Plus scheme due to positive economic and political reforms. By joining this scheme, low- and low-middle-income countries are committed to effectively implementing 27 core international conventions on human and labor rights, environmental and climate protection, and good governance. The GSP+ will al-

OVER THE PAST 10 YEARS, THE EU MEMBER STATES HAD INVESTED MORE THAN €105 BILLION OR \$121.3 BILLION IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES

ЗА ПОСЛЕДНИЕ 10 ЛЕТ ГОСУДАРСТВА-ЧЛЕНЫ ЕС ИНВЕСТИРОВАЛИ БОЛЕЕ €105 МИЛЛИАРДОВ ИЛИ \$121.3 МИЛЛИАРДОВ В СТРАНЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Союза, направленную на развитие возобновляемой энергетики. Следовательно, спрос на ископаемое топливо может снизиться, что может привести к дальнейшему снижению цен. Остальной экспорт из Центральной Азии состоит из неорганических химикатов, металлов, удобрений и сельскохозяйственных продуктов. Импорт Центральной Азии из стран ЕС диверсифицирован и в основном состоит из продукции обрабатывающей промышленности. Например, в 2020 году доля машинного оборудования в общем импорте Центральной Азии из ЕС составила 32%, фармацевтической продукции – 14%, электрических машин и оборудования – 7%.

Проведение институциональных реформ влияет на двусторонние отношения государств Центральной Азии и членов ЕС. Например, Европейский Союз предоставил Узбекистану льготы по схеме «Всеобщая система преференций (ВСП) плюс» в связи с позитивными экономическими и политическими реформами. Присоединяясь к этой схеме, страны с низким и средним

low Uzbekistan to export more than 6200 commodity items to the EU countries without tariffs, while under the standard GSP system a number of tariff-free commodity items amounted to 3000. The rest of 3200 commodities could be exported at reduced rates. The GSP+ scheme will boost bilateral trade between the country and the EU [UzReport, 2021a]. It is important to note that due to the successful ratification of the 27 key international conventions on human rights, labor standards, and the environment, Uzbekistan became the first beneficiary of the United Kingdom's Extended Scheme of Generalized System of Preferences. Thus, more than 7800 types of goods produced in Uzbekistan will be imported into the UK at zero import duty. The United Kingdom, in turn, will have an access to Uzbekistan's unique textiles, agricultural and other products [UzReport, 2021b].

Thus, the European Union remains the key economic and political partner of the Central Asian republics. The rapprochement of the regions is based on the EU's strategy, within which they form joint platforms and conduct special forums. The EU remains a key trade partner of the region. However, Central Asia mainly supplies fossil fuels and its exports became less diversified. Therefore, the region needs to transform its economies and research the EU market to identify prospective directions for its producers. At the same time, institutional reforms in Central Asian countries as in the case of Uzbekistan may result in intensification and diversification of trade. Thus, penetration of the European market will require the successful implementation of economic and institutional reforms.

References:

1. Astana Times (2021). Kazakh PM Proposes to Establish EU – Central Asia Business

IMPLEMENTATION OF INSTITUTIONAL REFORMS AFFECTS BILATERAL RELATIONS OF THE CENTRAL ASIAN STATES AND THE EU MEMBERS

РЕАЛИЗАЦИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬ- НЫХ РЕФОРМ ВЛИЯЕТ НА ДВУСТОРОННИЕ ОТНОШЕНИЯ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ЧЛЕНОВ ЕС

уровнем дохода стремятся эффективно выполнить 27 основных международных конвенций по правам человека и трудовым правам, охране окружающей среды и климата, а также эффективному управлению. ВСП+ позволит Узбекистану экспортировать более 6200 товарных позиций в страны ЕС без тарифов, в то время как при стандартной системе ВСП количество беспошлинных товарных позиций достигло 3000. Остальные 3200 наименований товаров могли быть экспортированы по сниженным ставкам. Схема ВСП + увеличит двустороннюю торговлю между страной и ЕС [UzReport, 2021a].

Важно отметить, что благодаря успешной ратификации 27 ключевых международных конвенций по правам человека, трудовым нормам и окружающей среде, Узбекистан стал первым бенефициаром Расширенной схемы Всеобщей системы преференций Великобритании. Таким образом, более 7800 наименований товаров, произведенных в Узбекистане, будут импортированы в Великобританию по нулевой импортной пошлине. Великобритания, в свою очередь, получит доступ к уникальным текстильным, сельскохозяйственным и другим продуктам Узбекистана [UzReport, 2021b].

Таким образом, Европейский Союз остается ключевым экономическим и политическим партнером республик Центральной Азии. Сближение регионов основывается на стратегии ЕС, в рамках которой они формируют совместные площадки и проводят специальные форумы. ЕС остается ключевым торговым партнером региона. Однако Центральная Азия в основном поставляет ископаемое топливо, и ее экспорт стал менее диверсифицированным. Следовательно, региону необходимо трансформировать свою экономику и исследовать

Council to Facilitate Trade and Investment. Retrieved from <https://astanatimes.com/2021/11/kazakh-pm-proposes-to-establish-eu-central-asia-business-council-to-facilitate-trade-and-investment/>. Accessed on 02.12.2021.

2. European Commission (2021). EU – Central Asia Economic Forum: bringing regions closer. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5841. Accessed on 02.12.2021.
3. International Trade Centre (2021). Trade profile of Central Asian republics. Retrieved from https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c23%7c%7c42%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c1%7c3%7c1%7c1%7c1. Accessed on 04.12.2021.
4. Kazinform (2021). Kassym-Jomart Tokayev and European Council President Charles Michel hold talks. Retrieved from https://www.inform.kz/en/kassym-jomart-tokayev-and-european-council-president-charles-michel-hold-talks_a3867165. Accessed on 26.11.2021.
5. UzReport (2021a). Uzbekistan joins the EU'S GSP+ arrangement. Retrieved from <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-joins-eu-s-gsp-arrangement>. Accessed on 10.04.2021.
6. UzReport (2021b). Uzbekistan – the first beneficiary country of the UK's Extended GSP scheme. Retrieved from <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-the-first-beneficiary-country-of-the-uks-extended-gsp-scheme>. Accessed on 23.11.2021.

рынок ЕС, чтобы определить перспективные направления для своих производителей. В то же время институциональные реформы в странах Центральной Азии, как в случае с Узбекистаном, могут привести к интенсификации и диверсификации торговли. Таким образом, проникновение на евро-

пейский рынок потребует успешного проведения экономических и институциональных реформ.

Источники:

1. Астана Таймс (2021). Премьер-министр Казахстана предлагает создать Деловой совет ЕС - Центральная Азия для содействия торговле и инвестициям. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2021/11/kazakh-pm-proposes-to-establish-eu-central-asia-business-council-to-facilitate-trade-and-investment/>. Дата обращения: 02.12.2021.
2. Европейская комиссия (2021). Экономический форум ЕС - Центральная Азия: сближая регионы. Доступно по адресу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5841. Дата обращения: 02.12.2021.
3. Казинформ (2021). Касым-Жомарт Токаев и председатель Совета Европы Шарль Мишель проводят переговоры. Доступно по адресу: https://www.inform.kz/en/kassym-jomart-tokayev-and-european-council-president-charles-michel-hold-talks_a3867165. Дата обращения: 26.11.2021.
4. Центр международной торговли (2021). Торговый профиль республик Центральной Азии. Доступно по адресу: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c23%7c%7c42%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c1%7c3%7c1%7c1%7c1. Дата обращения: 04.12.2021.
5. UzReport (2021a). Узбекистан присоединяется к соглашению ЕС о ВСП+. Доступно по адресу: <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-joins-eu-s-gsp-arrangement>. Дата обращения: 10.04.2021.
6. UzReport (2021b). Узбекистан - первая страна-бенефициар расширенной схемы ВСП Великобритании. Доступно по адресу: <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-the-first-beneficiary-country-of-the-uks-extended-gsp-scheme>. Дата обращения: 23.11.2021.

COP26: CENTRAL ASIA'S VOICE

DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

COP26: ГОЛОС ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

The 26th Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), known as COP26, was held in Glasgow in November 2021. It was a landmark event for the international community and for the Central Asian states. The Central Asia Pavilion, first unveiled at the COP, provided an opportunity for countries in the region to showcase their joint efforts in tackling climate change consequences, as well as to discuss challenges, including their financial and technological investment demands.

The COP is a formal negotiating session, where - during the two weeks - all stakeholders collectively discuss climate change commitments and actions. In accordance with the Paris Agreement, which was signed during the COP21 in 2015, countries are pledged to set and provide updates of their Nationally Determined Contribution (NDC) targets every five years, the first of which was presented during the COP26. Therefore, the COP26 was a long-awaited event that assessed the progress of countries in their NDCs and clarified further collective steps in reducing greenhouse gas emissions (GHG) and responding to climate change implications. However, while summarizing the outcomes of the COP26, despite the positive aspirations of world leaders, there was substantial scepticism on behalf of the research community

THE CENTRAL ASIA PAVILION, FIRST UNVEILED AT THE COP, PROVIDED AN OPPORTUNITY FOR COUNTRIES IN THE REGION TO SHOWCASE THEIR JOINT EFFORTS TO TACKLE CLIMATE CHANGE, AS WELL AS DISCUSS THEIR NEEDS, INCLUDING FINANCIAL AND TECHNOLOGICAL INVESTMENTS

ПАВИЛЬОН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ, ВПЕРВЫЕ ПРЕДСТАВЛЕННЫЙ НА COP, ПРЕДОСТАВИЛ СТРАНАМ РЕГИОНА ВОЗМОЖНОСТЬ ПРОДЕМОНСТРИРОВАТЬ СВОИ СОВМЕСТНЫЕ УСИЛИЯ ПО ПРЕОДОЛЕНИЮ ПОСЛЕДСТВИЙ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА, А ТАКЖЕ ОБСУДИТЬ ПРОБЛЕМЫ, В ТОМ ЧИСЛЕ ИХ ПОТРЕБНОСТИ В ФИНАНСОВЫХ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИНВЕСТИЦИЯХ

26-я Конференция сторон Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата (РКИК ООН), известная как COP26, состоялась в Глазго в ноябре 2021 года. Конференция стала знаковым событием как для международного сообщества, так и для государств Центральной Азии. Павильон Центральной Азии, впервые представленный на COP, предоставил странам региона возможность продемонстрировать свои совместные усилия по преодолению последствий изменения климата, а также обсудить проблемы, в том числе их потребности в финансовых и технологических инвестициях.

COP - это официальная сессия переговоров, на которой в течение двух недель все заинтересованные стороны совместно обсуждают обязательства и действия в отношении изменения климата. В соответствии с Парижским соглашением, которое было подписано во время COP21 в 2015 году, страны взяли обязательство установить и предоставлять обновленные данные о своих целевых показателях национального определяемого вклада (NDC) каждые пять лет, первая из которых была представлена во время COP26. Поэтому COP26 стал долгожданным мероприятием, которое оценило прогресс

questioning the Glasgow Climate Pact, signed as a result of the event. Scientists in particular doubt decisions on the reduction of greenhouse gas emissions and on the issue of climate finance, essential for combating climate change challenges [Masood, & Tollefson, 2021].

As for the Central Asian states, decisions of COP26 are critical in taking further response on climate change, especially on the issue of climate finance since without external support it is difficult to tackle climate change challenges for developing Central Asian states. Central Asian states, all being signatories of the UNFCCC, the Kyoto Protocol and the Paris Agreement are interested in drawing global attention to the challenges of climate change in the region. All five states have established their institutional and legal frameworks and are continuously working on advancing their national strategies on climate change, controlling greenhouse gas emissions, developing adaptation scenarios and formulating measures to mitigate climate change challenges. As stated in their Intended Nationally Determined Contributions (INDCs), the Central Asian governments committed to reduce their GHG by 10% to 15%, while with external financial support the progress might reach up to 30% reduction depending on the country

стран в их NDC и прояснило дальнейшие коллективные шаги по сокращению выбросов парниковых газов (ПГ) и реагированию на последствия изменения климата. Однако, подводя итоги COP26, несмотря на позитивные устремления мировых лидеров, исследовательское сообщество выразило значительный скептицизм в отношении Климатического пакта Глазго, подписанного в результате этого мероприятия. Ученые, в частности, сомневаются в решениях по сокращению выбросов парниковых газов и по вопросу финансирования климата, необходимого для борьбы с проблемами изменения климата [Масуд и Толлефсон, 2021].

Что касается стран Центральной Азии, решения COP26 имеют важное значение для принятия дальнейших мер в борьбе с изменением климата, особенно по вопросу финансирования климата, поскольку без внешней поддержки трудно решить проблемы изменения климата для развивающихся государств Центральной Азии. Все государства региона, подписавшие РКИК ООН, Киотский протокол и Парижское соглашение, заинтересованы в привлечении внимания мировой общественности к проблемам изменения климата. Все

by 2030 (1990 baseline) [CAMP4ASB, 2019].

The region is particularly vulnerable due to its semi-arid and arid climate with a low forest cover and decreasing glacier masses. During the last fifty years, glaciers in the Central Asia mountains have already decreased by 25% [UNDP, 2018]. According to projections, if the temperature rises by 6°C in 2050, one-third of glaciers from the Central Asian mountains might vanish [GFDRR, 2017]. In addition, the region is highly vulnerable to glacier lake outburst floods (GLOFs) [The World Bank Group, 2021a]. Changing hydrology of the region leads to natural disasters, including droughts, floods, mudslides and changes in the irrigation system and desertification. As a result, 36% of Tajikistan's territory is under threat of landslides. Kyrgyzstan faces an increase in avalanches, water use in Uzbekistan exceeds the supply of fresh-water [GFDRR, 2017; UNDP, 2018]. Kazakhstan's 70% of the land might face desertification issues [Nurbai, 2021]. Turkmenistan due to its desert topography has been threatened to face catastrophic consequences of the constant rise of temperature. The region hence is identified among the hotspots of potential dryland expansion [The World Bank Group, 2021a]. Tajikistan and Kyrgyzstan are considered among the most vulnerable countries for natural disasters, where over 90% of their territory is covered by mountains [GFDRR, 2017]. Climate hazards directly impact the socio-economic conditions of people and put surrounding communities at risk. It also threatens the agricultural sector and jeopardizes food security.

On top of that, over 80% of GHG emissions in Central Asia are emitted from the energy sector. Kazakhstan, Uzbekistan, and Turkmenistan lead the emissions, with Kazakhstan and Turkmenistan above the world average, and Uzbekistan slightly be-

CENTRAL ASIAN STATES, ALL BEING SIGNATORIES OF THE UNFCCC, THE KYOTO PROTOCOL AND THE PARIS AGREEMENT ARE INTERESTED IN DRAWING GLOBAL ATTENTION TO THE CHALLENGES OF CLIMATE CHANGE IN THE REGION

ВСЕ ГОСУДАРСТВА РЕГИОНА, ПОДПИСАВШИЕ РКИК ООН, КИОТСКИЙ ПРОТОКОЛ И ПАРИЖСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ, ЗАИНТЕРЕСОВАНЫ В ПРИВЛЕЧЕНИИ ВНИМАНИЯ МИРОВОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ К ПРОБЛЕМАМ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА

пять стран создали свои институциональные и правовые основы и постоянно работают над продвижением своих национальных стратегий по изменению климата, контролем выбросов парниковых газов, разработкой сценариев адаптации и формулированием мер по смягчению последствий изменения климата. Как указано в их предполагаемых определяемых на национальном уровне взносах (INDC), правительства Центральной Азии обязались сократить свои выбросы парниковых газов с 10% до 15%, в то время как при внешней финансовой поддержке прогресс может достичь 30% сокращения в зависимости от страны к 2030 году (по сравнению с базовым уровнем 1990 г.) [CAMP4ASB, 2019].

Регион особенно уязвим из-за полусухого и засушливого климата с низким лесным покровом и уменьшающейся массой ледников. За последние пятьдесят лет ледники в горах Центральной Азии уже уменьшились на 25% [ПРООН, 2018]. Согласно прогнозам, если к 2050 году температура поднимется до 6 °C, одна треть ледников в горах Центральной Азии может исчезнуть [GFDRR, 2017]. Кроме того, этот регион очень уязвим для наводнений, вызванных прорывом ледниковых озер [Группа Всемирного банка, 2021a]. Изменение гидрологии региона приводит к стихийным бедствиям, включая засухи, наводнения, оползни, изменения в ирригационной системе и опустынивание. В результате 36% территории Таджикистана находится под угрозой оползней. В Кыргызстане наблюдается рост лавин, потребление воды в Узбекистане превышает запасы пресной воды [GFDRR, 2017; ПРООН, 2018]. 70% земель Казахстана могут столкнуться с проблемами опустынивания

caa-network.org

low the global average emissions. Kyrgyzstan and Tajikistan have very low emissions. Central Asian economies mostly rely on carbon-based energy sources and are struggling with the overdependence on resource exports and extracting industries [CAREC, 2020].

[Нурбай, 2021]. Туркменистан из-за своего пустынного рельефа грозит катастрофическими последствиями постоянного повышения температуры. Таким образом, этот регион определен в числе горячих точек потенциального расширения засушливых

Table 1. Central Asia climate relevant data 2017

Таблица 1. Климатические данные Центральной Азии, 2017 г.

Country Страна	Natural resource depletion (% of GNI) Истощение природных ресурсов (% ВНД)	Impact of natural disasters, population affects (annual average per million people) Воздействие стихийных бедствий, влияние на население (в среднем за год на миллион человек)	CO2 emissions per capita (tones) Выбросы CO2 на душу населения (тонны)
Kazakhstan Казахстан	17.2	633.5	15.8
Kyrgyzstan Кыргызстан	7.9	38560.4	1.2
Tajikistan Таджикистан	1.3	38571.5	0.4
Turkmenistan Туркменистан	37	0	12.2
Uzbekistan Узбекистан	13.8	5.7	3.9

Source: UNDP, 2018

Источник: ПРООН, 2018 г.

As seen from Table 1, Kazakhstan has the highest natural resource depletion and highest CO2 emissions per capita, which is significant considering its small population. The government had taken a number of actions

земель [Группа Всемирного банка, 2021а]. Таджикистан и Кыргызстан считаются странами, наиболее уязвимыми для стихийных бедствий, где более 90% территории покрыто горной местностью [GFDRR, 2017].

to decrease its GHG emissions. In particular, the country was the first in the region in announcing its Doctrine of Carbon Neutrality until 2060 - an ambitious plan of decarbonization of the economy and reduction of GHG by 15% in 2030 compared to 1990. Within the Doctrine, the government intends to gradually reduce coal combustion, plant 2 billion trees by 2025, promote renewable energy sources, sort municipal solid waste, launch electrification of industries and electrification of personal passenger transport, as well as abandon coal production by 2050 [UN PAGE, 2021]. Kazakhstan was also the first in the region that approve a national Emissions Trading Scheme (ETS) in 2013 that regulates carbon prices and over 40% of domestic CO₂ emissions in the country [Marteau, 2021]. Although natural hazards in the country are relatively low in comparison to Kyrgyzstan and Tajikistan, Kazakhstan still faces huge consequences of climate change such as intensification of land degradation and desertification, fire hazard of forest and steppe areas, degradation of glaciers and large aquatic ecosystems, deterioration of agricultural conditions.

Kyrgyzstan has relatively low CO₂ emissions per capita. Kyrgyz government in 2018 developed its Green Economy Concept, which aimed at developing green technologies in areas as transportation, energy, agriculture, industry, and waste management [MJ KG, 2018]. According to its INDC, the government committed to reducing its GHG emissions by 11.49-13.75% below business as usual (BAU) levels by 2030 and with international support up to 29-30.89% below BAU levels. 60% of Kyrgyzstan's GHG emissions come from energy use, out of which over 40% constitute emissions from the transport sector [OECD, 2016]. On the oth-

CENTRAL ASIAN GOVERNMENTS COMMITTED TO REDUCE THEIR GHG BY 10% TO 15%, WHILE WITH THE EXTERNAL FINANCIAL SUPPORT THE PROGRESS MIGHT REACH UP TO 30% REDUCTION DEPENDING ON THE COUNTRY BY 2030 (1990 BASELINE)

ПРАВИТЕЛЬСТВА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ОБЯЗАЛИСЬ СОКРАТИТЬ СВОИ ВЫБРОСЫ ПАРНИКОВЫХ ГАЗОВ С 10% ДО 15%, В ТО ВРЕМЯ КАК ПРИ ВНЕШНЕЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКЕ ПРОГРЕСС МОЖЕТ ДОСТИЧЬ 30% СОКРАЩЕНИЯ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТРАНЫ К 2030 ГОДУ (ПО СРАВНЕНИЮ С БАЗОВЫМ УРОВНЕМ 1990 Г.)

Опасные климатические явления напрямую влияют на социально-экономические условия людей и подвергают опасности окружающие сообщества. Это также угрожает сельскохозяйственной отрасли и подвергает риску продовольственную безопасность.

Кроме того, более 80% выбросов парниковых газов в Центральной Азии приходится на энергетический сектор. Казахстан, Узбекистан и Туркменистан лидируют по выбросам, при этом Казахстан и Туркменистан превышают средний мировой уровень, а Узбекистан немного ниже глобальных выбросов. Кыргызстан и Таджикистан имеют очень низкие выбросы. Страны Центральной Азии в основном полагаются на углеродные источники энергии и борются с чрезмерной зависимостью от экспорта ресурсов и добывающих отраслей [ЦАР-ЭС, 2020].

Как видно из таблицы 1, в Казахстане самый высокий уровень истощения природных ресурсов и самый высокий уровень выбросов CO₂ на душу населения, что является значительным с учетом небольшой численности населения. Правительство предприняло ряд мер по снижению выбросов парниковых газов. В частности, страна первой в регионе провозгласила Доктрину углеродной нейтральности до 2060 года - амбициозный план декарбонизации экономики и сокращения выбросов парниковых газов на 15% к 2030 году по сравнению с 1990 годом. В рамках Доктрины правительство намерено постепенно отказаться от сжигания угля, посадить 2 миллиарда деревьев к 2025 году, продвигать возобновляемые источники энергии, сортировать твердые бытовые отходы, начать электрификацию промышленных предприятий и

er hand, the territory of Kyrgyzstan is among the most vulnerable to the impact of natural disasters that affects the population. High seismicity, degradation of glaciers, mudflow, and flood processes, along with other meteorological hazards affect the livelihood of the population that depends on agriculture and the need for electricity for water supply. Accordingly, the Kyrgyz government has been working domestically to prevent such consequences. Nevertheless, the government has been stating that without external support it is difficult to implement sufficient measures to react to climate change consequences [MES KR, 2021].

Tajikistan similarly is the most disaster-prone country in the region. The country is ranked 64th out of 191 countries in the INFORM 2019 Index for Risk Management that is directly influenced by the fact that Tajikistan is ranked 8th in the world by its exposure to drought. Apart from aridity due to extreme temperatures, Tajikistan is prone to glacier lake outburst floods, which result in catastrophic flooding, landslides and dangerous mudflows. Mountains are also experiencing glacier mass loss, which has been reduced by over 30% in comparison to the mid-20th

электрификацию личного пассажирского транспорта, а также отказаться от добычи угля к 2050 году [ООН PAGE, 2021]. Казахстан также первым в регионе утвердил национальную схему торговли выбросами в 2013 году, которая регулирует цены на углерод и более 40% внутренних выбросов CO₂ в стране [Марто, 2021]. Хотя стихийные бедствия в стране относительно низкие по сравнению с Кыргызстаном и Таджикистаном, Казахстан по-прежнему сталкивается с огромными последствиями изменения климата, такими как усиление деградации земель и опустынивания, пожарная опасность лесных и степных территорий, деградация ледников и крупных водных экосистем, ухудшение состояния сельскохозяйственных условий.

В Кыргызстане относительно низкие выбросы CO₂ на душу населения. Правительство Кыргызстана в 2018 году разработало Концепцию зеленой экономики, которая направлена на развитие зеленых технологий в сфере транспорта, энергетики, сельского хозяйства, промышленности и управления отходами [МЮ КР, 2018]. Согласно INDC, правительство обязалось сократить выбросы парниковых газов на

century. The degradation of glaciers directly impacts freshwater supply, irrigation and hydropower. In general, over 36% of Tajikistan's territory is at risk of climate change [The World Bank Group, 2021a]. These natural hazards have important socio-economic consequences since Tajikistan's economy depends on natural resources. Given that Tajik citizens predominantly live in rural areas, and depend on agriculture, they are the most vulnerable to the consequences of meteorological changes. Besides, 90% of electricity in the country is provided by hydropower plants, which is also at the risk due to degradation of glaciers and subsequent shortage of water in the river basins [ADB, n.d.]. In order to tackle such consequences, the government developed in 2019 its National Strategy for Adaptation to Climate Change until 2030 that defined energy, water resources, transport and agriculture as priority areas affected by climate change [FAO, 2019]. Tajikistan also set up its first INDC in 2017 and is working to update its parameters [The World Bank Group, 2021a]. The country is also working with international stakeholders in developing adaptation mechanisms, yet without external support, it is difficult to reach sufficient results.

11,49–13,75% по сравнению с обычным уровнем деловой активности (BAU) к 2030 году и при международной поддержке до 29–30,89% ниже уровней BAU. 60% выбросов парниковых газов в Кыргызстане приходится на использование энергии, из которых более 40% составляют выбросы от транспортного сектора [ОЭСР, 2016]. С другой стороны, территория Кыргызстана входит в число наиболее уязвимых к воздействию стихийных бедствий, от которых страдает население. Высокая сейсмичность, деградация ледников, сели и паводковые процессы, наряду с другими опасными метеорологическими явлениями влияют на средства к существованию населения, которое зависит от сельского хозяйства и потребности в электроэнергии для водоснабжения. Соответственно, правительство Кыргызстана работает внутри страны, чтобы предотвратить такие последствия. Тем не менее, правительство заявляет, что без внешней поддержки сложно реализовать достаточные меры по реагированию на последствия изменения климата [МЧС КР, 2021].

Таджикистан также является наиболее подверженной стихийным бедствиям стра-

Turkmenistan, having the highest natural resource depletion in the region, is vulnerable to climate change due to its water scarcity. Land degradation, salinization, desertification, droughts and high temperature are among the most expected consequences of climate change, which is additionally affected by the Aral Sea crisis and large cover of Karakum desert. It is estimated that 5.1°C rises in temperature in most of Turkmenistan's territory by 2090 that far exceeds the global average. This significant rise in temperature might cause severe droughts and lead the country to become hyper-arid. In addition to the extreme rise in temperature, glacier mass loss in neighboring countries might lead to water supply shortages that immediately affects agriculture. Without timely measures, water shortage might cause food insecurity and impact the livelihood of farmers [The World Bank Group, 2021b]. In order to react to climate change consequences, Turkmenistan adopted its National Strategy on Climate Change in 2012 and in 2021 the government agreed together with the Green Climate Fund (GCF) to develop a National Adaptation Plan that aims to build an institutional framework for adaptation in the water sector and in Ashgabat city [UNICEF, n.d., UNDP, 2021]. According to the country's INDC, the government commits to reduce its GHG emissions by 2030 and become a low-carbon economy, and not exceed 2°C temperature rise by 2030. The government invests in infrastructure to tackle water shortage and land degradation while developing adaptation measures for water, agriculture, soil and land resources sectors [UNFCCC, n.d.a].

Uzbekistan also has concerns over the rising temperatures. Uzbekistan experiences around 0.27°C rise in temperature every decade – two

TAJIKISTAN AND KYRGYZSTAN ARE CONSIDERED AMONG THE MOST VULNERABLE COUNTRIES FOR NATURAL DISASTERS, WHERE OVER 90% OF THE TERRITORY IS COVERED BY MOUNTAINS

ТАДЖИКИСТАН И КЫРГЫЗСТАН СЧИТАЮТСЯ СТРАНАМИ, НАИБОЛЕЕ УЯЗВИМЫМИ ДЛЯ СТИХИЙНЫХ БЕДСТВИЙ, ГДЕ БОЛЕЕ 90% ТЕРРИТОРИИ ПОКРЫТО ГОРНОЙ МЕСТНОСТЬЮ

ной в регионе. В Индексе управления рисками ИНФОРМ 2019 страна занимает 64-е место из 191 страны, на что напрямую влияет тот факт, что Таджикистан занимает 8-е место в мире по подверженности засухе. Помимо засушливости из-за экстремальных температур, Таджикистан подвержен наводнениям, вызванным прорывом ледниковых озер, которое приводит к катастрофическим наводнениям, оползням и опасным селям. В горах также наблюдается потеря массы ледников, которая сократилась более чем на 30% по сравнению с серединой 20 века. Деградация ледников напрямую влияет на снабжение пресной водой, ирригацию и гидроэнергетику. В целом более 36% территории Таджикистана подвержены риску изменения климата [Группа Всемирного банка, 2021a]. Эти опасные природные явления имеют важные социально-экономические последствия, поскольку экономика Таджикистана зависит от природных ресурсов. Учитывая, что граждане страны преимущественно проживают в сельской местности и зависят от сельского хозяйства, они наиболее уязвимы к последствиям метеорологических изменений. Кроме того, 90% электроэнергии в стране вырабатывается гидроэлектростанциями, которое также находится под угрозой из-за деградации ледников и последующей нехватки воды в речных бассейнах [АБР, б.д.]. Чтобы бороться с такими последствиями, в 2019 году правительство разработало Национальную стратегию адаптации к изменению климата до 2030 года, в которой энергетика, водные ресурсы, транспорт и сельское хозяйство определены как приоритетные области, затронутые изменением климата [ФАО, 2019]. Таджикистан также разработал свой первый INDC в 2017 году

times higher than the global average. Hence, droughts, water scarcity and desertification and degradation of land are among the major environmental concerns of the country. In addition, the Aral Sea crisis remains among the major environmental problems of the country that cause salinization of the region. Within the INDC, Uzbekistan intends to strengthen its measures and set several goals to improve its parameters in climate resilience of agriculture, irrigated lands affected by desertification, soil degradation and drought, water management practice and pasture productivity. The government intends to continue its efforts in adaptation to reduce climate change impact in socio-economic sectors and Aral coastal zones. Uzbekistan's INDC projected for 2015-2030 years, also aims to

и работает над обновлением его параметров [Группа Всемирного банка, 2021a]. Также страна работает с международными заинтересованными сторонами в разработке механизмов адаптации, однако без внешней поддержки трудно достичь достаточных результатов.

Туркменистан, в котором истощены природные ресурсы в наибольшей степени в регионе, уязвим к изменению климата из-за проблем с нехваткой воды. Деградация земель, засоление, опустынивание, засухи и высокие температуры являются одними из наиболее ожидаемых последствий изменения климата, на которое дополнительно влияет кризис Аральского моря и большой покров пустыни Каракум. По

decrease GHG emissions by 10% by 2030 in comparison to the 2010 level [UNFCCC, n.d.b]. Uzbekistan has been developing its climate change strategy until 2030, which will focus on mitigating climate change effects and addressing climate change adaptation. Its legislative base comprises energy, transportation, water and agriculture sectors for tackling climate change consequences. Vision 2030 provides a policy framework for reducing its energy-intensive sectors and its transformation towards renewable energy [CAREC, 2020].

As seen, although all Central Asian states are implementing their climate change adaptation measures, in order to take decisive steps external support is essential. The issue of climate financing was also highlighted during the COP26. Central Asian representatives emphasized that they came to COP26 in a search of investments [24.kz, 2021]. Nevertheless, the initial pledge of \$100 billion for developing countries by 2020 was not met at COP26, although the Glasgow Climate Pact promises to reach the \$100 billion targets by 2023 [Masood & Tollefson, 2021]. Hence, for developing nations such as Central Asia, climate finance is among the biggest issues that were intended to be discussed during the COP26. Central Asian representatives state that without external support, it is difficult to cope with climate change since for implementing fundamental transformation of industry and adaptation of climate change scenarios, a sufficient budget is a prerequisite. Local budgets and private investments are not enough.

References:

1. 24.kz (2021). COP-26. Central Asian Countries Unite to Attract Green Investment. Retrieved from https://24.kg/obschestvo/212548_sor-26_stranyi_tsentralnoy_azii_obyedinilis_dlya_privlecheniya_zelenyih_investitsiy/. Accessed on 19.11.2021.

THE REGION IS PARTICULARLY VULNERABLE DUE TO ITS SEMI-ARID AND ARID CLIMATE WITH A LOW FOREST COVER AND DECREASING GLACIER MASSES

РЕГИОН ОСОБЕННО УЯЗВИМ ИЗ-ЗА ПОЛУЗАСУШЛИВОГО И ЗАСУШЛИВОГО КЛИМАТА С НИЗКИМ ЛЕСНЫМ ПОКРОВОМ И УМЕНЬШАЮЩЕЙСЯ МАССОЙ ЛЕДНИКОВ

оценкам, к 2090 году на большей части территории Туркменистана температура повысится на 5,1°C, что намного превышает среднемировой показатель. Это значительное повышение температуры может вызвать сильную засуху и привести к чрезмерному засушливости страны. Помимо резкого повышения температуры, потеря массы ледников в соседних странах может привести к нехватке воды, что немедленно скажется на сельском хозяйстве. Без своевременных мер нехватка воды может вызвать отсутствие продовольственной безопасности и повлиять на средства к существованию фермеров [Группа Всемирного банка, 2021b]. Чтобы реагировать на последствия изменения климата, Туркменистан принял Национальную стратегию по изменению климата в 2012 году, а в 2021 году правительство договорилось с Зеленым климатическим фондом о разработке Национального плана адаптации, направленный на создание институциональной основы для адаптации водного сектора [ЮНИСЕФ, б.д., ПРООН, 2021]. Согласно INDC страны, правительство обязуется сократить выбросы парниковых газов к 2030 году и перейти на низкоуглеродную экономику и не превышать повышение температуры на 2°C к 2030 году. Правительство инвестирует в инфраструктуру для решения проблемы нехватки воды и деградации земель при одновременном развитии мер адаптации таких секторов как водные ресурсы, сельское хозяйство, почвы и земельные ресурсы [РКИК ООН, б.д.].

Узбекистан также обеспокоен повышением температуры. В Узбекистане каждые десять лет температура повышается примерно на 0,27 °C - в два раза выше, чем в среднем в мире. Следовательно, засухи,

2. ADB (n.d.). Climate Change Vulnerability Assessment. Supplementary Document 20. Republic of Tajikistan: Building Climate Resilience in the Pyanj River Basin. Retrieved from <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/45354-002-taj-oth-03.pdf>. Accessed on 9.11.2021.
3. CAMP4ASB (2019). Central Asian Conference on Climate Change. Overview, Conclusions, Call for Action. Report. April 3-4, 2019 Tashkent.
4. CAREC (2020). Regional Environmental Centre for Central Asia. Climate change in Central Asia. Illustrated Summary. Retrieved from <https://www.preventionweb.net/publication/climate-change-central-asia-illustrated-summary>. Accessed on 19.11.2021.
5. FAO (2019). National Strategy for Adaptation to Climate Change of the Republic of Tajikistan for the period up to 2030. Retrieved from <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/taj190980.pdf>. Accessed on 9.11.2021.
6. GFDRR (2017). Climate Change, a Major Source of Uncertainty Across Central Asia. Retrieved from <https://www.gfdr.org/en/feature-story/rocky-future-ensuring-central-asias-mountains-are-climate-and-disaster-resilient>. Accessed on 9.11.2021.
7. Masood, Ehsan & Tollefson, Jeff (2021). 'COP26 Hasn't Solved the Problem': Scientists React to UN Climate Deal. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/d41586-021-03431-4>. Accessed on 9.11.2021.
8. MES KR (2021). Monitoring, Forecasting Dangerous Processes and Phenomena in the Territory of the Kyrgyz Republic (eighteenth edition with amendments and additions). Retrieved from <http://ru.mes.kg/wp-content/uploads/2021/04/книга-часть-1.pdf>. Accessed on 9.11.2021.
9. Nurbai, Rabiga (2021). Global Climate Change: Causes, Scale and Consequences for Kazakhstan. Retrieved from <https://strategy2050.kz/ru/news/globalnye-izmeneniya-klimata-prichiny-masshtaby-i-posledstviya-dlya-kazakhstana/>. Accessed on 10.11.2021.
10. OECD (2016). Financing Climate Action in Kyrgyzstan. Green Action Programme Country Study 2016. Retrieved from https://www.oecd.org/environment/outreach/Kyrgyzstan_Financing_Climate_Action.Nov2016.pdf. Accessed on 9.11.2021.
11. The World Bank Group (2021a). Climate Risk Country Profile. Tajikistan. Retrieved from <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/climate-risk-country-profile-tajikistan.pdf>. Accessed on 9.11.2021.
12. The World Bank Group (2021b). Climate Risk Country Profile. Turkmenistan. Retrieved from <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/15837-Turk>

CENTRAL ASIAN REPRESENTATIVES STATE THAT WITHOUT EXTERNAL SUPPORT, IT IS DIFFICULT TO COPE WITH CLIMATE CHANGE SINCE FOR IMPLEMENTING FUNDAMENTAL TRANSFORMATION OF INDUSTRY AND ADAPTATION OF CLIMATE CHANGE SCENARIOS, A SUFFICIENT BUDGET IS A PREREQUISITE

ГОСУДАРСТВА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ЗАЯВЛЯЮТ, ЧТО БЕЗ ВНЕШНЕЙ ПОДДЕРЖКИ ТРУДНО СПРАВИТЬСЯ С ИЗМЕНЕНИЕМ КЛИМАТА, ПОСКОЛЬКУ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И АДАПТАЦИИ СЦЕНАРИЕВ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА НЕОБХОДИМ ДОСТАТОЧНЫЙ БЮДЖЕТ

нехватка воды, опустынивание и деградация земель являются одними из основных экологических проблем страны. Кроме того, кризис Аральского моря остается одной из основных экологических проблем страны, вызывающая засоление региона. В рамках INDC, Узбекистан намерен усилить свои меры и поставить несколько целей по улучшению параметров устойчивости сельского хозяйства к изменению климата, орошаемых земель, затронутых опустыниванием, деградацией почв и засухи, практики управления водными ресурсами и продуктивности пастбищ. Правительство намерено продолжить свои усилия по адаптации для уменьшения воздействия изменения климата на социально-экономические секторы и прибрежные зоны Аральского моря. INDC Узбекистана, прогнозируемый на 2015–2030 годы, также направлен на сокращение выбросов парниковых газов на 10% к 2030 году по сравнению с уровнем 2010 года [РКИК ООН, б.д.]. Узбекистан разрабатывает свою стратегию по изменению климата до 2030 года, которая будет сосредоточена на смягчении последствий изменения климата и решении вопросов адаптации. Его законодательная база включает секторы энергетики, транспорта, водного хозяйства и сельского хозяйства для борьбы с последствиями изменения климата. Видение 2030 обеспечивает основу политики для сокращения энергоемких секторов и перехода к возобновляемым источникам энергии [ЦАРЭС, 2020].

Как видно, хотя все государства Центральной Азии реализуют свои меры по адаптации к изменению климата, для принятия решительных шагов необходима внешняя поддержка. Вопрос финанси-

menistan%20Country%20Profile-WEB.pdf. Accessed on 9.11.2021.

13. UN PAGE (2021). Kazakhstan Unveils Doctrine for Carbon Neutrality by 2060. Retrieved from <https://www.un-page.org/kazakhstan-unveils-doctrine-carbon-neutrality-2060>. Accessed on 9.11.2021.
14. UNDP (2018). Climate Change Adaptation in Europe and Central Asia: United Nations Development Programme. Adapting to a changing climate for resilient development. Retrieved from https://www1.undp.org/content/dam/rbec/docs/Executive_Summary_CCA-ECA_29Nov2018.pdf. Accessed on 9.11.2021.
15. UNDP (2021). Turkmenistan Begins Developing a National Adaptation Plan with Funding Approved by the Green Climate Fund. Retrieved from <https://www.adaptation-undp.org/turkmenistan-begins-developing-a-national-adaptation-plan-with-funding-approved-by-the-gcf>. Accessed on 19.11.2021.
16. UNFCCC (n.d.a). Intended Nationally Determined Contribution of Turkmenistan in Accordance with Decision 1/CP. 20 UNFCCC. Retrieved from https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Turkmenistan%20First/INDC_Turkmenistan.pdf. Accessed on 19.11.2021.
17. UNFCCC (n.d.b). Intended Nationally Determined Contributions of the Republic of Uzbekistan. Retrieved from www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Uzbekistan%20First/INDC%20Uzbekistan%2018-04-2017_Eng.pdf. Accessed on 19.11.2021.
18. UNICEF (n.d.). Climate Change and Children. Retrieved from <https://www.unicef.org/turkmenistan/climate-change-and-children>. Accessed on 9.11.2021.

вания климата также был подчеркнут во время сессии COP26. Представители Центральной Азии отметили, что пришли на COP26 в поисках инвестиций [24.kz, 2021]. Тем не менее первоначальное обещание выделить развивающимся странам 100 миллиардов долларов к 2020 году не было выполнено на COP26, однако Глазговский климатический пакт обещает достичь целевых показателей в 100 миллиардов долларов к 2023 году [Масуд и Толлефсон, 2021]. Следовательно, для развивающихся стран, таких как Центральная Азия, климатическое финансирование является одним из самых основных вопросов, которые планировалось обсудить в ходе COP26. Государства Центральной Азии заявляют, что без внешней поддержки трудно справиться с изменением климата, поскольку для реализации фундаментальной трансформации промышленности и адаптации сценариев изменения климата необходим достаточный бюджет. Местных бюджетов и частных инвестиций недостаточно.

Источники:

1. 24.kz (2021). COP-26. Страны Центральной Азии объединились для привлечения зеленых инвестиций. Доступен по адресу: https://24.kg/obschestvo/212548_sor-26_stranyi_tsentralnoy_azii_obyedinilis_dlya_privlecheniya_zelenyih_investitsiy/. Дата обращения: 19.11.2021.
2. АБР (б.д.). Оценка уязвимости к изменению климата. Дополнительный документ 20. Республика Таджикистан: Повышение устойчивости к изменению климата в бассейне реки Пяндж. Доступен по адресу: <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/45354-002-taj-oth-03.pdf>. Дата обращения: 9.11.2021.
3. CAMP4ASB (2019). Центральнo-Азиатская конференция по вопросам изменения климата. ОБЗОР, ВЫВОДЫ, ПРИЗЫВ К ДЕЙСТВИЯМ. ОТЧЕТ. 3–4 апреля 2019 г. Ташкент.
4. ЦАРЭС (2020). Региональный экологический центр Центральной Азии. Изменение климата в Центральной Азии. Иллюстрированное резюме. Доступен по адресу: <https://www.preventionweb.net/publication/climate-change-central-asia-illustrated-summary>. Дата обращения: 19.11.2021.
5. ФАО (2019). Национальная стратегия адаптации к изменению климата Республики Таджикистан на период до 2030 года. Доступен по адресу: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/taj190980.pdf>. Дата обращения: 9.11.2021.
6. GFDRR (2017). Изменение климата - главный источник неопределенности в Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://www.gfdr.org/en/feature-story/rocky-future-ensuring-central-asias-mountains-are-climate-and-disaster-resilient>. Дата обращения: 9.11.2021.
7. Масуд, Эхсан и Толлефсон, Джефф (2021). «COP26 не решила проблему»: ученые реагируют на климатическую сделку ООН. Доступен по адресу: <https://www.nature.com/articles/d41586-021-03431-4>. Дата обращения: 9.11.2021.
8. МЧС КР (2021). Мониторинг, прогнозирование опасных процессов и явлений на территории Кыргызской Республики (издание восемнадцатое с изменениями и дополнениями). Доступен по адресу: <http://ru.mes.kg/wp-content/uploads/2021/04/книга-часть-1.pdf>. Дата обращения: 9.11.2021.
9. МЮ КР (2018). Концепция зеленой экономики в Кыргызской Республике «Кыргызстан - страна зеленой экономики». Доступен по адресу: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/83126>. Дата обращения: 9.11.2021.
10. Нурбай, Рабига (2021). Глобальное изменение климата: причины, масштабы и последствия для Казахстана. Доступен по адресу: <https://strategy2050.kz/ru/news/globalnye-izmeneniya-klimata-prichiny-masshtaby-i-posledstviya-dlya-kazakhstana/>. Дата обращения: 10.11.2021.
11. ОЭСР (2016). Финансирование климатических мероприятий в Кыргызстане. Страновое исследование Программы зеленых действий. Доступен по адресу: https://www.oecd.org/environment/outreach/Kyrgyzstan_Financing_Climate_Action_Nov2016.pdf. Дата обращения: 9.11.2021.
12. Всемирный банк (2020). Финансирование климатических мероприятий в Центральной Азии. Обзор международных и местных инвестиций. Доступен по адресу: <https://zoinet.org/wp-content/uploads/2020/10/CA-climate-finance-en.pdf>. Дата обращения: 15.11.2021.
13. Группа Всемирного банка (2021a). Климатический риск страны. Таджикистан. Доступен по адресу: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/climate-risk-country-profile-tajikistan.pdf>. Дата обращения: 9.11.2021.
14. Группа Всемирного банка (2021b). Климатический риск страны. Туркменистан. Доступен по адресу: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/15837-Turkmenistan%20Country%20Profile-WEB.pdf>. Дата обращения: 9.11.2021.
15. ООН PAGE (2021). Казахстан представил Доктрину углеродного нейтралитета к 2060 году. Доступен по адресу: <https://www.un-page.org/kazakhstan-unveils-doctrine-carbon-neutrality-2060>. Дата обращения: 9.11.2021.
16. ПРООН (2018). Адаптация к изменению климата в Европе и Центральной Азии: Программа развития ООН. Адаптация к изменяющемуся климату для устойчивого развития. Доступен по адресу: https://www1.undp.org/content/dam/rbec/docs/Executive_Summary_CCA-ECA_29Nov2018.pdf. Дата обращения: 9.11.2021.
17. ПРООН (2021). Туркменистан начинает разработку Национального плана адаптации при финансировании, утвержденном Зеленым климатическим фондом. Доступен по адресу: <https://www.adaptation-undp.org/turkmenistan-begins-developing-a-national-adaptation-plan-with-funding-approved-by-the-gcf>. Дата обращения: 19.11.2021.
18. РККИ ООН (б.д.). Предполагаемый определяемый на национальном уровне вклад Туркменистана в соответствии с решением 1 / СР. 20 РККИ ООН. Доступен по адресу: https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Turkmenistan%20First/INDC_Turkmenistan.pdf. Дата обращения: 19.11.2021.
19. РККИ ООН (б.д.). Предполагаемые взносы Республики Узбекистан, определяемые на национальном уровне. Доступен по адресу: https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Uzbekistan%20First/INDC%20Uzbekistan%2018-04-2017_Eng.pdf. Дата обращения: 19.11.2021.
20. ЮНИСЕФ (б.д.). Изменение климата и дети. Доступен по адресу: <https://www.unicef.org/turkmenistan/climate-change-and-children>. Дата обращения: 9.11.2021.

THE INTERNET, GLOBAL PANDEMIC AND THE STATE OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN CENTRAL ASIA

DR. ZHARMUKHAMED ZARDYKHAN

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ИНТЕРНЕТ, ГЛОБАЛЬНАЯ ПАНДЕМИЯ И СОСТОЯНИЕ КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Today, as the world battles with the ongoing COVID-19 pandemic, facing all its consequences and adapting to the “new normal” of the post-pandemic life, we had to reimagine and reinvent the critical role of certain technologies, of which internet access would now surely represent the universal human right [Roese, 2021]. However, despite its expected equalizing force, technologies and, especially access to internet, turned into a source of division and marginalization among global regions, countries and social strata, as many jobs and vital activities such as schooling and applying for social aid turned online, especially during lockdowns and restrictions [Bacchi, 2020]. Moreover,

Сегодня, когда весь мир борется с пандемией COVID-19, сталкиваясь со всеми ее последствиями, пытаясь адаптироваться к «новой нормальности» постпандемической эры, нам приходится заново осознавать критическую роль некоторых технологий, среди которых доступ к интернету уже представляется частью всеобщих прав человека [Розе, 2021]. Однако, несмотря на их ожидаемый уравнивающий эффект, технологии, особенно доступ к интернету, становятся источником раздела и маргинализации между глобальными регионами, странами и социальными слоями, особенно когда различные формы занятости и жизненно важные процессы – такие как, например, образование или подача заяв-

this digital divide caused by unequal access to stable and affordable high-speed internet connection, which primarily hit rural and low-income families, remains a widespread problem even in high-income economies [Richards, et al. 2021]. The issue far exceeds the problems of schooling or distant employment, as fuelled by the pandemic and recurrent lockdowns and sanitary restrictions, certain essential needs such as shopping or food deliveries are drastically shifting into online platforms, as global e-commerce reached 26.7 trillion USD already by the end of 2019 according to the United Nations data [UNCTAD, 2021]. Besides, mobile communications and internet technologies are often regarded as essential means for reducing inequalities and contributing to all 17 of the UN Sustainable Development Goals [GSMA, 2021].

As the COVID-19 pandemic radically transforms our Internet use, the way we work, communicate and entertain ourselves, bringing in more intense online communications, digital work and education platforms, streaming services and online games [Koeze & Popper, 2020], the access, availability and affordability of Internet services becomes a vital

лений за соціальною допомогою – пере-шли в онлайн режим, особливо во время локдаунів і обмежень [Баччи, 2020]. Більше того, цей цифровий розлом, причиною якого став нерівний доступ к стабільному високоскоростному інтернету, особливо чутливому для сільських і малоимущих сімей, остається розповсюд-неною проблемою навіть в країнах з висо-ким доходом [Річардс і др., 2021]. Питання це не обмежується проблемами об-разовання і дистанційної занятості, так як деякі базові потреби, такі як покупки або доставка продовольства, інтенсивно переходять на онлайн плат-форми, а згідно даним ООН, світовий оборот електронної комерції уже до-стиг 26,7 трлн доларів уже к кінцю 2019 року [UNCTAD, 2021]. К тому ж уже давно сотові комунікації і інтернет техно-логії давно вважаються базовими інстру-ментами боротьби з нерівністю, внося свій вклад в реалізацію всіх 17 цілей в області стійкого розвитку ООН [GSMA, 2021].

В той час як пандемія COVID-19 ради-кально змінює нашу звичку пользова-ння інтернетом, манеру роботи, спілкування

indicator of economic development, social welfare and human capital. In this regard, Central Asian states face common global challenges, although each state presents a slightly diverse picture of technical capabilities and financial base.

According to the 2021 *Inclusive Internet Index* compiled by the *Economist* Intelligence unit, which, among other things, measures accessibility and affordability of the Internet, Kazakhstan and Uzbekistan, the two Central Asian countries analyzed by the index, ranked 62th and 65th respectively (out of 120), although in terms of affordability, both fared worse than their overall scores: 68th and 81st [Inclusive Internet Index, 2021]. The latest *Mobile Connectivity Index* presented by the GSM Association, which represents more than 750 mobile operators worldwide, Kazakhstan scored 67.5 points overall ("high connectivity"), ahead of Kyrgyzstan (51.1), Uzbekistan (46.8) and Tajikistan (41.7) (no data for Turkmenistan) [Mobile Connectivity Index, 2021]. Interestingly, despite having 96 percent of the population covered by 3G network, only 42 percent of the rural population of Kazakhstan has access to mobile Internet, as opposed to 73 percent of the rural population in Tajikistan. As the 2021 *Internet Speeds by Country* ranking reveals, Kazakhstan surpasses other Central Asian countries both in terms of broadband (63.28) and mobile (31.74) Internet speed [Internet Speeds by Country, 2021].

The *Human Development Report 2020* commissioned by the United Nations Development Programme (UNDP) presents, among other things, a detailed database of global Internet-related issues. Thus, in terms of the total number of Internet users as a percentage of population, Central Asian

TECHNOLOGIES, ESPECIALLY ACCESS TO INTERNET, TURNED INTO A SOURCE OF DIVISION AND MARGINALIZATION AMONG GLOBAL REGIONS, COUNTRIES AND SOCIAL STRATA, AS MANY JOBS AND VITAL ACTIVITIES SUCH AS SCHOOLING AND APPLYING FOR SOCIAL AID TURNED ONLINE, ESPECIALLY DURING LOCKDOWNS AND RESTRICTIONS

ТЕХНОЛОГИИ, ОСОБЕННО ДОСТУП К ИНТЕРНЕТУ, СТАНОВЯТСЯ ИСТОЧНИКОМ РАЗДЕЛА И МАРГИНАЛИЗАЦИИ МЕЖДУ ГЛОБАЛЬНЫМИ РЕГИОНАМИ, СТРАНАМИ И СОЦИАЛЬНЫМИ СЛОЯМИ, ОСОБЕННО КОГДА РАЗЛИЧНЫЕ ФОРМЫ ЗАНЯТОСТИ И ЖИЗНЕННО ВАЖНЫЕ ПРОЦЕССЫ – ТАКИЕ КАК, НАПРИМЕР, ОБРАЗОВАНИЕ ИЛИ ПОДАЧА ЗАЯВЛЕНИЙ ЗА СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩЬЮ – ПЕРЕШЛИ В ОНЛАЙН РЕЖИМ, ОСОБЕННО ВО ВРЕМЯ ЛОКДАУНОВ И ОГРАНИЧЕНИЙ

и развлечений, все больше вовлекая активную онлайн коммуникацию, цифровую занятость, образовательные платформы, стриминговые сервисы и онлайн игры [Кёзе & Поппер, 2020], доступ, доступность и экономичность интернет услуг становятся важными индикаторами экономического развития, социального обеспечения и человеческого капитала.

В «Индексе инклюзивного интернета» за 2021 год (*Inclusive Internet Index*), представленным аналитическим отделом журнала *Economist*, измеряющим досягаемость и доступность интернета, Казахстан и Узбекистан – две страны из Центральной Азии, представленной в данном рейтинге – заняли соответственно 62-е и 65-е места (из 120), хотя по ценовой доступности они заняли лишь 68-е и 81-е места соответственно [Inclusive Internet Index, 2021]. По текущему «Индексу мобильной подключенности» (*Mobile Connectivity Index*), публикуемому Ассоциацией GSM, которая представляет более 750 сотовых операторов, Казахстан получил 67.5 баллов («высокая подключенность»), опережая Кыргызстан (51.1), Узбекистан (46.8) и Таджикистан (41.7) (данных по Туркменистану нет) [Mobile Connectivity Index, 2021]. Интересно, что хотя 3G сети покрывают 96 % населения, только 42 % сельского населения Казахстана имеют доступ к сотовой связи, по сравнению с 73 % сельского населения Таджикистана. Согласно текущему рейтингу скорости интернета по странам (*2021 Internet Speeds by Country*), Казахстан обходит все страны Центральной Азии как по скорости широкополосного интернета (63.28), так и по скорости сотового интернета (31.74) [Internet Speeds by Country, 2021].

«Отчёт о развитии человечества»

countries ranked as follows: Kazakhstan – 78.9 percent, Uzbekistan – 52.3 percent, Kyrgyzstan – 38 percent, Tajikistan – 22 percent, and Turkmenistan – 21.3 percent [UNDP, 2020a]. By mobile phone subscription, Turkmenistan leads with 162.9 (per 100 people), followed by Kazakhstan (142), Kyrgyzstan (122.6), Tajikistan (111.5) and Uzbekistan (75.9) [UNDP, 2020b]. *Internet Accessibility Index*, another global ranking that compares average internet speed, the cost and affordability, ranked Kazakhstan 43rd (out of 169) with an impressive score of 82.45, while the rest of Central Asia ranked outside 100: Uzbekistan (112th), Kyrgyzstan (110th), Tajikistan (131st) and Turkmenistan (161st) [Internet Accessibility Index, 2021]. However, both Kazakhstan and Kyrgyzstan are among the top-10 countries by the lowest cost of the 1GB mobile data.

Beyond Internet speed and affordability, the World Intellectual Property Organization (WIPO)'s *Global Innovation Index 2021* evaluates the overall state of Information and communication technologies (ICTs) infrastructure. By this particular aspect, Kazakhstan ranked highest in the regions (29th), followed by Uzbekistan (65th), Kyrgyzstan (82nd) and Tajikistan (123rd) [WIPO, 2021]. According to

2020 года (*Human Development Report*), обновляемой Программой развития ООН, представляет, в том числе, и детальные данные, касающиеся интернета в мире. Так, по общему количеству интернет-пользователей в процентном соотношении от общего населения, страны Центральной Азии расположились в таком порядке: Казахстан – 78.9 %, Узбекистан – 52.3 %, Кыргызстан – 38 %, Таджикистан – 22 % и Туркменистан – 21.3 % [UNDP, 2020a]. По количеству абонентов сотовой связи лидирует Туркменистан 162.9 (на 100 человек), за которых следуют Казахстан (142), Кыргызстан (122.6), Таджикистан (111.5) и Узбекистан (75.9) [UNDP, 2020b]. По «Индексу доступности интернета» (*Internet Accessibility Index*) – еще одному глобальному рейтингу, который сравнивает среднюю скорость интернета, его стоимость и доступность – Казахстан занял 43-е место из 169 с довольно высоким общим баллом (82.45), в то время как все остальные страны Центральной Азии не попали в сотню: Узбекистан (112-е место), Кыргызстан (110-е место), Таджикистан (131-е место) и Туркменистан (161-е место) [Internet Accessibility Index, 2021]. Однако, и Казахстан, и Кыргызстан попали в десятку стран

the *Human Development Report 2020* Quality of human development data, which, among other things, provides data for ICT infrastructure in schools, 89 percent of primary and secondary schools in Uzbekistan have access to the Internet, as opposed to 41 (primary) and 44 (secondary) percent in Kyrgyzstan [UNDP, 2021c]. Increasing partnership on ICT services and infrastructure development was among the priorities highlighted in the *Turkic Vision 2040* [Turkkon.org, 2021] – the cooperation and development strategy of the newly-established Organizations of Turkic states, as three Central Asian states – Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan – are full members of the organization, while Turkmenistan is an observer.

The ongoing global pandemic accelerated the introduction of the 5G technology, as 57 new countries already introduced them by the end of 2020, extending the global coverage to 17 percent [GSMA, 2021b]. As for the Central Asian region, the Chinese technology giant Huawei had already been testing the 5G networks in Kazakhstan and Uzbekistan since 2019, with plans to introduce it to Tajikistan as well, making 5G one of the pillars of the Chinese infrastructure investments in the region [Hashimova, 2020]. In April 2021, Ucell, one of the leading mobile operators in Uzbekistan, launched the pilot 5G services in Tashkent based on Huawei infrastructure [Ucell, 2021]. In November 2021, the Kazakh mobile operator Kcell announced their extensive collaboration plan with Ericsson, another global giant in 5G technology, with an intention to launch the pre-commercial 5G launch in Turkistan in December 2021 [Ericsson.com, 2021].

References

1. Bacchi, U. (2020). Lockdowns have hit people without internet access the hard-

THE COVID-19 PANDEMIC RADICALLY TRANSFORMS OUR INTERNET USE, THE WAY WE WORK, COMMUNICATE AND ENTERTAIN OURSELVES, BRINGING IN MORE INTENSE ONLINE COMMUNICATIONS, DIGITAL WORK AND EDUCATION PLATFORMS, STREAMING SERVICES AND ONLINE GAMES

ПАНДЕМИЯ COVID-19 РАДИКАЛЬНО МЕНЯЕТ НАШУ ПРИВЫЧКУ ПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРНЕТОМ, МАНЕРУ РАБОТЫ, ОБЩЕНИЯ И РАЗВЛЕЧЕНИЙ, ВСЕ БОЛЬШЕ ВОВЛЕКАЯ АКТИВНУЮ ОНЛАЙН КОММУНИКАЦИЮ, ЦИФРОВУЮ ЗАНЯТОСТЬ, ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПЛАТФОРМЫ, СТРИМИНГОВЫЕ СЕРВИСЫ И ОНЛАЙН ИГРЫ

с самой низкой стоимостью 1 Гб сотовых данных.

В отличие от скорости и доступности интернета, «Глобальный индекс инноваций» 2021 года (*Global Innovation Index*) Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС) оценивает, в том числе, и общее состояние инфраструктуры информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Согласно этому аспекту Казахстан занимает 29-е место, Узбекистан – 65-е, Кыргызстан – 82-е и Таджикистан – 123-е [WIPO, 2021]. Согласно «Отчёту о развитии человечества» 2020 года, который также представляет данные об ИКТ инфраструктуре в школах, 89 % начальных и средних школ в Узбекистане имеют доступ в интернет, а в Кыргызстане эти цифры составляют 41 % для начальных школ и 44 % для средних школ [UNDP, 2021c]. Укреплению сотрудничества в сфере услуг ИКТ и развитию инфраструктуры было уделено особое место в программе «Тюркское видение – 2040» [Turkkon.org, 2021] – стратегии сотрудничества в недавно созданной Организации тюркских государств, полноценными членами которой являются три центральноазиатских государства – Казахстан, Кыргызстан и Узбекистан, в то время как у Туркменистана – статус наблюдателя.

Продолжающаяся глобальная пандемия также ускорила внедрение технологии 5G, так как еще 57 стран уже ввели ее к концу 2020 года, расширив глобальное покрытие до 17 % [GSMA, 2021b]. В Центральной Азии китайский технологический гигант Huawei уже приступил с 2019 года к тестированию 5G сетей в Казахстане и Узбекистане, планируя расширение технологии и на территории Таджикистана, сделав, таким образом,

THE TOTAL NUMBER OF INTERNET USERS AS A PERCENTAGE OF POPULATION, CENTRAL ASIAN COUNTRIES RANKED AS FOLLOWS: KAZAKHSTAN – 78.9 PERCENT, UZBEKISTAN – 52.3 PERCENT, KYRGYZSTAN – 38 PERCENT, TAJIKISTAN – 22 PERCENT, AND TURKMENISTAN – 21.3 PERCENT

ПО ОБЩЕМУ КОЛИЧЕСТВУ ИНТЕРНЕТ-ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ПРОЦЕНТНОМ СООТНОШЕНИИ ОТ ОБЩЕГО НАСЕЛЕНИЯ, СТРАНЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РАСПОЛОЖИЛИСЬ В ТАКОМ ПОРЯДКЕ: КАЗАХСТАН – 78.9 %, УЗБЕКИСТАН – 52.3 %, КЫРГЫЗСТАН – 38 %, ТАДЖИКИСТАН – 22 % И ТУРКМЕНИСТАН – 21.3 %

est. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/coronavirus-curbs-people-without-internet>. Accessed on 04.12.2021.

- Ericsson.com (2021). Kcell and Ericsson announced a new stage of strategic co-operation. Retrieved from <https://www.ericsson.com/ru/press-releases/3/2021/10/kcell-ericsson>. Accessed on 04.12.2021.
- GSMA (2021a). Mobile for Development. Retrieved from <https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/>. Accessed on 04.12.2021.
- GSMA (2021b). The State of Mobile Internet Connectivity 2021. Retrieved from <https://www.gsma.com/r/wp-content/uploads/2021/09/The-State-of-Mobile-Internet-Connectivity-Report-2021.pdf>. Accessed on 03.12.2021.
- Hashimova, U. (2020). Before and Beyond 5G: Central Asia's Huawei Connections. The Diplomat. Retrieved from <https://thediplomat.com/2020/02/before-and-beyond-5g-central-asias-huawei-connections/>. Accessed on 04.12.2021.
- Internet Accessibility Index (2021). Retrieved from <https://www.broadbandchoices.co.uk/features/internet-accessibility-index>. Accessed on 03.12.2021.
- Internet Speeds by Country (2021). World Population Review. Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/internet-speeds-by-country>. Accessed on 03.12.2021.
- Koeze, E., Popper, N. (2020). The Virus Changed the Way We Internet. The New York Times. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2020/04/12/technology/coronavirus-internet.html>.

технологии 5G одним из важных составляющих инфраструктурных инвестиций Китая в регионе [Хашимова, 2020]. В апреле 2021 года Ucell – один из ведущих операторов сотовой связи в Узбекистане, запустил в Ташкенте пилотный сервис 5G, основанной на инфраструктуре Huawei [Ucell, 2021]. В ноябре 2021 года казахстанский оператор сотовой связи Kcell объявил о планах долгосрочного сотрудничества с компанией Ericsson, еще одним глобальным гигантом в области 5G технологий, с намерением запустить в декабре 2021 года предкоммерческие услуги 5G в городе Туркестане [Ericsson.com, 2021].

Источники:

- Баччи, У. (2020). Самый тяжелый удар локдаунов приходится на людей без доступа к интернету. World Economic Forum. Доступно по адресу: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/coronavirus-curbs-people-without-internet>. Дата обращения: 04.12.2021.
- Ericsson.com (2021). Kcell и Ericsson объявляют о новом этапе стратегического сотрудничества. Доступно по адресу: <https://www.ericsson.com/ru/press-releases/3/2021/10/kcell-ericsson>. Дата обращения: 04.12.2021.
- GSMA (2021a). Мобильная версия для разработки. Доступно по адресу: <https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/>. Дата обращения: 04.12.2021.
- GSMA (2021b). Состояние подключения к мобильному Интернету в 2021 году. Доступно по адресу: <https://www.gsma.com/r/wp-content/uploads/2021/09/The-State-of-Mobile-Internet-Connectivity-Report-2021.pdf>. Дата обращения: 03.12.2021.
- Хашимова, У. (2020). До и после 5G: связи Huawei в Центральной Азии. The Diplomat. Доступно по адресу: <https://thediplomat.com/2020/02/before-and-beyond-5g-central-asias-huawei-connections/>. Дата обращения: 04.12.2021.
- Internet Accessibility Index (2021). Индекс доступности Интернета. Доступно по адресу: <https://www.broadbandchoices.co.uk/features/internet-accessibility-index>. Дата обращения: 03.12.2021.
- Internet Speeds by Country (2021). Мировой обзор народонаселения. Доступно по адресу: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/internet-speeds-by-country>. Дата обращения: 03.12.2021.
- Кёзе & Поппер (2020). Вирус изменил

nytimes.com/interactive/2020/04/07/technology/coronavirus-internet-use.html. Accessed on 04.12.2021.

9. Mobile Connectivity Index (2021). GSMA. Retrieved from <https://www.mobileconnectivityindex.com/#year=2019>. Accessed on 04.12.2021.
10. Richards, E., Aspegren, E., Mansfield, E. (2021). A year into the pandemic, thousands of students still can't get reliable WiFi for school. The digital divide remains worse than ever. USA Today. Retrieved from <https://www.usatoday.com/story/news/education/2021/02/04/covid-online-school-broadband-internet-laptops/3930744001/>. Accessed on 03.12.2021.
11. Roese, J. (2021). COVID-19 exposed the digital divide. Here's how we can close it. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2021/01/covid-digital-divide-learning-education/>. Accessed on 04.12.2021.
12. The Inclusive Internet Index (2021). Economist Intelligence Unit. Retrieved from <https://theinclusiveinternet.eiu.com/explore/countries/performance>. Accessed on 03.12.2021.
13. Turkkon.org (2021). Turkic World Vision – 2040. Organizations of Turkic states. Retrieved from <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>. Accessed on 03.12.2021.
14. Ucell (2021). Ucell launches 5G in Tashkent. Retrieved from https://ucell.uz/en/myucell/press_srv/Ucell_launches_5G_in_Tashkent. Accessed on 04.12.2021.
15. UNCTAD (2021). Global e-commerce jumps to \$26.7 trillion, COVID-19 boosts online sales. United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from <https://unctad.org/news/global-e-commerce-jumps-267-trillion-covid-19-boosts-online-sales>. Accessed on 04.12.2021.
16. UNDP (2020a). Internet users, total (% of population). Human Development Report 2020. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/indicators/43606>. Accessed on 04.12.2021.
17. UNDP (2020b). Mobile phone subscriptions (per 100 people). Human Development Report 2020. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/indicators/46006>. Accessed on 04.12.2021.
18. UNDP (2020c). Human Development Report 2020. Retrieved from <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>. Accessed on 04.12.2021.
19. WIPO (2021). Global Innovation Index 2021. World Intellectual Property Organization. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf. Accessed on 04.12.2021.

**AS FOR THE CENTRAL
ASIAN REGION,
THE CHINESE
TECHNOLOGY
GIANT HUAWEI
HAD ALREADY
BEEN TESTING THE
5G NETWORKS IN
KAZAKHSTAN AND
UZBEKISTAN SINCE
2019, WITH PLANS
TO INTRODUCE IT
TO TAJIKISTAN AS
WELL, MAKING 5G
ONE OF THE PILLARS
OF THE CHINESE
INFRASTRUCTURE
INVESTMENTS IN THE
REGION**

**В ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ КИТАЙСКИЙ
ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ
ГИГАНТ HUAWEI
УЖЕ ПРИСТУПИЛ
С 2019 ГОДА К
ТЕСТИРОВАНИЮ 5G
СЕТЕЙ В КАЗАХСТАНЕ
И УЗБЕКИСТАНЕ,
ПЛАНИРУЯ
РАСШИРЕНИЕ
ТЕХНОЛОГИИ И
НА ТЕРРИТОРИИ
ТАДЖИКИСТАНА,
СДЕЛАВ, ТАКИМ
ОБРАЗОМ,
ТЕХНОЛОГИЮ 5G
ОДНИМ ИЗ ВАЖНЫХ
СОСТАВЛЯЮЩИХ
ИНФРАСТРУКТУРНЫХ
ИНВЕСТИЦИЙ КИТАЯ
В РЕГИОНЕ**

наши интернет-манеры. The New York Times. Доступно по адресу: <https://www.nytimes.com/interactive/2020/04/07/technology/coronavirus-internet-use.html>. Дата обращения: 04.12.2021.

9. Mobile Connectivity Index (2021). GSMA. Доступно по адресу: <https://www.mobileconnectivityindex.com/#year=2019>. Дата обращения: 04.12.2021.
10. Ричардс, Э., Аспегрен, Э., Мэнсфилд, Э. (2021). Через год после начала пандемии тысячи школьников не имеют доступ к стабильной беспроводной сети в школах. USA Today. Доступно по адресу: <https://www.usatoday.com/story/news/education/2021/02/04/covid-online-school-broadband-internet-laptops/3930744001/>. Дата обращения: 03.12.2021.
11. Розе, Дж. (2021). COVID-19 выявил цифровой раскол. World Economic Forum. Доступно по адресу: <https://www.weforum.org/agenda/2021/01/covid-digital-divide-learning-education/>. Дата обращения: 04.12.2021.
12. The Inclusive Internet Index (2021). Economist Intelligence Unit. Доступно по адресу: <https://theinclusiveinternet.eiu.com/explore/countries/performance>. Дата обращения: 03.12.2021.
13. Turkkon.org (2021). Видение тюркского мира - 2040. Организации тюркских государств. Доступно по адресу: <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>. Дата обращения: 03.12.2021.
14. Ucell (2021). Ucell запустил 5G в Ташкенте. Доступно по адресу: https://ucell.uz/en/myucell/press_srv/Ucell_launches_5G_in_Tashkent. Дата обращения: 04.12.2021.
15. UNCTAD (2021). Глобальная электронная коммерция достигла \$26.7 трлн. Доступно по адресу: <https://unctad.org/news/global-e-commerce-jumps-267-trillion-covid-19-boosts-online-sales>. Дата обращения: 04.12.2021.
16. UNDP (2020a). Всего интернет-пользователей (% населения). Доклад о человеческого развитии 2020. Доступно по адресу: <http://hdr.undp.org/en/indicators/43606>. Дата обращения: 04.12.2021.
17. UNDP (2020b). Абонентская плата за мобильную связь (на 100 человек). Доклад о человеческого развития 2020. Доступно по адресу: <http://hdr.undp.org/en/indicators/46006>. Дата обращения: 04.12.2021.
18. UNDP (2020c). Доклад о человеческого развитии 2020. Доступно по адресу: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>. Дата обращения: 04.12.2021.
19. WIPO (2021). Глобальный инновационный индекс 2021 г. Доступно по адресу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf. Дата обращения: 04.12.2021.

THE ROLE OF NATURAL GAS TRANSFER IN TURKMENISTAN-CHINA ENERGY COOPERATION

DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

РОЛЬ ТРАНСПОРТИРОВКИ ПРИРОДНОГО ГАЗА В ТУРКМЕНО-КИТАЙСКОМ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ

China, which has become a world giant in economic terms and an important power in international politics, is an energy-dependent country. Beijing imports natural gas by sea in the form of liquefied natural gas (LNG) and with pipelines in order to meet its growing energy needs. China, the world's largest natural gas importer, realized 47,7 billion cubic meters (bcm) of natural gas through pipeline and 84,8 bcm of natural gas through LNG in 2019 [BP Statistical Review, 2019]. Beijing's LNG imports account for 62% (29% Australia, 9% Qatar, 7% Malaysia, 5% Indonesia, 3% Papua New Guinea, 3% Russia and 7% others) of the total, and pipeline imports, account for 38% (25% Turkmenistan, 5% Kazakhstan, 4% Uzbekistan, 3% Burma) [Eia.gov, 2020]. In this context, while Australia stands out as the LNG leader among Chinese natural gas suppliers, Turkmenistan comes to the fore in transportation via pipeline.

China, which imports most of its natural gas from Australia, has decided to stop its natural gas purchases from that country after the Prime Minister Scott Morrison called for an investigation into the origin of the coronavirus [Asiainancial.com, 2021]. On the other hand, Washington is always likely to endanger China's maritime trade, due to the superiority

BEIJING IMPORTS NATURAL GAS BY SEA IN THE FORM OF LIQUEFIED GAS (LNG) AND WITH PIPELINES IN ORDER TO MEET ITS GROWING ENERGY NEEDS

ПЕКИН ИМПОРТИРУЕТ ПРИРОДНЫЙ ГАЗ ПО МОРЮ В ВИДЕ СНИЖЕННОГО ПРИРОДНОГО ГАЗА (СПГ) И ПО ТРУБОПРОВОДАМ, ЧТОБЫ УДОВЛЕТВОРИТЬ СВОИ РАСТУЩИЕ ПОТРЕБНОСТИ В ЭНЕРГИИ

Китай, который стал мировым гигантом в экономическом плане и важной державой в международной политике, является энергетически зависимой страной. Пекин импортирует природный газ по морю в виде сжиженного природного газа (СПГ) и по трубопроводам, чтобы удовлетворить свои растущие потребности в энергии. Китай, крупнейший в мире импортер природного газа, реализовал 47,7 млрд кубометров (куб.м) природного газа по трубопроводам и 84,8 млрд куб.м природного газа через СПГ в 2019 году [Статистический обзор BP, 2019]. Импорт СПГ в Пекин составляет 62% (29% Австралия, 9% Катар, 7% Малайзия, 5% Индонезия, 3% Папуа-Новая Гвинея, 3% Россия и 7% другие страны) от общего объема, а трубопроводный импорт составляет 38%. (25% Туркменистан, 5% Казахстан, 4% Узбекистан, 3% Бирма) [Eia.gov, 2020]. В этом контексте, в то время как Австралия выделяется как лидер СПГ среди поставщиков природного газа в Китай, Туркменистан выходит на передний план в транспортировке по трубопроводам.

Китай, который импортирует большую часть своего природного газа из Австралии, решил прекратить закупку природного газа из Австралии после того, как премьер-ми-

of the USA in the seas and its allies along the coasts of Southeast Asia. This situation becomes even more likely when considering the rivalry between the USA and China. For these reasons, energy pipelines passing over the Eurasian continent gain great importance in terms of energy security. Within this framework, the strategic importance of Turkmenistan, which is located in the Eurasian region and is a country rich in natural gas, is increasing.

According to the British Petroleum (BP) Statistical Review, Turkmenistan is the world's fourth-largest natural gas giant with proven natural gas reserves of 19,5 trillion cubic meters, after Russia (38 trillion cubic meters), Iran (32 trillion cubic meters) and Qatar (24,7 trillion cubic meters). Thus, Turkmenistan accounts for 9,8% of the world's proven natural gas reserves [BP Statistical Review, 2019]. Due to its geographical location, Turkmenistan exports its rich natural gas reserves to Russia through pipelines built during the Soviet period, to Iran to meet the needs of the northern part of Iran, and to China, which needs energy. Turkmenistan is a closed country that follows a neutral policy in the region and is not involved in most of the integration processes.

нистр Скотт Моррисон призвал к расследованию происхождения коронавируса [Asiafinancial.com, 2021]. С другой стороны, Вашингтон всегда может поставить под угрозу морскую торговлю Китая из-за превосходства США на море и их союзников на побережье Юго-Восточной Азии. Эта ситуация становится еще более вероятной, если учесть соперничество между США и Китаем. По этим причинам энергетические трубопроводы, проходящие через Евразийский континент, приобретают большое значение с точки зрения энергетической безопасности. В этих рамках возрастает стратегическое значение Туркменистана, который расположен в евразийском регионе и является страной, богатой природным газом.

Согласно статистическому обзору British Petroleum (BP), Туркменистан является четвертым по величине гигантом природного газа в мире с доказанными запасами природного газа в 19,5 трлн куб.м после России (38 трлн куб.м), Ирана (32 трлн куб.м) и Катар (24,7 трлн куб. м). Таким образом, на Туркменистан приходится 9,8% мировых доказанных запасов природного газа [Статистический обзор BP, 2019]. Благодаря своему географическому положению, Туркменистан экспортирует

Turkmenistan's coming to the forefront in China's energy security is directly related to Beijing's increasing energy demand. For instance, China's natural gas production was 177,6 bcm, while its consumption was equal to 307,3 bcm in 2019 [BP Statistical Review, 2019]. China needs to expand its access to international energy suppliers to fill the widening gap between China's domestic natural gas production and demand, because its own energy reserves are insufficient. In this context, energy cooperation between China, which needs energy, and neutral Turkmenistan, which is not affected by any foreign actor, global and regional conditions, is even more important in the framework of energy security.

The Beijing administration is investing heavily in processing Turkmen resources and transporting them to China. In 2009, Turkmenistan obtained a 3 billion dollars loan from the China Development Bank to develop the Galkynysh gas field, and an additional 4,1 billion dollars two years later [Sands, 2017]. At the same time, China National Petroleum Corporation (CNPC) secured 10 billion dollars to production sharing agreement (PSA) for the Galkynysh field in 2009 and CNPC also has PSA for Bagtyyarlyk, which covers various gas fields including Saman-Depe and Altyn Asr. Under the Galkynysh PSA, Turkmenistan is planned to export 30 bcm per year to China for 30 years. However, the two countries aim to deliver annual gas deliveries of up to 65 bcm per year. It is anticipated that 30 bcm of natural gas will come from Galkynysh, while the rest will come from Bagtyyarlyk PSA and other Turkmen sources [Sands, 2017].

In line with these goals, the Central Asia-China gas pipeline, which is approximately 7 thousand kilometers long, was opened with line A in 2009 in order to ensure the energy security of China and meet its huge energy

IN THIS CONTEXT, WHILE AUSTRALIA STANDS OUT AS THE LNG LEADER AMONG CHINESE NATURAL GAS SUPPLIERS, TURKMENISTAN COMES TO THE FORE IN TRANSPORTATION VIA PIPELINE

В ЭТОМ КОНТЕКСТЕ, В ТО ВРЕМЯ КАК АВСТРАЛИЯ ВЫДЕЛЯЕТСЯ КАК ЛИДЕР САПГ СРЕДИ ПОСТАВЩИКОВ ПРИРОДНОГО ГАЗА В КИТАЙ, ТУРКМЕНИСТАН ВЫХОДИТ НА ПЕРЕДНИЙ ПЛАН В ТРАНСПОРТИРОВКЕ ПО ТРУБОПРОВОДАМ

свои богатые запасы природного газа в Россию по трубопроводам, построенным в советский период, в Иран для удовлетворения потребностей северной части Ирана и в Китай, который нуждается в энергии. Туркменистан - закрытая страна, которая придерживается нейтральной политики в регионе и не участвует в большинстве интеграционных процессов.

Выход Туркменистана на передний план в области энергетической безопасности Китая напрямую связан с растущим спросом Пекина на энергоресурсы. Например, в 2019 году добыча природного газа в Китае составила 177,6 млрд куб.м, тогда как его потребление было равно 307,3 млрд куб.м [Статистический обзор ВР, 2019]. Китаю необходимо расширить свой доступ к международным поставщикам энергии, чтобы заполнить увеличивающийся разрыв между внутренней добычей природного газа в Китае и спросом на него, поскольку его собственные запасы энергии недостаточны. В этом контексте энергетическое сотрудничество между Китаем, которому нужна энергия, и нейтральным Туркменистаном, на который не влияют никакие иностранные акторы, глобальные и региональные условия, даже более важно в рамках энергетической безопасности.

Администрация Пекина вкладывает большие средства в переработку туркменских ресурсов и их транспортировку в Китай. В 2009 году Туркменистан получил кредит в 3 млрд долларов от Китайского банка развития для разработки газового месторождения Галкыныш и еще 4,1 млрд долларов два года спустя [Сандс, 2017]. В то же время Китайская национальная нефтяная корпорация (CNPC) получила 10 млрд долларов по соглашению о разделе продукции (СРП) для месторождения Галкыныш в 2009

needs, and to diversify the energy policy of Central Asian countries. The two branches of the Central Asia-China natural gas pipeline extending to China start from Turkmenistan, and the other branches continue with the pipelines in Uzbekistan and Kazakhstan. 185 kilometers of the pipeline is located in Turkmenistan, 529 kilometers in Uzbekistan, 1,300 kilometers in Kazakhstan and approximately 5 thousand kilometers in China. With the opening of the Line B in 2010 and the Line C in 2014, the total annual capacity of the pipeline reached 55 bcm, while the total annual capacity of the two lines started in Turkmenistan was 40 bcm. In addition to these three parallel lines (A, B, and C) it is expected to increase the pipeline capacity by adding another branch (Line D) with an annual capacity of 25 bcm [Begenjov, 2018]. With the addition of the 25 bcm natural gas section, the annual natural gas transport capacity between the two countries will reach 80 bcm per year. Line D is planned to run from the Galkynysh gas field in Turkmenistan to the Chinese border through Uzbekistan, Tajikistan and Kyrgyzstan.

However, it should be said that such a natu-

году, а у CNPC также есть СРП по Багтыярлыку, которое охватывает различные газовые месторождения, включая Саман-Депе и Алтын Аср. В рамках СРП «Галкыныш» Туркменистан планирует экспортировать 30 млрд куб.м в год в Китай в течение 30 лет. Однако две страны стремятся обеспечить ежегодные поставки газа до 65 млрд куб.м в год. Ожидается, что 30 млрд куб.м природного газа будет поступать из Галкыныша, а остальная часть будет поступать из СРП Багтыярлык и других туркменских источников [Сандс, 2017].

В соответствии с этими целями в 2009 году был открыт газопровод Средняя Азия-Китай протяженностью около 7 тысяч километров с линией А, чтобы обеспечить энергетическую безопасность Китая и удовлетворить его огромные потребности в энергии, а также диверсифицировать энергетическую политику стран Центральной Азии. Две ветки газопровода Средняя Азия-Китай, идущие в Китай, начинаются из Туркменистана, а другие ответвления продолжают трубами в Узбекистане и Казахстане. 185 километров газопровода расположены в Туркменистане,

ral gas movement in Central Asia is a disturbing situation for Russia which also carries natural gas to China, and for countries that export LNG to the same destination. In order to diversify its natural gas imports, China started to import natural gas from Russia through the "Power of Siberia" pipeline from Russia in December 2019, in addition to importing natural gas through pipelines from Central Asia and Burma. Under the agreement, Russia will supply 5 bcm of gas in 2020, 10 bcm in 2021, 15 bcm in 2022, gradually increasing the annual volume year on year to 38 bcm in 2025 [Dmitrieva, et.al, 2019]. This will make Russia one of the major natural gas suppliers to China in the future, besides Australia and Turkmenistan.

Dr. Keun-Wook Paik, an expert on Sino-Russian oil and gas cooperation, said that China was making great efforts to boost its economy of natural gas supply from Central Asia and announced that the Chinese government is inclined to increase the capacity of the Central Asia-China

TURKMENISTAN'S COMING TO THE FOREIGHT IN CHINA'S ENERGY SECURITY IS DIRECTLY RELATED TO BEIJING'S INCREASING ENERGY DEMAND

ВЫХОД ТУРКМЕНИСТАНА НА ПЕРЕДНИЙ ПЛАН В ОБЛАСТИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КИТАЯ НАПРЯМУЮ СВЯЗАН С РАСТУЩИМ СПРОСОМ ПЕКИНА НА ЭНЕРГОРЕСУРСЫ

529 километров в Узбекистане, 1300 километров в Казахстане и примерно 5 тысяч километров в Китае. С открытием линии В в 2010 году и линии С в 2014 году общая годовая мощность трубопровода достигла 55 млрд куб.м, в то время как общая годовая мощность двух линий, запущенных в Туркменистане, составила 40 млрд куб.м. В дополнение к этим трем параллельным линиям (А, В и С) ожидается увеличение пропускной способности трубопровода за счет добавления еще одной ветки (линия D) с годовой пропускной способностью 25 млрд куб.м [Бегенжов, 2018]. С добавлением 25 млрд кубометров природного газа ежегодная пропускная способность по транспортировке природного газа между двумя странами достигнет 80 млрд куб.м в год. Линия D планируется пройти от газового месторождения Галкыныш в Туркменистане до границы с Китаем через Узбекистан, Таджикистан и Кыргызстан.

Однако следует сказать, что такое

pipeline from 55 bcm to 85 bcm [Asiainancial.com, 2021]. In this context, it is possible to say that while the competition between Russia and Turkmenistan is observed for the Chinese natural gas market, on the other hand, LNG suppliers are in a separate competition with pipeline suppliers. By 2025, when Russian natural gas transportation reaches an annual capacity of 38 bcm, Turkmenistan will reach the maximum capacity of 80 bcm, and the competition between the two countries will reach the top.

As a result, it is noteworthy that China is reaching the targeted stage in its energy cooperation with Turkmenistan and expanding the scope of cooperation even more. In addition, it can be observed that the Beijing government carries out a successful energy diversification policy by adding Russia to its natural gas import route and establishing a competition policy between supplier countries. On the other hand, for Turkmenistan, the energy cooperation with China is an important project in diversifying its natural gas policy after the problems experienced on the route of Russia and Iran in natural gas exports. For Beijing, which has started to stop its purchases from Australia due to China's deteriorating relationship with that country energy cooperation with the Central Asian market, especially Turkmenistan, comes to the fore in diversifying its energy policy and ensuring energy security, and this means that this cooperation will grow even more.

References

1. Annayev D. (2020). Iran Attempts to Spin Major Ruling on Gas Payments to Turkmenistan. Retrieved from https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2020/07/07/feature-01. Accessed on 31.10.2021.
2. Atai F., Azizi H. (2012). The Energy Factor in Iran-Turkmenistan Relations. *Iranian Studies*. Vol. 45. No. 6. pp. 745-758.
3. Begenjov B. (2018). Turkmenistan's Energy Policy. Master's Thesis. Istanbul: Istanbul University.
4. Begjanov A. (2021). Turkmenistan's Energy Exportation Deals with Iran. *International Academic Journal*. Vol. 5. No. 1. pp. 69-80.
5. BP.com (2019). BP Statistical Review. Retrieved from <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>. Accessed on 09.09.2021.
6. Ismaylov E., Budak T. (2014). Turkmenistan's Energy Policy in the Post-Independence Period. *Bilgi Strateji*.

движение природного газа в Средней Азии является тревожной ситуацией для России, которая также поставляет природный газ в Китай, и для стран, экспортирующих СПГ в то же место назначения. В целях диверсификации импорта природного газа Китай начал импортировать природный газ из России через трубопровод «Сила Сибири» из России в декабре 2019 года, помимо импорта природного газа из Центральной Азии и Бирмы. Согласно соглашению, Россия поставит 5 млрд куб.м газа в 2020 году, 10 млрд куб.м в 2021 году, 15 млрд куб.м в 2022 году, постепенно увеличивая годовой объем до 38 млрд куб.м в 2025 году [Дмитриева и др., 2019]. Это сделает Россию одним из основных поставщиков природного газа в Китай в будущем, помимо Австралии и Туркменистана.

Доктор Кеун-Ук Пайк, эксперт по китайско-российскому нефтегазовому сотрудничеству, сказал, что Китай прилагает большие усилия для стимулирования своей экономики за счет поставок природного газа из Центральной Азии и объявил, что правительство Китая склонно увеличить трубопровод Центральная Азия-Китай с 55 до 85 млрд куб.м [Asiainancial.com, 2021]. В этом контексте можно сказать, что в то время как конкуренция между Россией и Туркменистаном наблюдается на китайском рынке природного газа, с другой стороны, поставщики СПГ находятся в отдельной конкуренции с поставщиками трубопроводов. К 2025 году, когда мощность транспортировки российского природного газа достигнет 38 млрд куб.м в год, Туркменистан выйдет на максимальную мощность 80 млрд куб.м, конкуренция между двумя странами достигнет максимума.

В заключении следует отметить, что Китай выходит на целевой этап своего энергетического сотрудничества с Туркменистаном и еще больше расширяет масштабы сотрудничества. Кроме того, можно отметить, что правительство Пекина проводит успешную политику диверсификации энергетики, добавляя Россию к своему маршруту импорта природного газа и устанавливая политику конкуренции между странами-поставщиками. С другой

Vol. 6. No. 11. pp. 29-49.

7. Kanapiyanova Z. (2021). Bringing Turkmen Gas to the European Market: Trans-Caspian Gas Pipeline. Eurasian Research Institute. E-bulletin. No. 323.
8. Orient.tm (2021). Iran Hopes to Purchase Turkmen Gas to Prevent Energy Shortages in Winter. Retrieved from <https://orient.tm/en/post/34888/iran-hopes-purchase-turkmen-gas-prevent-energy-shortages-winter>. Accessed on 30.10.2021.
9. Pannier B. (2021). Turkmen-Iranian Relations Warm Ahead of Winter. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-iran-gas-deal/31537314.html>. Accessed on 31.10.2021.

стороны, для Туркменистана энергетическое сотрудничество с Китаем является важным проектом в диверсификации его газовой политики после проблем, возникших на маршруте экспорта природного газа в Россию и Иран. Для Пекина, который начал прекращать закупки из Австралии из-за ухудшения отношений Китая с Австралией, сотрудничество в области энергетики с центральноазиатским рынком, особенно с Туркменистаном, выходит на первый план в деле диверсификации его энергетической политики и обеспечения энергетической безопасности, а это означает,

THE BEIJING ADMINISTRATION IS INVESTING HEAVILY IN PROCESSING TURKMEN RESOURCES AND TRANSPORTING THEM TO CHINA

**АДМИНИСТРАЦИЯ
ПЕКИНА
ВКЛАДЫВАЕТ
БОЛЬШИЕ
СРЕДСТВА В
ПЕРЕРАБОТКУ
ТУРКМЕНСКИХ
РЕСУРСОВ И ИХ
ТРАНСПОРТИРОВКУ
В КИТАЙ**

что это сотрудничество будет расти еще больше.

Источники

1. Asiafinancial.com (2021). Китай обращается к Туркменистану за газом, оставляя позади Австралию. Доступно по адресу: <https://www.asiafinancial.com/china-turns-to-turkmenistan-for-gas-thumbs-nose-at-australia>. Дата обращения: 06.12.2021.
2. Бегенжов Б. (2018). Энергетическая политика Туркменистана. Магистерская дипломная работа. Стамбул: Стамбульский университет.
3. BP.com (2019). Статистический обзор BP. Доступно по адресу: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>. Дата обращения: 09.09.2021.
4. Дмитриева А. и др., (2019). Россия начала поставки газа в Китай через «Силу Сибири». Доступно по адресу: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/120219-russia-starts-gas-deliveries-to-china-via-power-of-siberia>. Дата обращения: 06.12.2021.
5. Eia.gov (2020). Краткое содержание странового анализа: Китай. Доступно по адресу: https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf. Дата обращения: 06.12.2021.
6. Сандс Г. (2017). Китай стремится увеличить импорт энергоносителей из Туркменистана. Доступно по адресу: <https://eurasianet.org/china-striving-to-boost-energy-imports-from-turkmenistan>. Дата обращения: 06.12.2021.

THE ORGANIZATION OF THE TURKIC STATES AND TURKMENISTAN: NEUTRALITY VS OPENNESS

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ОРГАНИЗАЦИЯ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ И ТУРКМЕНИСТАН: НЕЙТРАЛИ- ТЕТ И ОТКРЫТОСТЬ

The 8th summit of the Turkic Council held in Istanbul on November 11-12, 2021 became the milestone event setting the organization's future and vision for further cooperation. Among the most headline decisions made on the event were changing the name of the organization to the Organization of the Turkic States (OTS) and the adoption of a «Vision Document» for the next two decades. The participants of the event also signed several other documents outlining the main strategies and prospects of the organization. The event was attended by the Presidents of member-states Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey, Uzbekistan as well as the Hungarian Prime Minister Viktor Orbán and the President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimukhamedov for the first time as an observer member [Anadolu Agency, 2021a].

Turkmenistan's step toward taking part in the organization was viewed by the member-states as major progress because this country has always been very cautious when it comes to participating in regional organizations. A more active stance of Turkmenistan in relation to the OTS would be considered as a significant

**A MORE ACTIVE
STANCE OF
TURKMENISTAN
IN RELATION TO
THE OTS WOULD
BE CONSIDERED
AS A SIGNIFICANT
CONSOLIDATION OF
THE ORGANIZATION**

**БОЛЕЕ АКТИВНАЯ
ПОЗИЦИЯ
ТУРКМЕНИСТАНА
В ОТНОШЕНИИ
ОТС БУДЕТ
РАССМАТРИВАТЬСЯ
КАК СУЩЕСТВЕННОЕ
УКРЕПЛЕНИЕ
ОРГАНИЗАЦИИ**

Состоявшийся 11-12 ноября 2021 года в Стамбуле 8-й саммит Тюркского совета стал знаковым событием, определившим будущее организации и видение дальнейшего сотрудничества между ее членами. Среди наиболее громких решений, принятых на мероприятии, было изменение названия организации на Организацию тюркских государств (ОТС) и принятие «Документа о видении» на следующие два десятилетия. Также участники мероприятия подписали ряд других документов, определяющих основные стратегии и перспективы организации. В мероприятии впервые приняли участие президенты государств-членов Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана, а также премьер-министр Венгрии Виктор Орбан и президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов в качестве члена-наблюдателя [Anadolu Agency, 2021a].

Шаг Туркменистана к участию в организации был расценен государствами-членами как большой прогресс, потому что эта страна всегда была очень осторожна, когда дело касалось участия в региональных организациях. Более активная по-

consolidation of the organization and Turkmenistan's willingness to become an observer member was understood as a positive sign. Moreover, Turkish President Recep Tayyip Erdogan paid a two-day official visit to Ashgabat two weeks after the summit on November 27, 2021, to attend the 15th Summit of Heads of Member States of the Economic Cooperation Organization (ECO) at the invitation of Turkmenistan's President Gurbanguly Berdimukhamedov. During the talks, the Presidents discussed all aspects of Turkey-Turkmenistan relations and steps aimed at further enhancing the cooperation between the two countries in various areas, including the cooperation within the framework of the OTS [Hurriyetdailynews.com, 2021].

The attempts of Turkic states to motivate Turkmenistan to become an active member of the OTS are understandable. Turkmenistan is located along the strategically important transport routes connecting Turkey with Cen-

зиция Туркменистана в отношении ОТГ будет рассматриваться как существенное укрепление организации, а готовность Туркменистана стать членом-наблюдателем была воспринята участниками как очень положительный знак. Кроме того, президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган нанес двухдневный официальный визит в Ашхабад через две недели после саммита 27 ноября 2021 года для участия в 15-м саммите глав государств-членов Организации экономического сотрудничества (ОЭС) по приглашению президента Туркменистана, Гурбангулы Бердымухамедова. В ходе переговоров президенты обсудили все аспекты турецко-туркменских отношений и шаги, направленные на дальнейшее углубление сотрудничества между двумя странами в различных сферах, в том числе сотрудничество в рамках ОТГ [Hurriyetdailynews.com, 2021].

Попытки тюркских государств и, в част-

tral Asia. Greater openness of Turkmenistan and a more liberal stance regarding cooperation with neighboring countries would be highly beneficial for the development of Turkmenistan and regional cooperation. But will Turkmenistan abandon the isolationist paradigm that it has been following for many years and take steps towards strengthening ties with its regional partners within the framework of OTS?

Turkmenistan stood at the origins of the CIS and was among the countries that signed the Alma-Ata Declaration on December 21, 1991, which was one of the founding documents of the CIS [Cis.minsk.by, 2021]. At the beginning of its period of independence, Turkmenistan actively cooperated with other former Soviet states, which greatly facilitated the transition

**TURKMENISTAN IS
LOCATED ALONG
THE STRATEGICALLY
IMPORTANT
TRANSPORT ROUTES
CONNECTING TURKEY
WITH CENTRAL ASIA**

**ТУРКМЕНИСТАН
РАСПОЛОЖЕН НА
СТРАТЕГИЧЕСКИ
ВАЖНЫХ
ТРАНСПОРТНЫХ
МАРШРУТАХ,
СВЯЗЫВАЮЩИХ
ТУРЦИЮ СО
СРЕДНЕЙ АЗИЕЙ**

ности, Турции мотивировать Туркменистан стать активным членом ОТГ, понятны. Туркменистан расположен на стратегически важных транспортных маршрутах, связывающих Турцию со Средней Азией. Большая открытость Туркменистана и более либеральная позиция в отношении сотрудничества с соседними странами были бы очень полезны для развития Туркменистана и регионального сотрудничества. Но откажется ли Туркменистан от изоляционистской парадигмы, которой он придерживается в течение многих лет, и предпримет шаги по укреплению связей со своими региональными партнерами в рамках ОТГ?

Туркменистан стоял у истоков СНГ и был среди стран, подписавших 21 декабря 1991 года Алма-Атинскую декларацию, которая была одним из основополагающих документов СНГ [Cis.minsk.by, 2021]. В начале периода независимости Туркменистан активно сотрудничал с другими бывшими советскими республиками, что значительно облегчило переход к рыночной экономике. Однако несколько лет спустя Туркменистан постепенно стал все больше отдаляться от региональных постсоветских форматов сотрудничества, склоняясь к автаркии. Например, Туркменистан был единственной постсоветской страной, не считая трех прибалтийских государств, которая не подписывала ЗСТ между бывшими советскими республиками. В августе 2005 г. Туркменистан стал первой страной, отказавшейся от полноправного членства в СНГ и получившей статус ассоциированного члена-наблюдателя [Cisstat.com, 2021]. Туркменистан не входил в число стран, подписавших догово-

to the market economy. However, a few years later Turkmenistan gradually started to become more and more detached from regional Post-Soviet cooperation schemes. For instance, Turkmenistan was the only Post-Soviet country, not counting the three Baltic states, that did not sign the FTA among former Soviet states. In August 2005, Turkmenistan became the first country to renounce its full membership in the CIS and received the status of an associated observer member [Cisstat.com, 2021]. Turkmenistan was not among the countries that signed the treaty on the establishment of the Eurasian Economic Community (EurAsEC) in October 2000, in Astana [Evrases.com, 2021]. Subsequently, it also firmly refused the offer to join the Eurasian integration actively pushed forward by Belarus, Kazakhstan, and Russia, which finally became the Eurasian Economic Union (EAEU). Turkmenistan has never intended to become a member of the Shanghai Cooperation Organization (SCO), while all of its neighboring countries and major partners were either members of the SCO or had the status of observer. Hence, we can see that Turkmenistan has been consistently following an isolationist policy, which it regards as "neutrality" and considers as a backbone of its foreign policy. On the request of Turkmenistan, on December 12, 1995, the UN General Assembly Resolution adopted a resolution calling on the UN to respect and maintain the neutrality of Turkmenistan [UN, 1995]. The neutrality is therefore an important pillar of Turkmenistan, which is celebrated as a national holiday and perceived as national pride [Da Silva Bezerra, 2021]. Interestingly, the priority of neutrality of Turkmenistan has been maintained throughout the presidential terms of both

**TURKMENISTAN
AND THE OTS HAVE
BEEN PUTTING
EFFORTS TO MOVE
IN OPPOSITE
DIRECTIONS**

**ПРИЛАГАЕМЫЕ
УСИЛИЯ
ТУРКМЕНИСТАН И
ОТГ НА ПРОТЯЖЕНИИ
НЕСКОЛЬКИХ
ПОСЛЕДНИХ ЛЕТ ПО
СВОЕЙ СУТИ БЫЛИ
НАПРАВЛЕННЫ В
ПРОТИВОПОЛОЖНЫЕ
СТОРОНЫ**

вор о создании Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС) в октябре 2000 года в Астане [Evrases.com, 2021]. Впоследствии он также категорически отказался от предложения присоединиться к евразийской интеграции, активно продвигаемой Беларусью, Казахстаном и Россией, которая в итоге стала Евразийским экономическим союзом (ЕАЭС). Туркменистан никогда не намеревался стать членом Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), в то время как все его соседние страны и основные партнеры были либо членами ШОС, либо имели статус наблюдателя. Таким образом, мы видим, что Туркменистан последовательно проводит изоляционистскую политику, которую он характеризует как "нейтралитет" и считает одной из основ своей внешней политики. По просьбе Туркменистана 12 декабря 1995 года Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН приняла резолюцию, призывающую ООН уважать и сохранять нейтралитет Туркменистана [ООН, 1995]. Таким образом, нейтралитет является важной опорой политики Туркменистана, которая отмечается как национальный праздник и даже воспринимается как одним из значимых национальных достижений [Да Силва Безерра, 2021]. Интересно, что приоритет нейтралитета Туркменистана был и сохраняется на протяжении всего президентского правления как бывшего президента Сапармурада Ниязова, так и нынешнего президента Гурбангулы Бердымухамедова.

ОТГ, основанная в 2009 году, является межправительственной организацией, целью которой является продвижение всестороннего сотрудничества между тюркоязыч-

the former president, Saparmurad Niyazov, and the current president Gurbanguly Berdimukhamedov.

Founded in 2009, the OTS is an intergovernmental organization that is aimed at promoting comprehensive cooperation among Turkic-speaking states. Since the moment of its foundation, the organization has been very active in promoting fruitful cooperation in a wide range of areas among its member-states, and the 8th summit of the organization summarized the further development prospects and priorities of the organization. Namely, one of the documents adopted by the members of the organization at the summit was the «Vision of the Turkic World - 2040». This strategic document serves as a roadmap for deepening cooperation between Turkic states for the next two decades in areas such as security, transport, and customs, information and communication technologies, energy, tourism, health care, envi-

ными государствами. С момента своего основания организация очень активно продвигала плодотворное сотрудничество в широком спектре сфер между своими государствами-членами, и 8-й саммит организации подвел итоги дальнейшего развития, обозначив приоритеты организации. В частности, одним из документов, принятых членами организации на саммите, стало «Видение тюркского мира – 2040». Этот стратегический документ служит дорожной картой для углубления сотрудничества между тюркоязычными государствами на следующие два десятилетия в таких областях, как безопасность, транспорт и таможня, информационные и коммуникационные технологии, энергетика, туризм, здравоохранение, окружающая среда, сельское хозяйство, культура, образование и наука, молодежь и спорт, работа с диаспорами и т.д. [Anadolu Agency, 2021a].

ronment, agriculture, culture, education, and science, youth and sports, work with diasporas [Anadolu Agency, 2021a].

Hence, we can see that Turkmenistan and the OTS have been putting efforts to move in opposite directions. Shortly after gaining independence, Turkmenistan has embarked on a policy of acute neutrality avoiding binding agreements and cooperation frameworks almost at any cost. At the same time, for Turkmenistan isolationism was not a major obstacle for resolving vitally important issues and building lucrative cooperation schemes based on bilateral negotiations with all of its neighbors and regional economic partners, including Russia, China, and Turkey. The OTS in turn has been acting largely as a uniting factor providing a common framework for cooperation and reconciling frictions between the member-states. The organization provides a common ground for cooperation stemming from a common identity.

It is clear that the full membership of Turkmenistan in the OTS will increasingly be viewed as a valuable goal for the OTS members to pursue and for Turkmenistan to renounce for the sake of staying in line with its neutrality principle. It is worth mentioning that Turkmenistan is also important in terms of the realization of the project Trans-Caspian East-West-Middle Corridor Initiative shortly named "The Middle Corridor", which connects Turkey with China, passing through the Caucasus, Caspian Sea, and Central Asia. The possible active involvement of Turkmenistan in the OTS could be viewed as an important prerequisite for the implementation of the project and the enhancement of cooperation among Turkic states. Therefore, we can expect a period of

THE FULL MEMBERSHIP OF TURKMENISTAN IN THE OTS WILL INCREASINGLY BE VIEWED AS A VALUABLE GOAL FOR THE OTS MEMBERS TO PURSUE AND FOR TURKMENISTAN TO RENOUNCE

ПОЛНОПРАВНОЕ ЧЛЕНСТВО ТУРКМЕНИСТАНА В ОТГ БУДЕТ ВСЕ БОЛЬШЕ РАССМАТРИВАТЬСЯ КАК ОДНА ИЗ ЖЕЛАЕМЫХ ЧЛЕНАМИ ОТГ ЦЕЛЕЙ, А ТУРКМЕНИСТАН, СКОРЕЕ ВСЕГО, БУДЕТ СТАРАТЬСЯ ОТКАЗЫВАТЬСЯ ОТ ПОЛНОПРАВНОГО УЧАСТИЯ В ОРГАНИЗАЦИИ

Таким образом, мы видим, что прилагаемые усилия Туркменистаном и ОТГ на протяжении нескольких последних лет по своей сути были направлены в противоположные стороны. Вскоре после обретения независимости Туркменистан начал политику строгого нейтралитета, практически любой ценой избегая обязывающих соглашений и рамок сотрудничества. В то же время для Туркменистана изоляционизм не был серьезным препятствием для решения жизненно важных вопросов и построения выгодных форматов сотрудничества, основанных на двусторонних договоренностях со всеми своими соседями и региональными экономическими партнерами, включая Россию, Китай и Турцию. ОТГ, в свою очередь, в значительной степени действует как объединяющий фактор, обеспечивающий общие рамки для сотрудничества и урегулирования разногласий между государствами-членами. Организация обеспечивает общую основу для сотрудничества, вытекающую из общей культурно-исторической идентичности.

Ясно, что полноправное членство Туркменистана в ОТГ будет все больше рассматриваться как одна из желаемых членами ОТГ целей, а Туркменистан, скорее всего, будет стараться отказываться от полноправного участия в организации ради сохранения принципа нейтралитета. Стоит отметить, что Туркменистан также важен с точки зрения реализации проекта Транскаспийского коридора Восток-Запад-Средний коридор, сокращенно называемого "Средний коридор", который соединяет Турцию с Китаем, проходя через Кавказ, Каспийское море и Среднюю

active negotiations between the OTS member-states and Turkmenistan in the near future, and its principles of strict neutrality will be under pressure from various sides.

References

1. Aa.com.tr (2021a). Turkic grouping to change its name to Organization of Turkic States: Turkish foreign minister. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkic-grouping-to-change-its-name-to-organization-of-turkic-states-turkish-foreign-minister/2418130>. Accessed on 11.11.2021.
2. Aa.com.tr (2021b). The Istanbul Declaration of the Organization of Turkic States adopted. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/ru/мир/мир/принята-стамбульская-декларация-организации-тюркских-государств/2419572>. Accessed on 01.12.2021.
3. Cis.minsk.by (2021). Alma-Ata Declaration. Retrieved from <https://cis.minsk.by/page/178/alma-atinskaa-deklaracia-g-alma-ata-21-dekabra-1991-goda>. Accessed on 01.12.2021.
4. Cisstat.com (2021). Countries of the Commonwealth of Independent States. Retrieved from <http://www.cisstat.com/rus/ciscountry1.htm#:~:text=C%20августа%202005%20года%20Туркменистан,в%20состав%20СНГ%20входила%20Грузия.&text=25%20декабря%202005%20года%20к%20этой%20организации%20присоединился%20>

Азию. Активное участие Туркменистана в ОТГ можно было бы рассматривать как важную предпосылку для реализации проекта и расширения сотрудничества между тюркоязычными государствами. Поэтому в ближайшее время можно ожидать периода активных переговоров между странами-членами ОТГ и Туркменистаном, а его принципы строгого нейтралитета будут испытывать давление с разных сторон.

Источники

1. Aa.com.tr (2021a). Тюркский совет поменял свое название на Организацию тюркских государств. Доступно по адресу: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkic-grouping-to-change-its-name-to-organization-of-turkic-states-turkish-foreign-minister/2418130>. Дата обращения: 11.11.2021.
2. Aa.com.tr (2021b). Кыргызстан примет свыше 340 этнических кыргызов, бежавших из Афганистана в Таджикистан. Доступно по адресу: <https://www.aa.com.tr/ru/мир/мир/принята-стамбульская-декларация-организации-тюркских-государств/2419572>. Дата обращения: 01.12.2021.
3. Cis.minsk.by (2021). Алма-Атинская декларация. Доступно по адресу: <https://cis.minsk.by/page/178/alma-atinskaa-deklaracia-g-alma-ata-21-dekabra-1991-goda>. Дата обращения: 01.12.2021.

Eurasia.expert

Узбекистан. Accessed on 01.12.2021.

5. Da Silva Bezerra, Valdir (2021). Broken dreams in Ashkhabad: An overview of Turkmenistan's post-independence political contradictions and the challenges of Central Asian migrants in Russia. *Eurasian Research Journal* 3 (1): 63-79.
 6. Evrazes.com (2021). The Eurasian Economic Community. Retrieved from <http://www.evrazes.com/about/history>. Accessed on 01.12.2021.
 7. Hurriyetaidailynews.com (2021). President Erdogan visits Turkmenistan to attend the ECO summit. Retrieved from <https://www.hurriyetaidailynews.com/president-erdogan-visits-turkmenistan-to-attend-eco-summit-169688>. Accessed on 30.11.2021.
 8. United Nations (1995). Resolutions adopted by the General Assembly. [On the report of the First Committee (A/50/601) 50/80. Maintenance of international security. Permanent neutrality of Turkmenistan. Retrieved from https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/50/80&Lang=E. Accessed on 30.11.2021.
-
4. Cisstat.com (2021). Страны Содружества Независимых Государств. Доступно по адресу: <http://www.cisstat.com/rus/ciscountry1.htm#:~:text=C%20августа%202005%20года%20Туркменистан,в%20состав%20СНГ%20вошла%20Грузия.&text=25%20>

декабря%202005%20года%20к%20этой%20организации%20присоединился%20Узбекистан. Дата обращения: 01.12.2021.

5. Da Silva Bezerra, V. (2021). Broken dreams in Ashkhabad: An overview of Turkmenistan's post-independence political contradictions and the challenges of Central Asian migrants in Russia [Разбитые мечты в Ашхабаде: обзор политических противоречий Туркменистана после обретения независимости и проблем мигрантов из Центральной Азии в России]. *Eurasian Research Journal* 3 (1): 63-79.
6. Evrazes.com (2021). Евразийское экономическое сообщество. Доступно по адресу: <http://www.evrazes.com/about/history>. Дата обращения: 01.12.2021.
7. Hurriyetaidailynews.com (2021). Президент Эрдоган посетил Туркменистан для участия в саммите ОЭС. Доступно по адресу: <https://www.hurriyetaidailynews.com/president-erdogan-visits-turkmenistan-to-attend-eco-summit-169688>. Дата обращения: 30.11.2021.
8. United Nations (1995). Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей. [По докладу Первого комитета (A/50/601) 50/80. Обеспечение международной безопасности. Постоянный нейтралитет Туркменистана. Доступно по адресу: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/50/80&Lang=E. Дата обращения: 30.11.2021.

HOW DOES EMISSIONS TRADING WORK: LESSONS FOR EURASIAN COUNTRIES

VIKTOR KARVATSKYY

UKRAINIAN CONSULTING FIRM ADASTRA
AGENCY DEVELOPMENT DIRECTOR

УКРАИНСКАЯ КОНСАЛТИНГОВАЯ
ФИРМА ADASTRA AGENCY
ДИРЕКТОР РАЗВИТИЯ

КАК РАБОТАЕТ ТОРГОВЛЯ ЭМИССИОННЫМИ КВОТАМИ: УРОКИ ДЛЯ СТРАН ЕВРАЗИИ

Given a recent global environmental conference COP26 in Glasgow, themes related to decarbonization were frequently approached by media, expert groups, and governmental circles during the last few weeks. Whereas decarbonization is an inevitable choice to be made by the global community to reach stated goals of the Paris Climate Agreement of 2015, the understanding of how decarbonization should work is equally crucial as determination to the carbon-neutral world itself. Within so-called Nationally Determined Contributions [UNFCCC, 2021], pledges Paris Agreement countries make to comply with their obligations, emissions trading is considered an effective way to deal with growing greenhouse gases emissions.

In 2021 China launched its own national emissions trading system, giving start to the world's largest emissions market. Such a decision from Beijing raises questions for other Eurasian countries, which lessons can they derive from the experience of the European Union and China in this realm. Up to now, only three Asian countries (Kazakhstan, South Korea, and China) have presented their national emissions trading schemes.

Nevertheless, this number is about

**SUCH A DECISION
FROM BEIJING
RAISES QUESTIONS
FOR OTHER
EURASIAN
COUNTRIES, WHICH
LESSONS CAN THEY
DERIVE FROM THE
EXPERIENCE OF THE
EUROPEAN UNION
AND CHINA IN THIS
REALM**

**ТАКОЕ РЕШЕНИЕ
ПЕКИНА ВЫЗЫВАЕТ
ВОПРОСЫ У ДРУГИХ
ЕВРАЗИЙСКИХ
СТРАН, КАКИЕ
УРОКИ ОНИ МОГУТ
ИЗВЛЕЧЬ ИЗ ОПЫТА
ЕВРОПЕЙСКОГО
СОЮЗА И КИТАЯ В
ЭТОЙ СФЕРЕ**

Учитывая недавнюю глобальную экологическую конференцию COP26 в Глазго, в последние несколько недель к темам, связанным с декарбонизацией, часто обращались средства массовой информации, группы экспертов и представители правительств. В то время как декарбонизация — это неизбежный путь развития мирового сообщества для достижения поставленных целей в Парижском климатическом соглашении 2015 года, понимание того, как декарбонизация должна работать, столь же важно для углеродно-нейтрального мира, как и решимость действовать. В рамках так определяемых на национальном уровне вкладов [РКИК ООН, (2021)], обещаний стран Парижского соглашения по соблюдению своих обязательств, торговля эмиссионными квотами считается эффективным способом борьбы с растущими выбросами парниковых газов.

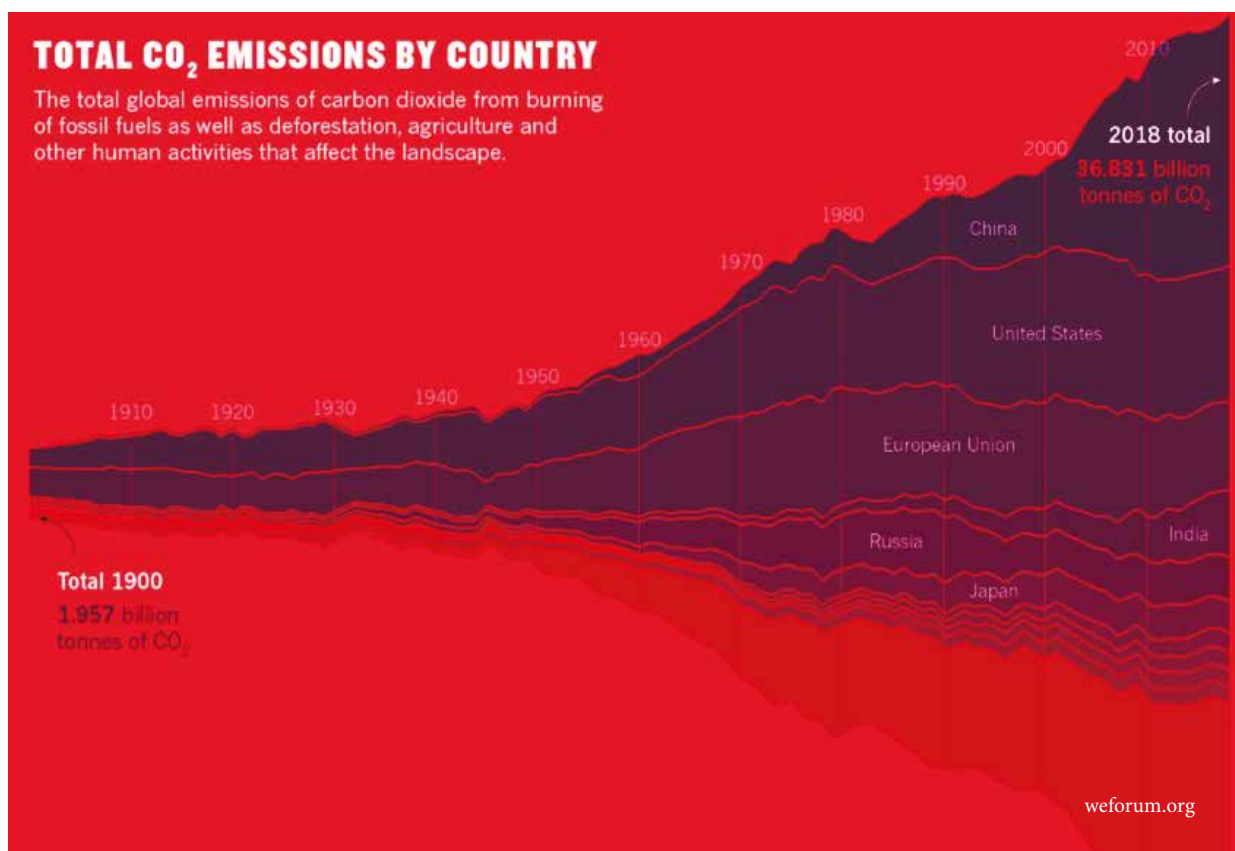
В 2021 году Китай запустил собственную национальную систему торговли эмиссионными квотами, положив начало крупнейшему в мире рынку квот. Такое решение Пекина вызывает вопросы у других евразийских стран, какие уроки они могут извлечь из опыта Ев-

to grow. This year Ukrainian environment minister stated the desire of Kyiv to implement emissions trading in 2025, following the Ukrainian recent law adoption on emissions monitoring, reporting, and verification. Moreover, Pakistan was making significant progress in ETS creation. Under the Pakistan Climate Change Act of 2017, the Ministry of Climate Change was named responsible for creating a national GHG emissions register. In 2019 the Ministry published a draft overview on carbon pricing instruments in Pakistan. Some scholars emphasize the opportunities that Chinese ETS may open to Islamabad (e.g., purchasing cheaper carbon credits in Pakistan by Chinese enterprises).

Furthermore, an idea of emissions trading is now under consideration in Turkey, Thailand, Vietnam, and Indonesia. Jakarta, a major global exporter of thermal coal, is rumoured to announce its ETS in 2022. According to major media agencies such as Reuters, the Indonesian president signed a regulation on carbon trading, which remains still undis-

ропейского Союза и Китая в этой сфере. На данный момент только три азиатские страны (Казахстан, Южная Корея и Китай) представили свои национальные схемы торговли эмиссионными квотами.

Тем не менее, это число будет расти. В этом году министр окружающей среды Украины заявил о желании Киева начать торговлю эмиссионными квотами в 2025 году, в связи с недавним принятием Украиной закона о мониторинге, отчетности и верификации выбросов. Более того, Пакистан добился значительного прогресса в создании национальной системы эмиссионных квот. В соответствии с Законом Пакистана об изменении климата от 2017 года Министерство по изменению климата было назначено ответственным за создание национального реестра выбросов парниковых газов. В 2019 году министерство опубликовало проект обзора инструментов ценообразования на выбросы диоксида углерода в Пакистане. Некоторые аналитики подчеркивают возможности, которые китайский

closed for the public.

All these countries will face the problem of adequately implementing emissions trading. The questions are, what does emission trading mean, how does this sort of market work and if it is such a role model?

To begin with, a clear division is made between instruments for pursuing environmental goals into two major groups: command-and-control (foreseeing uniform laws or regulatory mechanisms) and market-based instruments such as subsidies, carbon tax, and emission trading schemes.

When prioritizing market-based ways over command-and-control ones, one usually uses the following arguments. Whereas adverse environmental effects of polluting enterprises are their common feature, each group of firms has different marginal abatement costs (cost of greenhouse gases reduction per one tonne), budget for implementing pollution control technologies, and ability to change production processes. In other words, market mechanisms grant enterprises much-needed flexibility to self-adjust their behavior without executing a uniform order from the national environmental agency.

From an economic point of view, market instruments inherently have an opportunity of choice for a producer. If abatement of one tonne, which can be made in many ways such as filter instalment, costs less than tax per one tonne, a firm has every reason to do it. Furthermore, it will permanently keep in mind other ways to cut emissions because fewer emissions mean more profit. Besides, if an enterprise has very high short-turn abatement costs, it may decide to pay more taxes and undertake abatement measures in the long run. WAPM (weak axiom of profit-maximization) works properly in this regard.

The emissions trading system may

**THE QUESTIONS
ARE, WHAT DOES
EMISSION TRADING
MEAN, HOW DOES
THIS SORT OF
MARKET WORK AND
IF IT IS SUCH A ROLE
MODEL?**

**ВОЗНИКАЕТ ВОПРОС:
ЧТО ОЗНАЧАЕТ
ТОРГОВЛЯ
ЭМИССИОННЫМИ
КВОТАМИ, КАК
РАБОТАЕТ ТАКОЙ
РЫНОК И ЯВЛЯЕТСЯ
ЛИ ОН ОБРАЗЦОМ
ДЛЯ ПОДРАЖАНИЯ?**

опыт может открыть для Исламабада (например, покупка более дешевых углеродных кредитов в Пакистане китайскими предприятиями).

Кроме того, идея торговли эмиссионными квотами сейчас рассматривается в Турции, Таиланде, Вьетнаме и Индонезии. По слухам, Джакарта, крупный мировой экспортер энергетического угля, анонсирует свою национальную систему в 2022 году. По сообщениям крупных СМИ, таких как Reuters, президент Индонезии уже подписал постановление о торговле эмиссионными квотами, которое до сих пор не разглашается для общественности.

Все эти страны столкнутся с проблемой корректной реализации идеи торговли эмиссионными квотами.

Возникает вопрос: что означает торговля эмиссионными квотами, как работает такой рынок и является ли он образцом для подражания?

Проводится четкое разделение инструментов для достижения экологических целей на две основные группы: командно-административные (предусматривающие единые образные законы или механизмы регулирования) и рыночные инструменты, такие как субсидии, налог на выбросы углерода и схемы торговли эмиссионными квотами.

Для обоснования большей эффективности рыночных методов над командно-административными обычно используются следующие аргументы. В то время как неблагоприятное воздействие на окружающую среду предприятий, загрязняющих окружающую среду, является их общей чертой, каждая группа компаний имеет разные предельные затраты на сокращения выбросов (стоимость сокращения выбросов парниковых газов на одну тонну), бюджет на внедрение технологий борьбы с загрязнением и

be considered more efficient than a carbon tax, as it foresees an actual market for emission allowances. Just like tax per one tonne of GHG, one permit certifies polluter's right to emit one tonne of CO₂, SO₂, etc. Permits themselves become a commodity, which can be traded on an open market with other enterprises. Whereas in some systems, price caps, limiting the minimum and the maximum price, were implemented, commonly a price for one allowance is set by market internal and external logic.

The regulating body sets a cap of the total permissible emissions amount in an emission trading system for a given year. Within subsequent years, a cap is subject to gradual reductions, permanently granting incentives to enterprises to adjust economic behaviour. Unlike a carbon tax, which foresees only one choice of making/not making emissions, emissions trading provides more room for flexibility. If an enterprise ends up with extra permits due to abatement, it may sell allowances or bank them for other years. Via banking, a polluting agent obtains a chance either to use it in the future, consequently making less abatement, or just sell it later at a higher

↗ способность изменять производственные процессы. Другими словами, рыночные механизмы предоставляют предприятиям столь необходимую гибкость для саморегулирования своего поведения без выполнения единого приказа национального агентства по охране окружающей среды.

С экономической точки зрения, рыночные инструменты имеют в своей основе возможность выбора для производителя. Если снижение выбросов на одну тонну, которое может быть достигнуто разными способами, например установкой фильтра, стоит меньше налога на одну тонну, у фирмы есть все основания действовать. Кроме того, фирма будет постоянно помнить о других способах сокращения выбросов, потому что меньшее количество выбросов означает большую прибыль. Кроме того, если предприятие имеет очень высокие затраты на сокращение выбросов в короткие сроки, оно может решить платить больше налогов и предпринимать меры по снижению выбросов в долгосрочной перспективе. WAPM (слабая аксиома максимизации прибыли) в этом отношении работает безошибочно.

price. Whereas most people agree on the effectiveness of "banking," there are opposite views on "borrowing", using allowances of future years to comply with current year obligations. Some systems, such as the European Union, use borrowing to ensure more flexibility, and some, such as the California model, foresaw only limiting any borrowing in extreme cases.

Namely, the European Union Emissions Trading Scheme (EU ETS) is a suitable example to illustrate the effectiveness of the emissions trading system [Ellerman, 2016]. According to the National Academy of Sciences of the United States [Bayer, 2020], implementing EU ETS helped decrease EU carbon footprint by 1.2 billion tons of CO₂ between 2008 and 2016. This number is equal to half of the reduction, stated to be done by the European Union within the Kyoto Protocol, the forerunner of the Paris Agreement.

Nevertheless, any emissions trading model per se is not a perfect remedy to be copied in any possible situation. For emissions trading models to become efficient, particular emphasis should be given to creating base rules of their functioning [IEA, 2020].

First of all, a complex system of monitoring, reporting, and verification (MRV) of greenhouse gases emissions should be implemented to measure and base environmental policy on real numbers. In the absence of such a system, an enterprise may give some fake or just made-up average numbers, undermining the whole economic rationale behind emissions trading. Furthermore, once an MRV system is implemented, the government should impose high fines per tonne for any fraud or noncompliance with declared emissions data. At the same time, a precise and not approximate measurement for total emissions number is an indispensable element for setting an emissions

EUROPEAN UNION EMISSIONS TRADING SCHEME IS A SUITABLE EXAMPLE TO ILLUSTRATE THE EFFECTIVENESS OF EMISSIONS TRADING

ТОРГОВЛЯ ЭМИССИОННЫМИ КВОТАМИ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ ЯВЛЯЕТСЯ ПОДХОДЯЩИМ ПРИМЕРОМ ДЛЯ ИЛЛЮСТРАЦИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДАННОЙ СИСТЕМЫ

Систему торговли эмиссионными квотами на выбросы можно считать более эффективной, чем налог на выбросы углерода, поскольку она предусматривает наличие реального рынка квот на выбросы. Так же, как налог на одну тонну парниковых газов, одно разрешение удостоверяет право загрязнителя на выброс одной тонны CO₂, SO₂ и т.д. Разрешения сами по себе становятся товаром, которым можно торговать на открытом рынке с другими предприятиями. В то время как в некоторых системах были введены ценовые ограничения, ограничивающие минимальную и максимальную цену, обычно цена одной квоты устанавливается внутренней и внешней логикой рынка.

Регулирующий орган устанавливает ограничение на допустимый объем выбросов в системе торговли эмиссионными квотами на определенный год. В последующие годы ограничение будет постепенно снижаться, что дает предприятиям постоянные стимулы для корректировки экономического поведения. В отличие от налога на выбросы углерода, который предусматривает только один выбор (выбросы или налог), торговля выбросами дает больше возможностей для гибкости. Если предприятие получает дополнительные разрешения в связи с сокращением выбросов, оно может продавать квоты или сохранять их на другие годы. Через так называемый «банкинг» экономический агент, загрязняющий окружающую среду, получает возможность либо использовать квоты в будущем, соответственно уменьшая уровень снижения выбросов, либо просто продать квоту позже по более высокой цене. В то время как большинство людей согласны с эффективностью «банкинга», существуют противоположные взгляды на «заимствование», использова-

cap at an appropriate level.

Speaking of cap, one should keep in mind that the governmental aim in setting such a limit is not to punish enterprises, hoping to get quick results. At the same time, if one places a cap at the "business as usual" level, the system will have no impact on economic agents' behaviour. Besides, cap-and-trade systems worldwide foresee non-identical caps for different industries and even no cap for some. There is no point in equalizing all sectors of the economy, as abatement costs and pace for implementing the change differ. [PwC, 2021]. For example, whereas the electricity sector has many possibilities to become carbon-neutral (solar, wind, biogas, etc.), no credible and safe alternative exists for oil-made kerosene commonly used in the aviation industry. Only in 2021 International Civil Aviation Organisation launched a pilot project for carbon reduction and offset in aviation.

Apart from that, the experience of the China demonstrates the necessity to implement emissions trading in several stages. The "pilot" stage is needed to track possible drawbacks, subjects to further improvement, and give economic industry time and impulse for adaptation, understanding market logics or even conducting abatement before entering the cap-and-trade system (so-called anticipatory abatement).

In the case of Beijing, the "pilot" shed light on the interconnectedness between the ETS and a power market. The whole idea behind the emissions trading in a power sector is to heighten the costs of carbon-intensive coal generation to equalize it with renewables such as wind and solar. So, the lesson to learn is that a carbon price alone is not enough. Apart from discouraging investments into coal, the government should incentivize an output from RES by subsidies, feed-

**NEVERTHELESS,
ANY EMISSIONS
TRADING MODEL
PER SE IS NOT A
PERFECT REMEDY TO
BE COPIED IN ANY
POSSIBLE SITUATION**

**ТЕМ НЕ МЕНЕЕ,
ЛЮБАЯ МОДЕЛЬ
ТОРГОВЛИ
ЭМИССИОННЫМИ
КВОТАМИ САМА ПО
СЕБЕ НЕ ЯВЛЯЕТСЯ
ИДЕАЛЬНЫМ
СРЕДСТВОМ
ДЛЯ ЛЮБОЙ
ВОЗМОЖНОЙ
СИТУАЦИИ**

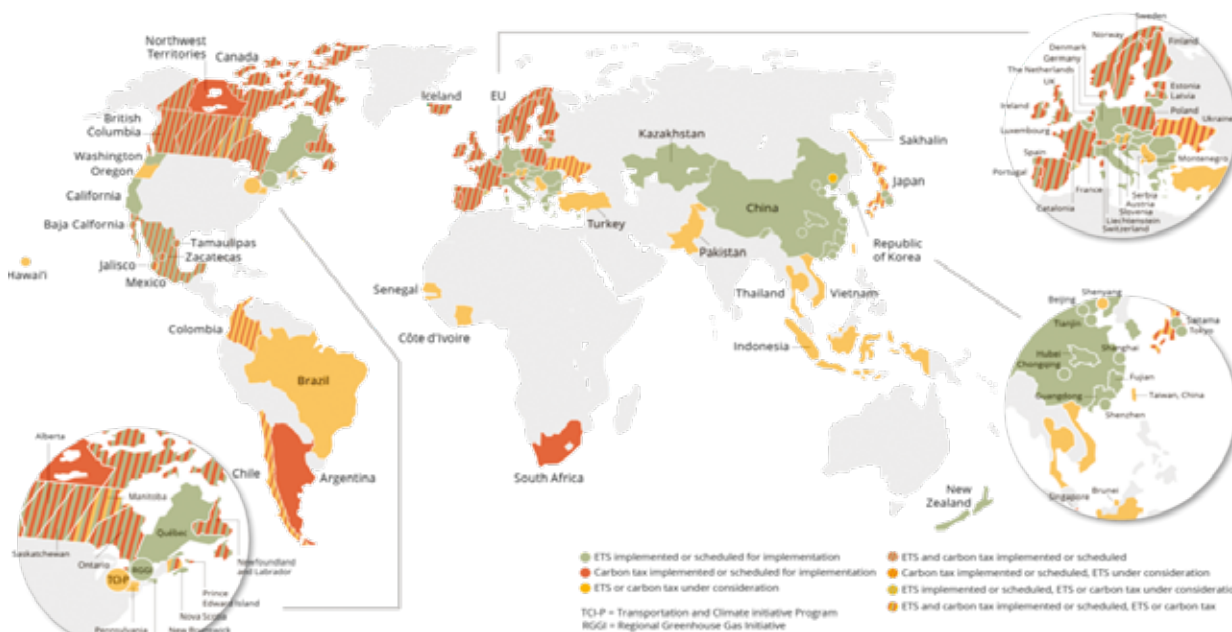

ние резервов будущих лет для выполнения обязательств текущего года. Некоторые системы, такие как система Европейского Союза, используют заимствования для обеспечения большей гибкости, а некоторые, такие как калифорнийская, предусматривают ограниченное заимствования только в крайних случаях.

В частности, Схема торговли эмиссионными квотами Европейского союза (EU ETS) является подходящим примером для иллюстрации эффективности системы торговли эмиссионными квотами [Эллерман, (2016)]. По данным Национальной академии наук США [PNAS, (2020)], внедрение EU ETS помогло снизить углеродный след ЕС на 1,2 миллиарда тонн CO₂ в период с 2008 по 2016 год. Это число равно половине сокращений, которое ЕС должен сделать в рамках Киотского протокола, предшественника Парижского соглашения.

Тем не менее, любая модель торговли эмиссионными квотами сама по себе не является идеальным средством в любой возможной ситуации. Чтобы модели торговли выбросами стали эффективными, особое внимание следует уделять созданию базовых правил их функционирования [МЭА, (2020)].

Прежде всего, необходимо внедрить комплексную систему мониторинга, отчетности и проверки (MRV) выбросов парниковых газов для измерения и обоснования экологической политики на реальных цифрах. В отсутствие такой системы предприятие может давать ложные или просто выдуманные средние значения, что подрывает всю экономическую целесообразность торговли эмиссионными квотами. Кроме того, после внедрения системы MRV правительство должно наложить высокие штрафы за тонну за любое мошенничество или

commons.wikimedia.org

in tariffs, or green auctions.

The other key element for the proper function of emissions trading consists in involving many participants. The more polluting enterprises are engaged, the more tangible environmental benefits the system can bring. A large number of “players” also act as a guarantee against anti-competitive behaviour (e.g., collusion of big firms in a particular field to collapse the allowance price), as if there are many other partakers, a group of some enterprises is unable to distort the market.

Certain economists also use the “transaction costs argument” as a way to create an effective emissions trading system. From the theoretical point of view, the cap-and-trade method, granting firms some decision-making autonomy, is perceived as a way of minimizing unnecessary transaction costs in the form of governmental intervention. Further elaborating on the need for transaction cost reduction, some analysts see the existence of intermediary consulting firms as a positive element in creating an emissions market. Such private consultancies, having more specific skills and knowledge, help regular

несоблюдение заявленных данных о выбросах. В то же время точное, а не приблизительное измерение общего количества выбросов является незаменимым элементом для установления предельного уровня выбросов.

Говоря о лимите, следует иметь в виду, что цель правительства при установлении такого лимита - не наказывать предприятия в надежде получить быстрые результаты. В то же время, если установить ограничение на уровне «бизнес как обычно», система никак не повлияет на поведение экономических агентов. Кроме того, мировые системы торговли эмиссионными квотами предусматривают неидентичные ограничения для разных отраслей и даже отсутствие ограничений для некоторых. Нет смысла уравнивать все сектора экономики, поскольку затраты на борьбу с выбросами и темпы внедрения изменений различаются. [РwC, (2021 г.)]. Например, в то время как у электроэнергетики есть много возможностей стать углеродно-нейтральными (солнечная энергия, ветер, биогаз и т.д.), не существует надежной и безопасной альтернативы нефтяному керосину, обычно используемому в авиа-

firms deal with new markets, thus improving their efficiency as market players.

Finally, even though already mentioned price caps may not always be used, it is vital to understand the intuition behind them to be able to implement them in a time of need. The thing is that emissions trading represents a market with an always constant supply (the cap is set on a fixed level for one year). In a perfect competition market, supply and demand are perceived as interchangeably linked, so that supply changes reflect demand shifts. When supply is fixed, the price may be subject to extreme demand variation, getting extraordinarily high or low. Consequently, one may claim that price caps, meaning regulators' ability to alter supply when prices reach certain levels, are justified.

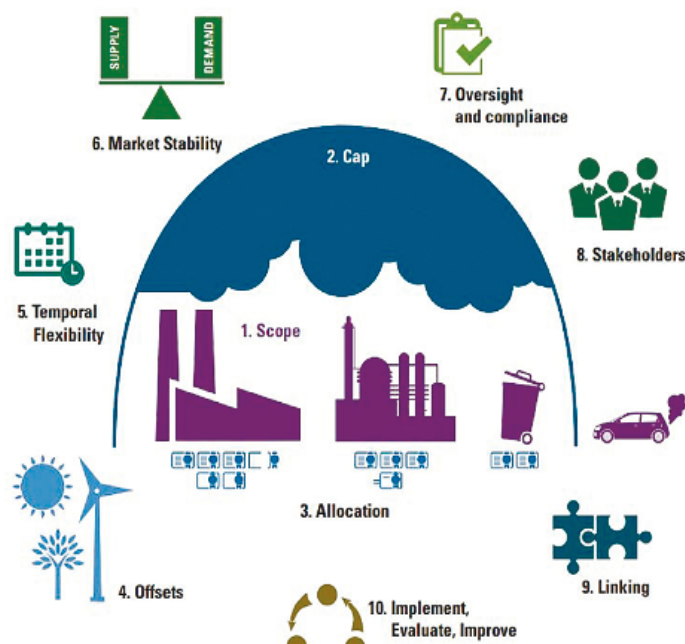
References:

1. Denny, Ellerman, Claudio Marcantonini and Alexandar Zaklan (2016). "The European Union Emissions Trading Scheme: Ten Years and Counting". Retrieved from <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1093/reep/rev014>. Accessed on 02.11.2021.
2. International Energy Agency (2020). Implementing Effective Emissions Trading Systems. Retrieved from <https://www.iea.org/reports/implementing-effective-emissions-trading-systems>. Accessed on 02.11.2021.
3. Patrick Bayer (2020). PNAS, The European Union

ционной промышленности. Только в 2021 году Международная организация гражданской авиации запустила пилотный проект по сокращению выбросов углекислого газа в авиации.

Кроме того, опыт Китая показывает необходимость реализации торговли эмиссионными квотами в несколько этапов. «Пилотный» этап необходим для отслеживания возможных недостатков, подлежащих дальнейшему совершенствованию, а также для того, чтобы дать экономической отрасли время и импульс для адаптации, понимания рыночной логики или даже принятия мер по снижению выбросов до входа в систему ограничения выбросов и торговли (так называемое предварительное снижение выбросов).

В случае Пекина «пилотный этап» раскрыл взаимосвязь между торговлей эмиссионными квотами и рынком электроэнергии. Вся идея торговли эмиссионными квотами в энергетическом секторе состоит в том, чтобы повысить стоимость углеродоемкого угля и уравнивать ее с возобновляемыми источниками энергии, такими как ветер и солнце. Итак, урок, который нужно усвоить, заключается в том, что одной тарификация выбросов углекислого газа недоста-

Emissions Trading System reduced CO2 emissions despite low prices. Retrieved from <https://www.pnas.org/content/117/16/8804>. Accessed on 02.11.2021.

4. PwC International (2021). Emissions trading systems: the opportunities ahead. Retrieved from https://www.pwc.com/gx/en/emissions-trading-systems/pdf/emissions-trading-systems_ieta.pdf. Accessed on 02.11.2021.
5. UNFCCC (2021). Nationally Determined Contributions under the Paris Agreement: Synthesis Report. Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_08E.pdf. Accessed on 02.11.2021.

точно. Помимо сдерживания инвестиций в уголь, правительство должно стимулировать производство ВИЭ с помощью субсидий, зеленых тарифов или зеленых аукционов.

Дополнительный ключевой элемент надлежащего функционирования торговли эмиссионными квотами состоит в привлечении множества участников. Чем больше предприятий, загрязняющих окружающую среду, задействовано, тем более ощутимые экологические выгоды может принести система. Большое количество «игроков» также выступает в качестве гарантии против антиконкурентного поведения (например, сговора крупных фирм в определенной сфере с целью снижения цены разрешений). Если в системе есть много участников, группа нескольких предприятий не в состоянии исказить рынок.

Некоторые экономисты также используют «аргумент транзакционных издержек» как способ создания эффективной системы торговли квотами. С теоретической точки зрения, метод торговли эмиссионными квотами, предоставляющий фирмам некоторую автономию в принятии решений, воспринимается как способ минимизации ненужных транзакционных издержек в форме государственного вмешательства. Продолжая говорить о необходимости сокращения транзакционных издержек, некоторые аналитики рассматривают существование посреднических консалтинговых фирм как положительный элемент в создании рынка эмиссионных квот. Частные консультанты, обладая более конкретными навыками и знаниями, помогают обычным фирмам выходить на новые

рынки, тем самым повышая их эффективность как участников рынка.

Наконец, даже несмотря на то, что уже упомянутые ограничения цен могут использоваться не всегда, очень важно понимать логику, стоящую за ними, чтобы иметь возможность внедрить их в трудную минуту. Дело в том, что торговля эмиссионными квотами представляет собой рынок с постоянно постоянным предложением (лимит устанавливается на фиксированном уровне на один год). На рынке совершенной конкуренции спрос и предложение воспринимаются как взаимозависимые, поэтому изменения предложения отражают изменения спроса. Когда предложение фиксировано, цена может сильно колебаться в зависимости от спроса, становясь чрезвычайно высокой или низкой. Следовательно, можно утверждать, что ценовые ограничения, означающие способность регулирующих органов изменять предложение, когда цены достигают определенных уровней, оправданы.

Источники

1. А. Денни Эллерман, Клаудио Маркантонини и Александар Заклан (2016). «Схема торговли эмиссионными квотами Европейского Союза: десять лет позади». Доступно по адресу: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1093/reep/rev014>. Дата обращения: 02.11.2021.
2. Международное энергетическое агентство (2020). Внедрение эффективных систем торговли эмиссионными квотами. Доступно по адресу: <https://www.iea.org/reports/implementing-effective-emissions-trading-systems>. Дата обращения: 02.11.2021.
3. Патрик Байер (2020). PNAS, Система торговли эмиссионными квотами Европейского союза сократила выбросы CO2, несмотря на низкие цены. Доступно по адресу: <https://www.pnas.org/content/117/16/8804>. Дата обращения: 02.11.2021.
4. РККИ ООН (2021). Определяемые на национальном уровне вклады в соответствии с Парижским соглашением: сводный отчет. Доступно по адресу: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_08E.pdf. Дата обращения: 02.11.2021.
5. PwC International (2021). Системы торговли эмиссионными квотами: возможности впереди. Доступно по адресу: https://www.pwc.com/gx/en/emissions-trading-systems/pdf/emissions-trading-systems_ieta.pdf. Дата обращения: 02.11.2021.

**4 KASIM 2021 TARİHİNDE
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ FEN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH
BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ
DOÇ. DR. YUNUS EMRE TANSÜ
"ORTA ASYA'DA BAĞIMSIZLIK
MÜCADELELERİ" BAŞLIKLİ
ÇEVİRİMİÇİ SEMİNER VERDİ.**

2021 ЖЫЛЫ 4 ҚАРАША КҮНІ
ГАЗІАНТЕП УНИВЕРСИТЕТІ ӨНЕР
ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ ФАКУЛЬТЕТІ ТАРИХ
КАФЕДРАСЫНЫҢ ДОЦЕНТІ, ДОКТОР
ЮНУС ЭМРЕ ТАНСУ «ОРТАЛЫҚ
АЗИЯДАҒЫ ТӘУЕЛСІЗДІК ҮШІН
КҮРЕС» АТТЫ ОНЛАЙН СЕМИНАР
ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in takdim konuşması ile başlayan seminerde Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yunus Emre Tansü, ana hatlarıyla eskiden Türkistan olarak adlandırılan Orta Asya bölgesinin geçmişi ve bölgedeki bağımsızlık mücadeleleri hakkında bilgiler

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзімен басталған семинарда Газиантеп университеті Өнер және ғылым факультеті Тарих кафедрасының доценті, доктор Юнус Эмре Тансу негізінен бұрын Түркістан деп аталған Орталық Азия аймағының тарихы мен аймақтағы тәуелсіздік жолындағы күрестер туралы мағлұмат берді.

Доцент, доктор Таңсу ең алдымен түркі халықтары өмір сүрген аймақ ретінде бүгінгі Орталық Азия аймағының «Түркістан» деп аталғанын айта келе, «Орталық Азия» ұғымын XIX ғасырда орыс ғалымдары қолданғанын жеткізді. Сондай-ақ, орыстар қолданған бұл ұғымның батыс тілдерінде «Central Asia» және түрік тілінде «Orta Asya» деп аударылғанын атап өтті.

Семинардың жалғасында XVI ғасырда Ақсақ Темір мен Шах Исмаилдан кейін Бабырдың бұл аймақты тастап кеткенін, Орта Азияда үлкен аласапыран болып, рулық-тайпалық тәртіптің әлсірегенін түсіндірген доцент, доктор Тансу бір жағынан Хиуа, Қоқан, Бұхара хандықтары, екінші жағынан Қазақ хандығы мен Қырғыз манаптығы құрылғанын тілге тиек етті. Орталық Азия аймағының уақыт өте шығыстан Жоңғар (Қалмұқ) шабуылына ұшырағанын әңгімелей келіп, аймақтың жоңғарларға қарсылығы мен тәуелсіздік күрестеріне тоқталды.

verdi.

Öncelikle günümüz Orta Asya bölgesinin eskiden Türk halklarının yaşadığı bölge olarak "Türkistan" adıyla adlandırıldığını ifade eden Tansü, ancak 19. yüzyılda Rus bilim adamları tarafından bölge için "Merkezi Asya" kavramının kullanıldığını belirtti. Ayrıca Ruslar'ın kullandığı bu kavramın Batı dillerinde "Central Asia" ve Türkçe'ye "Orta Asya" olarak geçtiğini kaydetti.

Seminerin devamında, 16. yüzyılda Timur ve Şah İsmail'den sonra Babür'ün bölgeyi terk etmesiyle beraber Orta Asya'da büyük bir kargaşa çıktığını ve boy, kabile düzenlerinin bozulduğunu anlatan Tansü, bir yandan Hive, Hokand, Buhara hanlıkları, öte yandan Kazak hanlığı ve Kırgız manaplığı kurulduğunu bahsetti. Zaman içinde Orta Asya bölgesinin doğudan Çongar (Kalmuk) saldırısına maruz kaldığını ifade eden Tansü, bölge haklarının Çongarlar'a karşı direniş ve bağımsızlık mücadelelerinden söz etti.

Ancak 19. yüzyılda Ruslar'ın bölgeyi hızlı bir şekilde ele geçirmeye çalışırken, Afganistan üzerinden bölgeye yayılmaya çalışan İngiliz politikalarının etkili olduğunu da belirtti. İngi-

Бірақ XIX ғасырда орыстар аймақты тез басып алуға тырысып жатқанда, Ауғанстан арқылы аймаққа кіруге тырысқан ағылшын саясатының тиімді болғанын да айтты. Ағылшындардың Түркістан географиясындағы хандықтармен экономикалық және саяси қарым-қатынас орнату арқылы Қытай мен Ресейдің сауда саясаттарына қауіп төндіретінін мәлімдеді. XIX ғасырдағы үлкен державалар арасындағы геосаяси ойындардың нәтижесінде Ресейдің Орталық Азия аймағын толығымен жаулап алғанына тоқталған доцент, доктор Тансу Орталық Азиядағы тәуелсіздік үшін күрестің, бір сөзбен айтқанда, ұлттық сана мен ұлттық бірегейліктің әрқашан тоқтамағанын атап өтті.

Семинар соңында доцент, доктор Тансу бүгінгі тәуелсіз Орталық Азия мемлекеттерінің бірлік пен ынтымақта болуының өмірлік маңызы бар екеніне тоқталып, түрік әлемінің жарқын болашағына сенетінін айтып, сөзін аяқтады.

Қатысушылар баяндама тақырыбы бойынша өзара пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмер, нәтижелі семинары үшін доцент, доктор Юнус Эмре Тансүге алғысын білдіріп, осы тақырыпқа

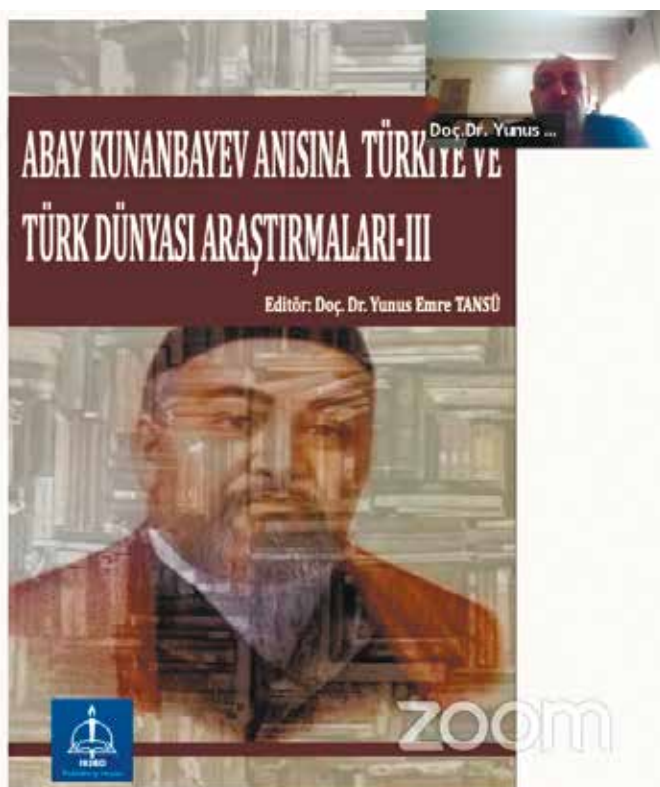

lizler'in Türkistan coğrafyasındaki hanlıklarla ekonomik ve siyasi ilişkiler kurarak, Çin ve Rus ticaret politikalarını tehdit ettiğini ifade etti. 19. Yüzyıldaki büyük güçler arasındaki bölgeye yönelik jeopolitik oyunların Rusya'nın Orta Asya bölgesinin tamamen ele geçirmesiyle sonuçlandığına değinen Tansü, Orta Asya'da bağımsızlık mücadelelerinin, diğer bir deyişle milli şuur ve milli bilincin her zaman varlığını devam ettirdiğinin altını çizdi.

Seminerin sonunda, günümüz bağımsız orta Asya devletlerinin birlik ve beraberlik içerisinde olmalarının hayati önem taşıdığını vurgulayan Tansü, Türk dünyasının parlak geleceğine inandığını belirterek sözlerini noktaladı.

Katılımcılar bildiri konusu hakkında görüş alışverişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, semineri için Doç. Dr. Yunus Emre Tansü'ye teşekkür ederek, seminerin çok doyurucu ve yararlı bir şekilde geçtiğini vurguladı.

байланысты салмақты зерттеулер жүргізудің маңыздылығын атап өтті.

11 KASIM 2021 TARİHİNDE ESKİ SOCAR BAŞKANI DR. SABİT BAĞIROV "AZERBAIJAN'DA YEŞİL ENERJİYE GEÇİŞİN DURUMU" KONULU SEMINER VERDİ.

2021 ЖЫЛЫ 11 ҚАРАШАДА
ӘЗЕРБАЙЖАН МЕМЛЕКЕТТІК
МҰНАЙ КОМПАНИЯСЫНЫҢ
(SOCAR) БҰРЫНҒЫ ПРЕЗИДЕНТІ,
ДОКТОР СӘБИТ БАГИРОВ
«ӘЗЕРБАЙЖАНДАҒЫ ЖАСЫЛ
ЭНЕРГЕТИКАҒА КӨШУ ЖАҒДАЙЫ»
ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in takdim konuşması ile başlayan seminerde Eski SOCAR Başkanı Dr. Sabit Bagirov, ana hatlarıyla Azerbaycan'daki yeşil enerjiye geçişin durumu hakkında anlatımda bulunarak, enerji geçişi endeksi (2012-2021), ülkedeki yenilenebilir enerji kaynakları ve kullarımları, hükümet politikası ve yasal ortam, kurumlar, tarifeler, yatırım projeleri ve bağışçılar gibi önemli konularda detaylı bilgiler sundu.

Öncelikle 1994 yılında iş adamları tarafından kurulan piyasa ekonomisinin geliştirilmesinde yardımcı olan bir sivil toplum kuruluşunun başkanı olduğunu belirten Dr. Sabit Bagirov,

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзімен басталған семинарда SOCAR-дың бұрынғы президенті, доктор Сәбит Багиров Әзірбайжандағы жасыл энергияға көшудің негізгі жағдайын түсіндіре отырып, Энергияның ауысу индексі (2012-2021), жаңартылатын энергия көздері мен оларды пайдалану, мемлекеттік саясат пен құқықтық орта, институттар, тарифтер, инвестициялық жобалар мен донорлар сияқты негізгі мәселелер бойынша толық ақпарат берді.

Доктор Сәбит Багиров 1994 жылы бизнес өкілдер құрған нарықтық экономиканың дамуына көмектесетін үкіметтік емес ұйымның басшысы екенін айта келе, бұл үкіметтік емес ұйымның Әзірбайжандағы бизнес орталықтарын зерттеп, осы бизнес орталықтарын дамыту жөнінде жобалар дайындағанын және бұл жобаларды Әзірбайжан үкіметіне ұсынғанын тілге тиек етті.

Энергияға ауысу индексі (2012-2021) тақырыбымен Дүниежүзілік экономикалық форумның баяндамасына және осы есептегі елдердің рейтингіне түсініктеме бере отырып, Дүниежүзілік экономикалық форумы туралы баяндамасынан кейін доктор Сәбит Бағыров энергияның ауысуына қолайлы жағдай факторларына тоқталып, осы факторларды тармақтар бойынша тізіп берді.

Доктор Сәбит Багиров Әзірбайжандағы жаңартылатын энергия көздерін түсіндіре отырып, 2018 жылы Әзірбайжанның энер-

Azerbaycanda yeşil enerjiye geçişin durumu

Sabit Bağirov,
Sahibkarlığa ve Bazar İqtisadiyyatının
Gelişmesine Yardım Fondu

Azərbaycanın enerji haritası(2018)

(<https://minenergy.gov.az/az/elektroenergetika/musteqillik-elde-edildikden-sonra-elektroenergetikanin-inkisafi>)

zoom

bu sivil toplum kuruluşunun Azərbaycan'daki iş merkezlerini araştırarak bu iş merkezlerinin nasıl geliştirileceği yönünde projeler hazırladığını ve bu projeleri Azərbaycan hükümetine sunduğunu dile getirdi.

Seminerin devamında enerji geçiş endeksi (2012-2021) başlığı altında Dünya Ekonomik Forumu raporunu ve bu raporda yer alan ülkelerin sıralamasını yorumlayan Dr. Sabit Bagirov, Dünya Ekonomi Forumu raporundan sonra enerji geçiş için uygun koşul faktörleri üzerinde durdu ve bu faktörleri maddeler halinde sıra-

getikalık kartasını ұсынатын Әзірбайжан-ның 2010-2020 жылдар аралығындағы электр энергиясы өндірісі және Әзірбайжандағы электр станциялары туралы да ақпарат берді. Доктор баяндамасының тағы бір негізгі тақырыбы болған үкіметтің жаңартылатын энергия саясаттарын сипаттағаннан кейін Сәбит Багиров Әзірбайжан үкіметінің жыл сайын қабылдаған негізгі шешімдері мен құқықтық ережелерге тоқталып, Әзірбайжан үкіметінің 2030 жылға дейін жаңартылатын энергия көздері жөніндегі мақсаттарын атап өтті. Атап айтқанда, 2030 жылға дейінгі

Elektrik enerji üretimi

Yıl	Toplam Üretim, Milyon kvt/saat	İstilik	Hidro	İç tüketim	Dahil olmak üzere:		
					Rüzgar	Güneş	Atık
2010	18 709,2	15 003,0	3 446,0	259,7	0,5	-	-
2011	20 294,0	17 317,0	2 676,0	301,0	-	-	-
2012	22 988,0	19 537,0	1 821,0	1 630,0	-	-	-
2013	23 354,4	20 065,6	1 489,1	1 664,0	0,8	0,8	134,1
2014	24 727,7	21 401,2	1 299,7	1 848,1	2,3	2,9	173,5
2015	24 688,4	20 904,6	1 637,5	1 955,3	4,6	4,6	181,8
2016	24 952,9	20 699,0	1 959,3	2 062,0	22,8	35,3	174,5
2017	24 320,9	20 445,4	1 746,4	1 899,5	22,1	37,2	170,3
2018	25 229,2	21 242,9	1 768,0	1 934,1	82,7	39,3	162,2
2019	26 072,9	22 289,7	1 364,8	1 872,9	105,4	44,2	195,9
2020	25 811,2	24 398,0	1069,4		95,9	47,0	200,6

ladı.

Azerbaycan'da yenilenebilir enerji kaynaklarını anlatarak Azerbaycan'ın 2018 yılındaki enerji haritasını sunan Dr. Sabit Bagirov, Azerbaycan'ın 2010-2020 yılları arasındaki elektrik enerji üretimi ve Azerbaycan'daki elektrik santralleri hakkında da bilgiler verdi. Dr. Sabit Bagirov, ayrıca, sunumunun bir diğer ana başlığı olan, hükümetin yenilenebilir enerji politikalarını anlattıktan sonra yıl bazında Azerbaycan hükümetinin almış olduğu başlıca kararlar ile kabul ettiği yasal düzenlemelere değindi ve Azerbaycan hükümetinin 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynakları hakkındaki hedeflerini sıraladı. Özellikle, 2030 yılına dek sosyo-ekonomik kalkınma için ulusal öncelikleri sıralayan Dr. Sabit Bagirov, yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretiminde kullanılması ile ilgili yeni yasalardan bahsetti.

Seminer devamında, yenilenebilir enerji kaynakları devlet ajansı, enerji sektörü politikasını uygulayan devlet kuruluşları ve enerji sektörü şirketlerini anlatan Dr. Sabit Bagirov, Azerbaycan'daki elektrik enerji tarifelerini, yatırım projeleri ve hidrojen enerjisiyle alakalı gelişmeler hakkında da önemli bilgiler sundu. Dr. Sabit Bagirov, son olarak Azerbaycan'daki bağışçı kuruluşlar ve Azerbaycan'ın yakın gelecekteki proje hedeflerini anlatarak sözlerine son verdi.

Katılımcılar bildiri konusu hakkında görüş alış-

элеуметтік-экономикалық дамудың ұлттық басымдықтарын тілге тиек еткен доктор Сәбит Бағыров электр энергиясын өндіруде жаңартылатын энергия көздерін пайдалануға қатысты жаңа заңдарға тоқталды.

Семинардың жалғасында доктор Сәбит Багиров жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік агенттігі, энергетика саласындағы саясатты жүзеге асыратын мемлекеттік мекемелер және энергетикалық сектор компаниялары, сонымен қатар, Әзірбайжандағы электр энергиясының тарифтері, инвестициялық жобалар мен сутегі энергиясына қатысты әзірлемелер туралы маңызды ақпарат берді. Доктор Сәбит Багиров өз сөзін Әзірбайжандағы донорлық ұйымдар мен Әзірбайжанның жақын болашақтағы жоба мақсаттарын түсіндірумен аяқтады.

Қатысушылар баяндама тақырыбы бойынша пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмер семинарда құнды ақпараттармен бөліскенін айтып, доктор Сәбит Бағыровқа алғысын білдірді.

verişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, semineri için Dr. Sabit Bagirov'a teşekkür ederek, seminerin çok doyurucu ve yararlı bir şekilde geçtiğini vurguladı.

**18 KASIM 2021 TARİHİNDE
ADASTRA ARAŞTIRMA MERKEZİ
DİREKTÖRÜ VİKTOR KARVATSKYY,
“DEVELOPMENT PROSPECTS OF
UKRAINIAN GAS SECTOR” BAŞLIKLİ
ÇEVİRİMİÇİ SEMİNER VERDİ.**

2021 ЖЫЛЫ 18 ҚАРАШАДА
ADASTRA ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ
ДИРЕКТОРЫ ВИКТОР КАРВАЦКИЙ
«УКРАИНА ГАЗ СЕКТОРЫНЫҢ ДАМУ
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ» АТТЫ ОНЛАЙН
СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

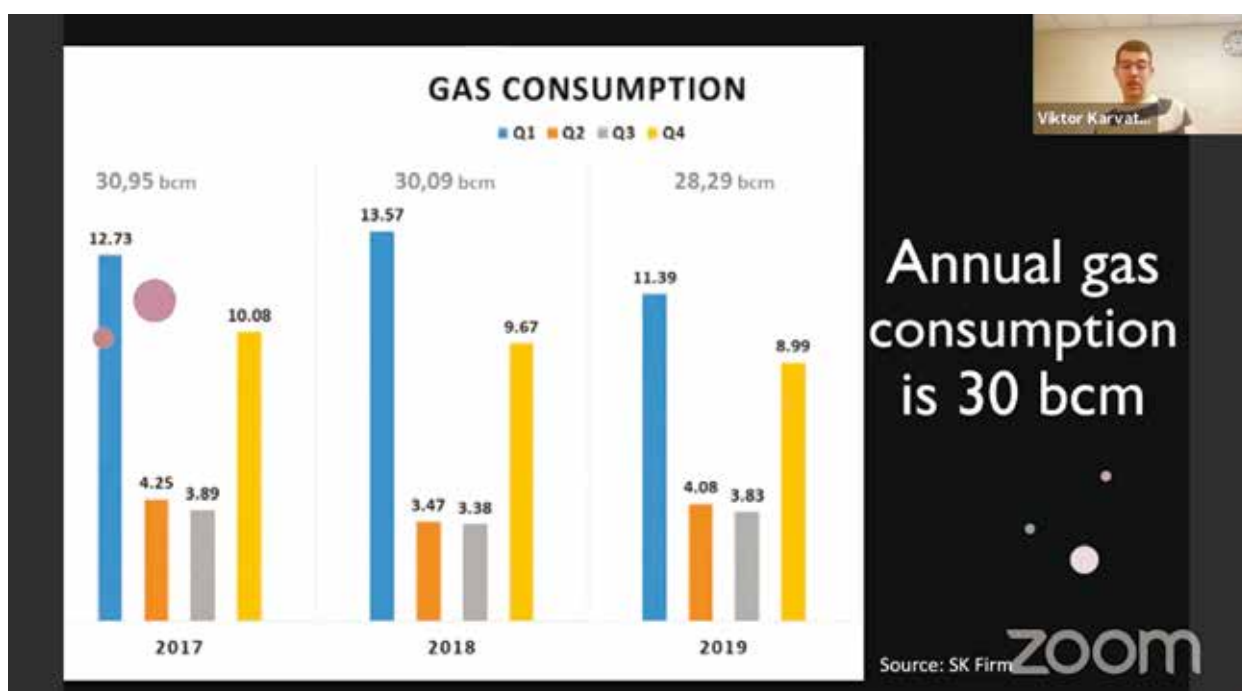
Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in takdim konuşmasından sonra söz alan Viktor Karvatsky, bu imkân dolayısıyla Enstitü'ye teşekkürlerini sundu. Viktor Karvatsky ana hatlarıyla Ukrayna'daki enerji konusu, özellikle de gaz endüstrisi hakkında önemli bilgiler sundu.

Seminerin devamında, şu anda dünyada en çok tartışılan önemli konulardan birisinin

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзінен кейін сөз алған Виктор Карвацкий ең алдымен институтқа осындай семинар өткізу мүмкіндігі үшін алғысын білдіріп, Украинадағы энергетика, әсіресе, газ өнеркәсібі туралы маңызды ақпараттар берді.

Семинардың жалғасында Виктор Карвацкий энергетиканың әлемде ең көп талқыланатын маңызды мәселелердің бірі екенін атап өтіп, сы тұрғыда Еуропаға жететін ресейлік газдың айтарлықтай бөлігі Украинаның газ тасымалдау жүйесі арқылы өтетінін айтты.

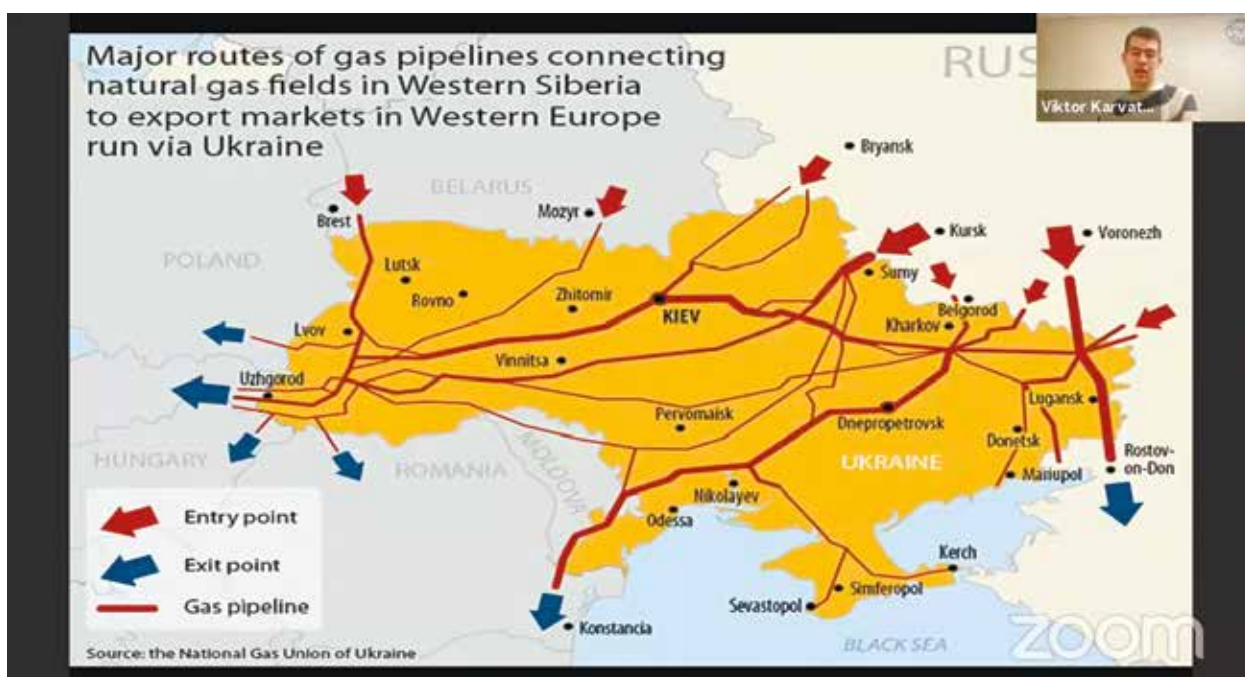
Сонымен қатар, Виктор Карвацкий Украинаның өте үлкен газ тұтынушы ел екенін айтып, елде жыл сайын шамамен 30 миллиард текше метр газ тұтынылатынын, ал өз өндірісі небәрі 20 миллиард текше метрді құрайтынын айтты. Украинаның 1,1 триллион текше метрге бағаланған орасан зор газ қоры бар екенін жеткізген Виктор Карвацкий бұл елдің Еуропадағы жетекші газ орталығы болуға мүмкіндігі бар екенін атап көрсетті. Дегенмен ол табиғи газ әлетін жүзеге асыру үшін Украинаның кей-

enerji konusu olduğundan bahseden Viktor Karvatsky, coğrafi konumu ve maden kaynaklarının mevcudiyeti nedeniyle Ukrayna'nın Avrupa'ya doğal gaz ulaşımı ve dağıtımında kilit rol oynadığını ve madencilik sektöründe önemli bir ülke olduğunu vurguladı. Bu bağlamda, Avrupa'ya ulaşan Rus gazının önemli

bir кедергілерді еңсеріп, маңызды өзгерістер жасауы қажет екенін айтып, маңызды мәселелердің бірі ретінде Ресейдің Украина арқылы Еуропаға газ экспорттаудан бас тартуын атады. Осы себепті ол Ресейдің «Солтүстік ағын» жобасын қолдау үшін бар күшін салып жатқанын да тілге тиек етті.

bir kısmının Ukrayna gaz taşıma sisteminden geçtiğini söyledi.

Ayrıca, Ukrayna'nın kendisinin de oldukça büyük bir gaz tüketicisi olduğunu belirten Viktor Karvatsky, ülkede yılda yaklaşık 30 milyar metreküp gaz tüketildiğini, kendi üretimini ise sadece 20 milyar metreküp olduğunu da ifade etti. Ukrayna'nın 1,1 trilyon metreküp olduğu tahmin edilen çok büyük gaz rezervlerine sahip olduğunun altını çizen Viktor Karvatsky, ülkenin, Avrupa'nın önde gelen bir gaz merkezi olma şansına sahip olduğunu belirtti. Ancak doğalgaz potansiyelini gerçekleştirmek için Ukrayna'nın bir takım engelleri aşması ve önemli dönüşümler gerçekleştirmesi gerektiğinden söz eden Viktor Karvatsky, önemli sorunlardan biri olarak Rusya'nın Ukrayna üzerinden Avrupa'ya gaz ihraç etme konusunda isteksiz olmasını gösterdi. Bu nedenle Rusya'nın, Kuzey Akım projesini desteklemek için tüm gücüyle çalıştığını da dile getirdi.

Seminer sonunda, Viktor Karvatsky, Ukrayna'nın, ayrıca, yaklaşık 50 milyar metreküplük

Семинар соңында Виктор Карвацкий Украинаның да шамамен 50 миллиард текше метрді құрайтын өте үлкен газ сақтау әлеті бар екенін, алайда оны толық пайдалану үшін Украина тұтынушылардың энергетикалық қауіпсіздігіне кепілдік беру және олардың сеніміне ие болу мақсатында газ тасымалдау жүйесін жаңғырту керек деген қорытындымен сөзін аяқтатты.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша пікір алмасып, түрлі ойларымен бөлісті.

çok büyük bir depolama kapasitesine sahip olduğunu vurgulayarak, ancak bundan tam olarak yararlanmak için Ukrayna'nın tüketicilere enerji güvenliğini garanti etmek ve onların güvenliğini kazanmak için gaz iletim sistemini modernize etmesi gerektiğini belirterek konuşmasını tamamladı.

Seminer, katılımcıların konu ile ilgili çeşitli düşüncelerini aktarmaları ve soru-cevap bölümü ile sona erdi.

**25 KASIM 2021 TARİHİNDE
HOCA AHMET YESEVİ
ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK
ÜNİVERSİTESİ AVRASYA
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE
“BAĞIMSIZLIKLARININ 30.
YILINDA TÜRK CUMHURİYETLERİ
ARASINDA İŞ BİRLİĞİ VE
BÜTÜNLEŞME” BAŞLIKLİ KONFERANS
GERÇEKLEŞTİRİLDİ.**

2021 ЖЫЛЫ 25 ҚАРАШАДА
ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-
ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНДА «ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ
30 ЖЫЛДЫҒЫНДА ТҮРКІТІЛДЕС
ЕЛДЕРДІҢ ҮНТІМАҚТАСТЫҒЫ
МЕН ЫҚПАЛДАСТЫҚ ҮДЕРІСІ» АТТЫ
КОНФЕРЕНЦИЯ ӨТТІ.

Конференцияға Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы мырза, Қырғызстан Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Назаралы Аріпов мырза, Өзбекстан Республикасының Алматы қаласындағы консулы Бахтияр Камалов мырза, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ректоры, доктор Жанар Темірбекова, Ахмет Ясауи университетінің ректор өкілі, профессор, доктор Жәңгіз Томар, Философия, саясат және дін институтының директоры, профессор, доктор Серік Сейдұманов, Алматы менеджмент университетінің ректоры доцент, доктор Гүлнар Күркенкеева, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің проректоры профессор, доктор Ақтолықын Құлсариева, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің проректоры, доктор Зәкір Жұмағұлов, Нұрсұлтан Назарбаев қорының ғылыми кеңесінің мүшесі, доцент Мөлдір Әбдірайымова, ҚР Президенті Архиві директорының орынбасары, доцент, доктор Қайрат Әлімғазин, ҚР Орталық

Панеле Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı, Kırgızistan Almatı Başkonsolosu Sayın Aripov Nazarali, Özbekistan Almatı Konsolosu Sayın Bahtiyar Kamalov, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Rektörü Dr. Janar Temirbekova, Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Cengiz Tomar, Felsefe, Siyaset ve Din Bilimi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Serik Seidumanov, Almatı Yönetim Üniversitesi Rektörü Doç. Dr. Gülnar Kürkenkeeva, Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Aktolkin Kulsariyeva, Kazak Milli Kızlar Pedagoji Üniversitesi Rektör Yardımcısı Dr. Zakir Cumagulov, Nursultan Nazarbayev Vakfı Bilimsel Kurul Üyesi Doç. Moldir Abdraymova, Kazakistan Cumhurbaşkanı Arşivi Müdürü Yardımcısı Doç. Dr. Kairat Alimgazinov, Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi Müdürü Doç. Dr. Sabit Şildebay, Ş.Ş. Valikhanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü Müdür Yardımcısı Dr. Auezhan Şaşıyev, M. Auevov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Baş Uzmanı Prof. Dr. Alimcan Hamrayev, Kazakistan Halk Asamblesi Ahıska Türkleri Milli Merkezi Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Kazakbay Kasimov ve ilgili kurumların temsilcileri katıldılar.

мемлекеттік мұрағатының директоры доцент, доктор Сәбит Шілдебай, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты директорының орынбасары, доктор Әуезхан Шашаев, М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері, профессор, доктор Алімжан Хамраев, Қазақстан халқы Ассамблеясы Ахысқа түріктері ұлттық-мәдени орталығы төрағасының орынбасары профессор, доктор Қазақбай Қасымов және қатысты мекеме өкілдері қатысты.

Конференцияның ашылу сөзін сөйлеген Ахмет Ясауи университетінің ректоры, доктор Жанар Темірбекова Түркі мемлекеттері тәуелсіздігінің 30 жылдығына орай өткен конференцияға қатысқан құрметті қонақтарға, ғалымдар мен баяндамашыларға алғысын білдіріп, Қазақстан мен Орталық Азиядағы түркітілдес мемлекеттерін тәуелсіздіктің 30 жылдығына шын жүректен құттықтады. Қазақстан тәуелсіздігін алғаш мойындаған ел Түркия екенін баса айтқан Жанар Темірбекова екі ел арасындағы бауырластық пен достық байланыстардың одан әрі тереңдей түскенін білдірді. Сондай-ақ, Түркияның Орталық Азиядағы

Konferansın ilk açılış konuşmasını yapan Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektörü Dr. Janar Temirbekova, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığının 30. Yıldönümü münasebetiyle düzenlenmekte olan konferansa katılımda bulunan saygıdeğer misafirlere, bilim adamlarına ve konuşmacılara teşekkürlerini sunarak, bağımsızlığının 30. yılında Kazakistan'a ve Orta Asya'nın diğer devletlerine en içten dileklerini bildirdi. Sayın Rektör Dr. Janar Temirbekova, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olduğunu vurgulayarak, iki ülke arasında kardeşlik ve dostluk bağlarının daha da derinleştiğini anlattı. Ayrıca, Türkiye'nin diğer Orta Asya Türk devletlerinin de bağımsızlıklarının ilk anından itibaren devamlı destekleyicisi olduğunun altını çizdi. Gelecekte Türk Cumhuriyetleri arasında daha fazla işbirliğinin olması gerektiğini ifade ederek konuşmasına devam eden Dr. Janar Temirbekova, bu alanda Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi tarafından bugüne kadar sürdürülen çalışmalar ve etkinliklerden bahsederek, ileride yapılması gereken çalışmalara değindi.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Cengiz Tomar, öncelikle bu özel günün

başka türki elдеріне тәуелсіздіктің алғашқы сәттерінен бастап тұрақты қолдау көрсетіп келе жатқанын атап өтті. Түркі республикалары арасында болашақта көбірек ынтымақтастық болуы керек екенін тілгн тиек еткен доктор Жанар Темірбекова Ахмет Ясауи университетінің осы салада жүргізіп жатқан зерттеулері мен атқарып жатқан шараларын баяндап, алдағы уақытта атқарылуы тиіс жұмыстарға тоқталды.

Ахмет Ясауи университетінің ректор өкілі, профессор, доктор Женгиз Томар алдымен осы ерекше күннің маңыздылығына тоқталып, конференцияға атсалысқан барлық қатысушыларға алғысын білдірді. Түркі республикалары арасындағы қарым-қатынастарға тоқталып, Түркия мен Қазақстанның бауырластық пен тарихи тамырдың көрінісі болып табылатын ортақ тіл, ортақ тарих және ортақ мәдениет саласында өзара қолдау көрсету арқылы екіжақты және көпжақты қарым-қатынастарды дамытым келе жатқанын тілге тиек етті. Мыңдаған қазақстандық және түркиялық азаматтардың екі елде білім алуы, әсіресе, тәуелсіздік алғаннан кейін мәдениет саласындағы ынтымақтастықта маңызды рөл

önemini vurguladı ve panele emek veren herkese teşekkürlerini iletti. Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilere değindi ve iki devletin, aralarındaki kardeşliğin ve tarihi köklerin yansımaları olan ortak dil, ortak tarih, ortak kültür alanında karşılıklı destekte bulunulduğunu ifade etti. Özellikle, bağımsızlık sonrası kültür alanında işbirliği konusunda, binlerce Kazakistan ve Türkiye vatandaşının iki ülkede eğitim almasının önemli olduğunu belirtti. Dost ve kardeş Kazakistan'ın bağımsızlığının 30. yıl dönümü münasebetiyle Kazakistan halkını ve Kazakistanlı kardeşlerimizi tebrik ettiğini bildirdi. Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmakla her zaman gurur duyacağını, Kazakistan'ın sevincinin her zaman Türkiye'nin kendi sevinci gibi olduğunu dile getirdi. Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin iki ülke ilişkisi olmasının ötesinde, ortak atalarını torunları olan halkların, milletlerin dostluğu ile beraber özel bir ilişki mahiyetinde olduğunu vurguladı.

Konferansın açılış konuşmasını yapan Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 30. yılı münasebetiyle düzenlenmekte olan konferansa katılımda bulunan saygıdeğer bilim adamlarına teşekkürlerini ileterek, bağımsızlığının 30. yılında tüm Türk Devletleri'ne en içten tebriklerini ve iyi dileklerini bildirdi. Düzenlenmekte olan panelin konusu-

атқарғанын атап өтті. Профессор, доктор Жәңгіз Төмар Қазақстан халқын және қазақ бауырларын, ел тәуелсіздігінің 30 жылдығымен құттықтап, олардың шаттығы мен қуанышын әрқашан бөлісетінін жеткізді. Түркияның Қазақстан тәуелсіздігін бірінші болып мойындағанын әрқашан мақтан ететінін, Қазақстанның қуанышын Түркияның қуанышындай қабылдайтынын айтты. Түркия-Қазақстан байланысы екі елдің қарым-қатынасынан тыс, бір атадан тараған халықтар және ұлттар достығымен ерекшеленген қарым-қатынас екеніне тоқталды.

Конференцияның ашылуында сөз сөйлеген Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер Түркітілдес елдердің тәуелсіздігіне 30 жыл толуына орай ұйымдастырылған конференцияға қатысқан құрметті ғалымдарға алғысын жеткізіп, барша Түркітілдес елдерді тәуелсіздіктерінің 30 жылдығымен шын жүректен құттықтап, ізгі тілектерін жеткізді. Өткізіліп жатқан конференция тақырыбының «Тәуелсіздіктің 30 жылдығында Түркітілдес елдердің ынтымақтастығы мен ықпалдастық үдерісі» екенін еске салған доцент, доктор Вакур Сүмер Түркітілдес елдердің 1991 жылдан бері тұрақты дамып келе жатқанын атап көрсетті. Сөзінің жалғасында доцент, доктор Вакур Сүмер

nun “Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Cumhuriyetleri Arasında İş Birliği ve Bütünleşme” olduğunu hatırlatan Doç. Dr. Vakur Sümer, Türk Cumhuriyetleri’nin 1991 yılından bugüne istikrarla gelişen ülkeler olduğunu altını çizdi. Sözlerinin devamında Doç. Dr. Vakur Sümer, Türk Cumhuriyetleri’nin bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar elde ettiği başarıları özetledi.

Konferansın “Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Cumhuriyetleri” adlı oturumunun moderatörlüğünü yapan Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Cengiz Tomar, açılış konuşması sonrasında Almatı’da bulunan yabancı misyon temsilcilerine söz verdi.

Oturumun ilk konuşmacısı olan Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı, Sayın Nursultan Nazarbayev’in dirayetli ve vizyon sahibi önderliğinde bağımsız Kazakistan’ın 1991’den bu yana Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü ve diğer uluslararası kuruluşların önde gelen bir üyesi olarak bölgesel ve uluslararası ortamda barış ve istikrarın sağlanmasında önemli katkılar sağladığını ifade ederek sözlerine başladı. Bu özel günün önemini vurgulayan ve açılış konuşmasını yapmaktan büyük onur duyduğunu ifade eden Akıncı, devletlerin kurucu yöneticileriyle özdeşleştiğini ve “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu denildiğinde akla Mustafa Kemal Atatürk, Bağımsız Kazakistan denildiğinde de akla Elbaşı Nursultan Nazarbayev’in geldiğini” belirtti. Başkonsolos Ali Rıza Akıncı, Kazakistan’ın modernleşmesini 1990’lı yıllarda pek çok devletin modernleşme süreciyle kıyasladı. Nursultan Nazarbayev’in ekonomik, toplumsal ve siyasal olmak üzere üç aşamada Kazakistan’ı dönüştürme düşüncesinin günümüzde başarıyla gerçekleştirildiğini söyledi. Buna ek olarak Kazakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik yatırımların artarak gelişmekte olduğunu belirtti. Dış politika bağlamında da, Kazakistan ve Türkiye’nin bölgesel ve uluslararası alanda birlikte hareket etmesinin en iyi örneği olarak Astana sürecini dile getirerek, iki devletin stratejik ortaklığının avantajlarını açıkladı. Ali Rıza Akıncı, aynı zamanda kültürel alanda ilişkilerin gelişmesini

P

Türkitildes елдердің тәуелсіздік алғаннан бері қол жеткізген жетістіктеріне тоқталды.

Конференцияның ашылу сөзінен кейін, «Түркітildес елдер тәуелсіздіктің 30 жылдығында» атты алқалы жиналыста модератор Ахмет Ясауи университетінің ректор өкілі, профессор, доктор Женгиз Томар Алматыдағы шетелдік өкілдік өкілдеріне сөз берді.

Жиналыста Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы мырза баяндама жасап, сөзін 1991 жылдан бері Біріккен ұлттар ұйымының, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының, сондай-ақ, басқа да халықаралық ұйымдардың жетекші мүшесі ретінде Тәуелсіз Қазақстан Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың кемеңгер де көреген басшылығымен аймақтық көшбасшы болып, халықаралық аренада бейбітшілік пен тұрақтылықты орнатуға маңызды үлес қосқанын айтудан бастады. Атаулы ерекше күннің маңыздылығына тоқталып, ашылу сөзінде сөз сөйлегені өзі үшін үлкен мәртебе екенін білдірген Акынжы, мемлекеттердің негізін қалаушы билеушілермен теңдесетінін, әсіресе: «Түркия Республикасының негізін қалаушы дегенде Мұстафа Кемал Ататүрік еске түссе, Тәуелсіз Қазақстан дегенде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев еске түседі» деп атап көрсетті. Бас консул Али Риза Акынжы Қазақстанның модернизациясын 1990 жылдардағы көптеген мемлекеттердің модернизация үрдісімен салыстырды. Ол Нұрсұлтан Назарбаев алға қойған Қазақстанды үш экономикалық, әлеуметтік және саяси кезеңде өзгерту идеясы бүгінде сәтті жүзеге асырылғанын айтты. Бұдан бөлек, Қазақстан мен Түркия арасындағы экономикалық инвестиция. Сыртқы саясат тұрғысында Астана үдерісін өңірлік және халықаралық аренада бірлесіп әрекет ететін Қазақстан мен Түркияның ең жақсы үлгісі ретінде айтты, екі мемлекеттің стратегиялық серіктестігінің артықшылықтарын түсіндірді. Әли Рыза Акынжы мәдени саладағы қарым-қатынастардың өркендеуінде белес болған

de kilometre taşları olan Ahmet Yesevi Üniversitesi ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların Kazakistan'da temsilcilikler açmasının önemli olduğunu vurguladı. Bunun dışında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Ruhani Canğır (Manevi Canlanma) projesi ve Büyük Bozkırın Yedi Özelliği adlı eserine değinen Akıncı, bu bağlamda TÜRKSOY, Türk Akademisi, Türk Keneşi gibi uluslararası örgütlerin yürüttükleri kültürel faaliyetlerini ve çalışmalarının önemini altını çizdi.

Misyon temsilcilerinin konuşmaları, Kırgızistan Almatı Başkonsolosu Sayın Aripov Nazarali ve Özbekistan Almatı Konsolosu Sayın Bahtiyar Kamalov'ın konuşmaları ile devam etti. Misyon temsilcilerinin konuşmalarından sonra Felsefe, Siyaset ve Din Bilimi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Serik Seidumanov, oturumda bir konuşma yaptı. Prof. Dr. Serik Seidumanov, "Bağımsızlık" teriminin anlamını açıklayarak konuşmasına başladı ve Kazakistan gençlerinin ülkenin geleceğindeki önemine değinerek, binlerce gence yurt dışındaki en iyi üniversitelerde eğitim alma imkanı sağlayan kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in politikalarının vizyoner olduğunun altını çizdi. Oturumun diğer konuşmacıları da Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının 30. yılındaki gelişmeler ve Kazakistan'da

Ahmet Yasaui universiteti men basqa da mekemeler men ұйымдардың Қазақстанда өкілдіктерін ашуының маңызды екеніне тоқталды. Сонымен қатар, Акынжы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Рухани жаңғыру» жобасы мен «Ұлы даланың жеті қыры» арнайы жұмысына тоқталды.

Одан кейін Қырғызстан Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Назаралы Аріпов мырза және Өзбекстан Республикасының Алматы қаласындағы консулы Бахтияр Камалов сөз алды. Дипломатия өкілдерінің сөзінен кейін Философия, саясат және дінтану институтының директоры профессор, доктор Серік Сейдуманов баяндама жасады. Профессор, доктор Серік Сейдуманов «Тәуелсіздік» терминінің мағынасын түсіндіре отырып, ел болашағы үшін Қазақстан жастарының маңыздылығына тоқталып, мыңдаған жастардың шетелдің үздік университеттерінде білім алуына мүмкіндік берген тұңғыш президент Нұрсұлтан Назарбаев мырзаның саясатының маңыздылығын тілге тиек етті. Жиналыстың басқа баяндамашылары да түркі елдері тәуелсіздігінің 30 жылдығы аясындағы оқиғалар мен Қазақстанда әр саланың өркендеуіне тоқталып, алдағы кезеңде түркіелдері арасындағы қарым-қатынасты барлық салаларда одан әрі дамытудың маңыздылығын жеткізді.

Конференция «Тәуелсіздіктің 30 жылдығында Түркітілдес елдердің ықпалдастық үдерісі» атты ғылыми жиналыспен жалғасты. Алдымен сөз алған институт директоры доцент, доктор Вакур Сүмер Қазақстан халқы ассамблеясы Ахысқа түріктері ұлттық орталығы төрағасының орынбасары профессор, доктор Қазақбай Қасымовқа сөз берді. Профессор, доктор Қазақбай Қасымов өз сөзінде Қазақстанның тәуелсіздік алғаннан кейінгі миссиясы мен мақсаттарын атап өтті. Тәуелсіздік оңайлықпен келмейтінін баса айтқан профессор, доктор Қазақбай Қасымов Қазақстан тарихына қысқаша тоқталды. Баяндаманың жалғасында модератор Қазақстанның Тұңғыш Президенті Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев-

her alanda yaşanan kalkınmaya değinerek bundan sonraki dönemde Türk devletleri arasındaki ilişkilerin her alanda daha da geliştirilmesinin önemini ifade ettiler.

Konferans, “30. Yılında Türk Dünyasında Bütünleşme Süreci” adlı bilimsel oturumla devam etti. Oturumun moderatörlüğünü yapan Enstitü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, ilk olarak konuşmasını yapmak üzere kürsüye Kazakistan Halk Asamblesi Ahıska Türkleri Milli Merkezi Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Kazakbay Kasimov’ı davet etti. Prof. Dr. Kazakbay Kasimov, konuşmasında Kazakistan’ın bağımsızlık sonrası misyon ve hedeflerini ana hatlarıyla açıkladı. Bağımsızlığını kolay kazanılmadığını altını çizen Prof. Dr. Kazakbay Kasimov, Kazakistan’ın tarihine kısaca değindi. Konuşma devamında sunucu Kazakistan Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı, Elbaşı Sayın Nursultan Nazarbayev’in, Kazakistan halkı için değerini vurguladı ve genel hatları ile Kazakistan’ın 2050 Stratejisi’nden bahsetti.

Oturum devamında söz alan, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Dr. Suat Beylur, Kazakistan’ın kısa sürede devlet yapılanmasını tamamlamış, ülke içinde barış ve huzuru tesis edebilmiş olduğunu ifade etti. Kazakistan’da, çeşitli etnik grupların bir arada uyum içinde yaşadığı bir ülke haline geldiğinin altını çizerek, sürdürüleceği strateji ve kalkınma programları ile önümüzdeki dönemde de her alanda gelişim ve kalkınmasını devam ettireceğini belirtti. Örgütlü olmanın çağımızda, bölgesel ve küresel politikadaki başarısını vazgeçilmez bir gereksinimi olduğunun altını çizen Beylur, Türk Konseyi’nin adının, Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmiş olmasının Türk devletleri arasındaki entegrasyon sürecini hızlandıracağını ifade etti.

Panelin sonunda programın moderatörlüğünü yöneten Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer tüm katılımcılara şükranlarını bildirdikten sonra, “Türk Cumhuriyetleri Arasındaki iş birliği ve bütünleşmenin, ilk adımı bizim başarılmamasıdır” diyerek sözlerini tamamladı.

тың Қазақстан халқы үшін маңыздылығына тоқталып, Қазақстанның 2050 стратегиясы туралы әңгімеледі.

Конференция жалғасында сөз сөйлеген Еуразия ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары доктор Суат Бейлур Қазақстанның қысқа мерзімде мемлекеттік құрылымды аяқтап, ел ішінде бейбітшілік пен тыныштық орната алғанын айта келіп, Қазақстан түрлі этностар тату-тәтті өмір сүріп жатқан бейбіт елге айналғанын айта келе, алдағы болашақта да стратегиялық және даму бағдарламаларымен әр салада дамуы мен өркендеуін жалғастыратынын жеткізді. Ұйымдастырудың біздің дәуірімізде аймақтық жаһандық саясатта табысқа жету үшін таптырмас талап екенін атап көрсеткен доктор Бейлур Түркі кеңесінің атауының Түркі мемлекеттері ұйымы болып өзгертілгенін, бұл түркі мемлекеттері арасындағы ықпалдастық үдерісін жеделдететінін айтты.

Конференция соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер барша қатысушыларға ризашылығын білдіріп, «Түркі елдері арасындағы ынтымақтастық пен ықпалдастық біздің жарқын болашағымыздың алғашқы қадамы» деп сөзін аяқтады.

ERI Infographic No. 45

ENERGY TRANSITION IN TURKIC STATES

TÜRK DEVLETLERİNDE ENERJİ GEÇİŞİ

ТҮРК МЕМЛЕКЕТТЕРІНДЕ ЭНЕРГЕТИКА ТРАНЗИТЫ

Change in ETI score
between 2012-2021 (%)

ETI Rank

Azerbaijan 44 → Kazakhstan 83 → Kyrgyzstan 94 → Turkey 63

Main Renewable Energy Sources

Hydro
Energy
1,145 MW

Wind
Power
66 MW

Hydro
Energy
2,785 MW

Solar
Energy
1,719 MW

Hydro
Energy
3,677 MW

Hydro
Energy
30,984 MW

Wind
Power
8,832 MW

ETI Scorecard (out of 100 points)

Azerbaijan

Population

10,02 mln

GDP

\$48 bln

GDP Per Capita

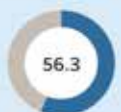
\$ 4,794

Energy Transition
Index

System
Performance

Transition
Readiness

Kazakhstan

Population

18,51 mln

GDP

\$182 bln

GDP Per Capita

\$ 9,812

Energy Transition
Index

System
Performance

Transition
Readiness

Kyrgyzstan

Population

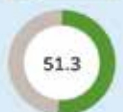
6,45 mln

GDP

\$8 bln

GDP Per Capita

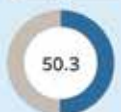
\$ 1,309

Energy Transition
Index

System
Performance

Transition
Readiness

Turkey

Population

83,43 mln

GDP

\$761 bln

GDP Per Capita

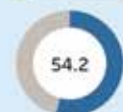
\$ 9,127

Energy Transition
Index

System
Performance

Transition
Readiness

There is no available information about Uzbekistan and Turkmenistan

Source: www.weforum.org, www.irena.org

How to Cite: Eurasian Research Institute, (2021). Energy Transition in Turkic States. ERI Infographics No. 45

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Aralık 2021 Sayı: 68
Желтоқсан 2021 жыл № 68